

Липень-серпень, 2013 р.
№№13-16 (470-473)

Видається з березня 1993 року

МАЙБУТТЯ

Газета департаменту освіти і науки, молоді та спорту Хмельницької облдержадміністрації

До нового навчального року

Державний стандарт: ВИСОКІ ВИМОГИ, НОВІ ПІДХОДИ

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року № 462 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти», у минулому навчальному році розпочато впровадження доленосного документа. Він визначає зміст початкової загальної освіти, який ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

Державний стандарт складається з базового навчального плану початкової загальної освіти, загальної характеристики інваріантної та варіативної складових змісту початкової загальної освіти, державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

Стандартом також передбачено вивчення іноземної мови з 1 класу в усіх загальноосвітніх навчальних закладах, посилено природничу складову, зокрема введено нову освітню галузь «Природознавство», а також передбачено впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес початкових класів.

У 2013-2014 н.р. другокласники розпочнуть вивчати новий навчальний предмет «Сходинки до інформатики». Основним завданням курсу є опанування молодшими школярами практичних навичок сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями. Курс «Сходинки до інформатики» є пропедевтичним.

Також позитивними змінами Державного стандарту є забезпечення наступності змісту дошкільної та початкової загальної освіти, а також упровадження особистісно-орієнтованого підходу в навчально-виховний процес

початкових класів. У 2-му класі, за рішенням педагогічної ради, навчальні досягнення учнів оцінюють в балах (окрім предметів «Основи здоров'я», «Фізична культура», «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво», «Сходинки до інформатики»). Оцінювання має бути вмотивованим. Важливо, щоб дитина не втратила стимулу до праці. Оцінки в балах стають для дітей більш зрозумілими й мотиваційними, якщо супроводжуються коротким, точним коментарем учителя. Завдання педагога полягає в тому, щоб негативні й позитивні емоції, породжувані невдачами чи успіхами в навчанні, використовувати для активізації діяльності дітей.

Вміло користуючись у роботі з другокласниками педагогічною оцінкою, вчитель закладає основи для формування в дітей умінь об'єктивно

оцінювати хід і результати своєї діяльності, стимулює розвиток навчальних мотивів, створює атмосферу доброзичливості у класі, що необхідно для підтримки в учнів почуття власної гідності, доброти і чуйності, бажання працювати разом з однолітками.

Навчальні досягнення учнів 2-х класів з предметів «Основи здоров'я», «Фізична культура», «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво», «Сходінки до інформатики» мають оцінюватись вербально.

2013/2014 навчальний рік є особливим для учнів п'ятих класів. Адже саме з 1 вересня в основній школі розпочинається впровадження нового Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти і нових навчальних програм з усіх базових дисциплін.

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти спрямований на виконання завдань загальноосвітніх навчальних закладів II і III ступеня і визначає вимоги до освіченості учнів основної і старшої школи.

Держстандарт розроблений на основі Державного стандарту початкової загальної освіти зі спрямуванням освітніх галузей на розвиток наявних і формування нових предметних (галузевих) компетентностей. Він включає такі освітні галузі, як «Мови і літератури», «Суспільствознавство», «Мистецтво», «Математика», «Природознавство», «Технології», «Здоров'я і фізична культура», зміст яких послідовно взаємозв'язаний зі змістом відповідних освітніх галузей Державного стандарту початкової загальної освіти. Серед основних новацій такі: учні п'ятих класів вивчатимуть дві іноземні мови; розпочнеться вивчення інформатики; посилено використання здоров'язбережувальних технологій; підвищена увага приділятиметься природничій та екологічній освіті.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти», 5 класи загальноосвітніх навчальних закладів перейдуть на навчання за новими програмами для учнів 5-9 класів ЗНЗ.

Перед навчальними закладами постає низка завдань: підготовка вчителя до реалізації змісту нових Державних стандартів, нових програм, науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення навчально-виховного процесу.

Період адаптації до навчання у 5-му класі є одним із найважчих періодів шкільного життя. Це обумовлено сукупністю змін, що відбуваються у шкільному середовищі і внутрішньому світі дітей 10-11-річного віку. Умови, які змінилися при переході з початкової школи до середньої, висувають більш високі вимоги до інтелектуального

і особистісного розвитку, до ступеня сформованості у дітей певних знань, дій, навичок. Тому подоланню труднощів періоду адаптації учнів 5-х класів до навчання в основній школі може сприяти цілеспрямована координація дій учителів-предметників.

Не всі п'ятикласники, навіть з високим рівнем психологічної готовності, можуть успішно впоратися із труднощами в навчанні й спілкуванні з ровесниками і вчителями. Труднощі, що виникають у дітей при переході в середні класи, можуть бути пов'язані також з певною деіндивідуалізацією, знеособлюванням підходу педагога до школяра.

У 2013/2014 н.р. вводиться вивчення другої іноземної мови у загальноосвітніх навчальних закладах, однак на її опанування відводиться менша кількість годин, тому рівень володіння уміннями і навичками у всіх видах мовленнєвої діяльності буде дещо відрізнятися від результатів, досягнутих у вивченні першої іноземної (як у якісних, так і в кількісних показниках). Оволодіння другою іноземною мовою буде ефективним лише в тому випадку, якщо у школярів яскраво виражені пізнавальні інтереси, що зазвичай виявляються в загальному позитивному ставленні до навчання.

Успішність самореалізації підлітків тісно пов'язана із мікрокліматом в учнівському колективі. Важливо, щоб учителі – предметники створювали ситуації, які б дозволяли учневі проявляти ініціативу, мати право на помилку, на власну думку, брати участь у спільній діяльності, працювати в умовах альтернативи, створювати демократичну атмосферу навчання. Варто звертати увагу на особливості спілкування дітей, атмосферу на уроці, рівень підготовленості та самостійності учнів. Збереження та зміцнення фізичного здоров'я учнів, їх моральне та громадянське виховання – ці складові постійно мають бути у центрі уваги кожного вчителя.

Особливу увагу слід звернути на фізичне виховання школярів. Фізичне навантаження має бути посильним. Необхідно уважно стежити за станом дитини під час фізичних навантажень будь-якого характеру. обов'язковим є дотримання Державних санітарних правил і норм влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу.

Бажаю усьому педагогічному загалу області, учням, батькам успіхів у новому навчальному році.

Віктор ОЧЕРЕТЯНКО,
директор департаменту освіти і науки, молоді та спорту Хмельницької обласної державної адміністрації.

Науково-методична робота в регіоні у контексті оновлення змісту освіти

Динамізм суспільно-економічних і політичних змін у країні вимагає сучасних підходів у освітянській галузі, модернізації та реформування загальної середньої освіти на засадах гуманізації, демократизації і пріоритетності духовних та суспільних цінностей.

Серед факторів, «які вагомо впливають на якість освіти, - вважає заступник Міністра освіти і науки Б. М. Жебровський, - є, безумовно, робота системи методичних служб. Сьогодні, - стверджує він, - це взагалі найпотужніший чинник якості і управління» (газета «Освіта України» від 23.06. 2012).

Пріоритетним у роботі Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти є підготовка методичних, управлінських служб, педагогічних кадрів області до впровадження нових Державних стандартів початкової та базової і повної середньої освіти. Реалізація цього завдання в системі післядипломної освіти педагогів ґрунтується на зміцненні вертикалі: ОІППО – рай(міськ)методичний кабінет – школа – педагог – учень.

Триває навчання керівних та педагогічних кадрів з питань підготовки до впровадження нових стандартів освіти. Всі навчальні, навчально-тематичні плани та програми курсів підвищення кваліфікації оновлені з урахуванням змісту нових стандартів, сучасних досягнень науки, передового педагогічного досвіду та перспективних технологій навчання і виховання. Основна увага приділена питанню реалізації в навчально-виховному процесі особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, їх відображенню в освітніх галузях і в результативних складових змісту початкової і середньої освіти. У навчальний план курсів уведено спецкурси «Психолого-педагогічна готовність до навчання у школі», «Наступність у роботі ДНЗ та початкової школи», «Підготовка до впровадження курсу „Сходинки до інформатики“, „Вивчаємо іноземні мови“, „Реалізація нових програм галузі «Технології», „Розв'язання сюжетних, інформаційних та практико-орієнтованих задач“, „Предметні та когнітивні виміри предметів початкової школи“ та ін.

У першому півріччі на курсах підвищення кваліфікації з питань впровадження нового Державного стандарту початкової школи підготовлено 996 учителів. З них: 246 учителів початкових класів, 188 вчителів української мови та літератури, 156 – іноземної мови, 96 – математики, 111 – суспільних дисциплін, 52 – інформатики, 53 – географії та природознавства. Організовано 16 навчальних тренінгів спеціального цільового призначення для вчителів-предметників, котрі навчатимуть учнів 2 та 5 класів і 10 тренінгів окремо для вчителів початкових класів, котрі викладатимуть курс „Сходинки до інформатики“.

Науково-методична робота здійснюється як комплексний науково-методичний сервіс: предметно-методичний, моніторинговий, маркетинговий, експертний, консалтинговий. Вона диференційована за змістом,

призначенням (методисти, керівники закладів та їх заступники, керівники методоб'єднань вчителів, методисти-кореспонденти, вчителі), проводиться у форматі семінарів, семінарів-нарад, семінарів-практикумів (тренінгів), круглих столів, вебінарів.

У 2012-2013 роках в інституті утвердилися такі інноваційні підходи до організації науково-методичної роботи, як:

- проведення on-line консультаційних пунктів та надання сервісних послуг методичним та педагогічним працівникам Хмельниччини за допомогою електронного листування, хмарних файлоховищ Dropbox, Google drive та Ukr.net;

- проведення вебінарів з використанням платформи Adobe Connect

- використання онлайн-форм зі спільним доступом «Стан готовності до впровадження нового стандарту» та «Кадрове забезпечення»;

- розробка автономних сайтів для методичних та педагогічних працівників;

- проведення майстер-класів учителів-новаторів;

- робота у ресурсних центрах з інформатики, іноземної мови, математики, природничих дисциплін, предметів початкової школи, інклюзивного навчання тощо.

Модернізовано з урахуванням можливостей інтерактивного навчання традиційні форми науково-методичної роботи: наради-семінари для керівників шкіл, методистів Р(М)МК, НМЦ; засідання шкіл передового педагогічного досвіду, шкіл педагогічної майстерності, клубів, круглих столів, творчих груп учителів.

Чільне місце в діяльності інституту з впровадження нового Державного стандарту займає підготовка педагогів до викладання іноземних мов та інформатики у 2-х та 5-х класах. Так, на тематичних курсах для вчителів іноземної мови підготовлено 611 педагогів, з яких 176 – для викладання іноземної мови у 2-х класах, 435 – для викладання іноземної мови в 5-х класах; на навчальних семінарах та тренінгах підготовлено 1202 вчителів для викладання іноземної мови у 2-х класах, 1014 - вчителів для викладання іноземної мови у 5-х класах. Загальна кількість підготовлених – 2827 педагогів (при потребі 2178). Для викладання інформатики у 2-х класах на курсах підвищення кваліфікації пройшло підготовку 137, для викладання інформатики у 5-х класах – 270 вчителів; на навчальних семінарах та тренінгах підготовлено 1072 вчителів для інформатики в 2-х класах, 1150 - вчителів для викладання інформатики у 5-х класах. Усього підготовлено 5456 педагогів

Створено банк даних кадрового забезпечення вчителів, які викладатимуть курс інваріантної складової «Сходинки до інформатики» та інформатики в 5 класах.

Вивчено кількісні дані прогнозованого контингенту учнів 5-го класу, які вивчатимуть другу іноземну мову та потребу в педагогічних, підручниках.

З метою підготовки до впровадження курсу „Сходинки до інформатики” у 2013 році організовано 8 семінарів та 4 тренінги, 2 постійно діючих вебіари (на базі платформи Adobe Connect) для методистів Р(М)МК, НМЦ, керівників районних (міських) методичних об'єднань, керівників творчих груп, учителів початкових класів та вчителів інформатики.

У лютому-березні 2013 року проведено регіональний моніторинг стану готовності початкової школи до впровадження ІКТ у навчальний процес.

Для проведення моніторингового дослідження розроблено тести за темами: технічне та програмне забезпечення ПК (основні пристрої введення та керування ПК), операційна система, офісні програми Microsoft Office (Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft PowerPoint), комунікаційні засоби ПК (Internet), сервісне програмне забезпечення (програми-архіватори). Завдання дослідження розроблялися з урахуванням змісту орієнтовних вимог до рівня володіння педагогічними працівниками області інформаційно-комунікаційними технологіями, визначених у додатку 1 до наказу управління освіти і науки Хмельницької ОДА № 479 – но від 5.07.2011 р. Зокрема, зміст завдань ґрунтувався на вимогах щодо володіння ІКТ на початковому рівні та рівні активного користувача.

Тестування відбувалося в он-лайн режимі на платформі Moodle Хмельницького ОІППО.

Для вдосконалення компетентностей педагогів організовано роботу on-line консультативного пункту «Навчально-методичне консультування та надання сервісних послуг методичним та педагогічним працівникам Хмельниччини» за допомогою електронного листування, хмарних файлоховищ Dropbox, Google drive та Ukr.net.

Підготовка вчителів інформатики для викладання предмета в 5-х класах здійснювалась через серію семінарів та вебінарів:

- семінар-практикум для керівників методичних об'єднань учителів інформатики «Організаційно-педагогічні основи підготовки вчителів до роботи з питань впровадження інформатики у 5 класі за новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти»;

- вебінар для методистів Р(М)МК та вчителів інформатики, які викладатимуть інформатику у 5 класі «Інформаційно-методичне забезпечення викладання предметів за новими програмами у 2-х та 5-х класах» (травень);

- семінар-практикум для методистів Р(М)МК з інформатики «Програма курсу «Інформатика 5 – 9 класи»: особливості викладання інформатики за новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти».

Створено сайт для вчителів інформатики, на якому в рубриці «Викладання інформатики» розміщуються матеріали на допомогу вчителям з метою підготовки до викладання інформатики у 5-му класі.

З метою вивчення кадрового забезпечення готовності ЗНЗ області до впровадження нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти центром створено онлайн-форми зі спільним доступом «Стан готовності» та «Кадрове забезпечення».

Проблемою при запровадженні інформатики з 5 класу є недостатнє забезпечення шкіл I-II ступенів відповідною кількістю НМК; відсутність у багатьох сільських школах швидкісного Інтернету.

Для підготовки вчителів до викладання іноземної мови у початкових класах проведено низку семінарів з елементами тренінгу, семінару-фестивалю, семінару запитань та відповідей, семінару-студії з метою покращення мовленнєвої компетентності вчителів; озброєння арсеналом інноваційних засобів проведення ефективного уроку ІМ; ознайомлення з новітніми тенденціями у методиці викладання ІМ на початковому етапі; подолання об'єктивних та суб'єктивних труднощів при формуванні мовної, мовленнєвої, соціокультурної, стратегічної компетентностей; організовано роботу школи передового педагогічного досвіду на базі спеціалізованих загальноосвітніх шкіл м. Хмельницького та Кам'янець-Подільського, загальноосвітніх шкіл м.Шепетівки, Дунаєвського, Чемеровецького, Старокостянтиновського та інших районів з питань: поєднання традиційних та новітніх методик викладання іноземних мов у початковій школі з використанням технологій інтерактивного і розвивального навчання; використання мультисенсорного підходу до навчання. Одним із засобів розвитку професійної культури вчителя іноземної мови є використання можливостей ресурсного центру з вивчення англійської та німецької мов, створеного при кабінеті іноземних мов Хмельницького ОІППО за сприяння вітчизняних та зарубіжних видавництв, Британської Ради та Гете-інституту в Києві.

Центр вміщує:

- навчально-методичні комплекти з іноземної мови для початкової школи;
- фахові журнали та газети;
- іншомовну аудіо-та відеотеку;
- картотеку новітніх технологій навчання іноземної мови;
- кращі матеріали вчителів області.

Найважливішою проблемою забезпечення викладання ІМ у початковій школі є вдосконалення якості володіння вчителями-предметниками методикою її викладання. Адже цей предмет в основному, і особливо в сільських школах області, викладають вчителі основної та старшої школи.

У підготовці вчителів для викладання у 5-му класі значною проблемою є викладання другої іноземної мови (німецької, французької, іспанської), надто у школах сільської місцевості. Тому інститутом організовано роботу „кущових” семінарів, динамічних груп, у яких працюють по 5-6 педагогів сільських шкіл, найближче розташованих одна від одної. Крім того, організовано роботу творчої майстерні з питання «Вивчення другої іноземної мови із застосуванням ІКТ». До тематики обласних семінарів та консультацій уведено теми:

- «Вивчення другої іноземної з опорою на досвід, набутий учнями у вивченні першої іноземної»;
- «Форми та методи роботи вчителів щодо підвищення мотивації учнів до вивчення другої іноземної мови»;
- «Від багатомовного розмаїття - до багатомовної освіти»;
- «Вивчаємо, порівнюючи» (бінарні уроки з німецької та англійської мов).

Розроблено методичні рекомендації для роз'яснювальної роботи з батьками учнів 5-х класів.

Крім «Сходинок до інформатики» та іноземної мови, інститут розгорнув науково-методичну роботу щодо забезпечення викладання інших предметів початкової школи. У центрі уваги знаходяться також проблеми психологізації навчально-виховного процесу в початковій школі, запровадження інноваційних дидактичних технологій, впровадження здоров'язберігаючих програм, співробітництва з батьками учнів початкових класів тощо. З цією метою впродовж 2013 року організовано і проведено:

семінари з методистами Р(М)МК, НМЦ з питань:

- науково-методичної підготовки вчителя початкових класів до реалізації Державного стандарту початкової загальної освіти;

- забезпечення цілісного психолого-дидактичного проектування навчального процесу інваріантної складової;

- сучасний урок як умова формування особистісних компетенцій школяра;

- впровадження нестандартних форм методичної роботи з учителями початкових класів;

інтернет-семінари:

- подолання труднощів в адаптації першокласників до навчання;

- особливості оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів;

- сучасні форми взаємодії педагога і батьків молодших школярів;

- наради-семінари щодо формування готовності вчителів 1-х та 2-х класів до навчально-виховного процесу в умовах успішного впровадження нових навчальних планів та програм початкової школи;

- круглі столи за темами „Новий Державний стандарт базової і повної освіти: інновації і компетентність”, „Контроль і оцінювання освітніх результатів школярів в умовах реалізації нового Державного стандарту базової і повної освіти”, „Особливості функціонування початкової школи у 2013/2014 н.р.”.

Започатковано роботу «Школи вищої педагогічної майстерності» керівників методичних об'єднань, творчих груп учителів початкових класів з питань «Сучасний урок у початковій школі», а також роботи Школи вчителя 1-го класу та Школи вчителя 2-го класу, де проведено:

- постійно діючий семінар учителів початкових класів «Особистість молодшого школяра в контексті вимог нової програми» (лютий, квітень, червень, вересень 2012 рік, березень, квітень 2013 р.);

- семінар з питань реалізації нових програм галузі «Технології»;

- семінари-тренінги та майстер-класи з питань:

- формування інноваційно-активного педагога початкової школи;

- науково-методичний супровід неперервної освіти вчителя початкових класів в умовах інклюзивного навчання (на базі Хмельницького ММК);

- формування готовності вчителів 2-х класів до успішного впровадження нових навчальних планів та програм початкової школи;

- самоусвідомлення сучасних викликів освіти як умов саморозвитку вчителя початкової школи;

– вчителів іноземної мови з питань: викладання іноземної мови у початкових класах.

Продовжено діяльність вчителів початкових класів зі створення портфоліо, презентацій, що відображають власні підходи і технології професійної діяльності.

В усіх районах області проведено авторські семінари (на замовлення районних (міських) методичних кабінетів).

Надано науково-методичну допомогу Р/ММК щодо планування та реалізації заходів підготовки вчителів до роботи у початкових класах за новими програмами, організації роботи консультпунктів для вчителів шкіл (консультації щотижнево надаються з питань – складання календарних планів, організації навчання учнів 1, 2 класу за новими навчальними програмами, впровадження оптимального режиму дня першокласників, створення ігрового середовища, організації навчально-виховного процесу у класах з малою наповнюваністю учнів, використання ІКТ, застосування ефективних педагогічних технологій, навчання учнів осмисленому читанню, грамотному письму, розв'язуванню сюжетних та практико орієнтованих математичних задач тощо).

При школах області відкрито консультпункти для батьків; у школах районів та міст області відкрито студії для дітей – майбутніх першокласників «Психологічна абетка», „Хочу, можу, буду добре вчитися!"; соціально-психологічною службою ДНЗ м. Кам'янця-Подільського, м. Нетішина, м. Хмельницького та ін. організовано батьківські вітальні „Школа турботливих батьків»; у більшості Р/ММК створено медіатеку та постійно діючу виставку педагогічних знахідок учителів початкових класів «На допомогу вчителю 1-го та 2-го класів» тощо.

Відповідно до положень Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-21 рр., Закону України «Про загальну середню освіту», постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011р. № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти», наказу МОНМС України від 06.06.2012 р. № 664 «Про затвердження навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня», розроблено план заходів щодо впровадження нового Державного стандарту з 5-го класу.

Ефективним є постійно діючий обласний семінар-практикум «Новий Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: інновації і компетентність», на якому розглянуто особливості реалізації та впровадження стандарту та здійснено аналіз структури і змісту програми «Природознавство» (5 клас), окреслено основні напрямки реалізації компетентнісного, діяльнісного та особистісно зорієнтованого підходів при викладанні курсу. Особливу увагу звернуто на реалізацію практичної частини програми курсу «Природознавство».

Аналогічні семінари, тренінги проведено в районах та містах області протягом першого півріччя 2013 року.

На базі науково-методичного центру викладання навчальних предметів природничо – математичного циклу створено творчу групу методистів і вчителів з питань підготовки навчально-методичних комплектів з природознавства. Розроблено проекти календар

но-тематичного планування з природознавства, математики, трудового навчання, розробки уроків, дидактичного матеріалу, презентації, методичні рекомендації щодо викладання предметів у 5 класі. Для вчителів і методистів Р/ММК області – з питань особливостей вивчення курсів та формування ключових компетентностей учнів відповідно до нового стандарту та програм.

Розроблено та впроваджено 36-годинні навчальні плани і програми курсів спеціалізації для вчителів, які будуть викладати природознавство у 5 класі.

Кафедрою теорії та методики природничо-математичних дисциплін та працівниками НМЦ природничо-математичних предметів підготовлено спецвипуск газети «Майбуття», присвячений впровадженню нового Державного стандарту середньої освіти.

Одним із основних завдань обласного інституту післядипломної освіти є підготовка вчителя до роботи з дітьми, що потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. Для виконання завдань здійснено науково-експериментальне дослідження «Створення оптимальних умов для соціальної адаптації та інтеграції в суспільстві дітей з особливими освітніми потребами шляхом їх навчання в загальноосвітніх навчальних закладах»; розроблено навчальну програму спецкурсу «Теоретико-методологічні засади інклюзивної освіти» (цикл лекцій, семінарських, практичних, самостійних занять); створено інформаційно-методичний центр, де зібрано наукову і методичну літературу, напрацювання вчителів-дефектологів з даної проблеми – налагоджена тісна співпраця з вищими навчальними закладами України (Київським національним університетом імені Драгоманова, Інститутом спеціальної педагогіки АПН України, Кам'янець-Подільським національним університетом). Розроблено комплект методичних матеріалів «Актуальні проблеми корекційної педагогіки» (9 видань) для організації інклюзивної освіти. До складу комплексу увійшли видання «Теоретико-методичні засади організації інклюзивного навчання», «Корекційно-розвиткова спрямованість навчання і виховання в спеціальній школі», «Методика організації уроку в інклюзивному класі» та ін.

Упродовж першого півріччя 2013 року на базі Р/ММК проведено обласні семінари для директорів шкіл-інтернатів та методистів Р/ММК за темами: «Управлінські аспекти інноваційної діяльності реабілітаційного процесу в школі-інтернаті», «Навчально-корекційна робота з дітьми з особливими освітніми потребами». «Створення комфортного естетичного середовища, сприятливого для всебічного розвитку особистості в умовах школи-інтернату».

Методична допомога надається вчителям, які навчають учнів за індивідуальним планом. У міжкурсовий період систематично проводяться семінари з проблем організації індивідуального навчання. Видають методичні посібники «Організація індивідуального навчання», «Робочий зошит вихователя», «Індивідуальне навчання учнів молодшого шкільного віку».

Викладацьким складом, методистами інституту підготовлено посібники, підручники, методичні рекомендації, поради, робочі зошити для учнів з питань впровадження нових Державних стандартів початкової та базової і повної освіти.

В інституті приділено значну увагу впровадженню та поширенню здоров'язберігаючих технологій в навчально-виховному процесі. Організовано підготовку педагогів з «Основ здоров'я» та запровадження програм розвитку життєвих навичок. З числа учителів початкових класів підготовлено більше сотні педагогів-тренерів за проектами «Корисні звички» та «Цікаво про корисне». Розроблено науково-методичне забезпечення діяльності з питання формування моделі школи соціального партнерства, програму розвитку «Школи майбутнього», організовано роботу 167-х шкіл сприяння здоров'ю, 22 із них увійшли до всеукраїнської мережі шкіл сприяння здоров'ю.

Таке комплексне розв'язання завдань науково-методичного супроводу впровадження Державних стандартів сприяє модернізації змісту освіти, взаємодії методичних служб усіх рівнів з метою забезпечення якості освіти в регіоні.

Список літератури

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. Постанова кабінету міністрів України № 462 від 20 квітня 2011 року
2. Бойченко Т. Рівні інновацій у післядипломній педагогічній освіті / Т.Бойченко // Післядипломна освіта в Україні. – 2011. – № 1. – С. 24 – 26.
3. Боднар О. Формування методичного менеджменту в Україні // Методист. -2012. - № 1. – С. 3 – 16.
4. Гаврилюк Р. Інноваційний розвиток національної освіти / Р.Гаврилюк // Педагогічна газета. – 2011. – № 2. – С. 5.
5. Калашнікова С. Компетентнісно-орієнтований підхід в освіті // Директор школи. – 2012. – № 3. – С. 4 – 10.
6. Коваленко Л.А. Нетрадиційні форми методичної роботи / Л.А.Коваленко // Управління школою. – 2010. – № 6. – С. 19-27.
7. Компетентнісний підхід у сучасній післядипломній освіті // Післядипломна освіта в Україні. – 2011. – № 1. – С. 53 – 58.
8. Криницина Н.В. Застосування інноваційних технологій для організації науково-методичної роботи / Н.В.Криницина // Завуч. Усе для роботи. – 2009. – № 5. – С. 2-23.
9. Олійник І. Компетентнісно-орієнтована післядипломна освіта // Директор школи. Україна. – 2010. – № 6. – С. 16 – 21.
10. Половенко О.В., Постельняк А.І. Аналітична діяльність методиста // Методист. -2012. - № 1. – С. 18 – 30.
11. Половенко О.В. Модель науково-методичного забезпечення якості освіти // Методист (Шк.світ).– 2012. – № 2. – С. 62 – 71.

**Олександр ПОПИК,
т.в.о. ректора Хмельницького
обласного інституту післядипломної педагогічної
освіти.**

Високе покликання – методист

Місією сучасної післядипломної освіти визначено створення умов неперервного особистісного та професійного розвитку педагогів упродовж життя.

Зміни, які відбуваються у становленні науково-методичної системи методичних установ Хмельниччини в сучасних умовах професійного розвитку педагогічних працівників, свідчать про наявність системного управління науково-методичною роботою інститутом післядипломної педагогічної освіти. Тісна співпраця ХОІППО з методичними кабінетами (Центрами), координація діяльності, нове бачення методичної роботи з педагогічними працівниками у відповідності із Положенням про районний (міський) методичний кабінет спонукають до пошуків нового змісту та технологій взаємодії з методичними угрупованнями, вчителями-новаторами.

Завдання підвищення якості освіти на всіх рівнях зумовило необхідність розвитку та забезпечення стратегічних і тактичних дій у напрямку постійного удосконалення фахової майстерності керівників, науково-педагогічних, методичних і педагогічних працівників. Значним стимулом у пошуку ефективних форм роботи став щорічний обласний огляд-конкурс діяльності методкабінетів на кращу організацію методичної роботи з педагогічними кадрами. Визначивши переможців [серед міст – Кам'янець-Подільський НМЦ (Слободян В.М.), Хмельницький НМЦ (Думанська Г.В.), Шепетівський ММК (Петрук Г.Г.), серед районів – Шепетівський РМК (Магур В.Д.), Кам'янець-Подільський РМК (Венгрен С.Д.), Дунаєвецький РМК (Козирська А.І.)], конкурс констатував позитивну динаміку щодо кадрового забезпечення Теофіпольського РМК, результативності роботи щодо поліпшення якості освіти Волочиського, Летичівського, Чемеровецького РМК, Старокостянтинівського ММК.

Авторитет сучасних методичних служб базується на здатності бути ініціатором цікавих починань, створенні комфортного освітнього простору, де панує доброзичливість і підтримка, атмосфера спокою і затишку, довіра і співпраця між ХОІППО, РМК, освітніми установами. Проте без реалізації прямого призначення методиста система зануриться у вузький педагогічний технологізм без наукового аналізу, будь-якого теоретичного узагальнення. Методист – ведучий теоретик педагогічної майстерності, філософ навчально-виховного процесу. За соціальною природою – це творчий працівник, за соціальним положенням – новатор. Такі вимоги сьогодення.

Акцент на підвищення статусу методиста як важливої фігури в освітньому процесі, його несхожість з іншими суб'єктами освіти зроблено і Всеукраїнським методичним турніром «Моє покликання – методист». Турнір розрахований на 3 роки.

1 етап – 2012 р. проходив за участю керівників та методистів інститутів з питань виховної роботи. Переможцем стала методист Чемеровецького РМК Антецька О.В.

2 етап – 2013 р. – за участю керівників та мето-

дистів з питань управління навчальними закладами (ДНЗ, ЗНЗ).

3 етап – 2014 р. за участю методистів інститутів з питань викладання предметів освітніх галузей.

До участі у другому етапі – 2013 р. до Всеукраїнського рівня допущені методисти ХОІППО, Вінницького райметодкабінету, науково-методичного центру Славути.

Ініціюванню новаторства, формуванню професійної еліти, цільовій підтримці неординарних і талановитих педагогів відповідають і основні завдання Всеукраїнського конкурсу «Парк педагогічної майстерності». Розрахований на п'ятирічку, цей конкурс у минулому році приніс перемогу вчителям біології шкіль м. Хмельницького Бітюк М.Ю. та Віркуну О.В. Під патронатом методиста ХОІППО Мирної Л.А. ці вчителі щорічно впевнено досягають вершин фахових досягнень на обласному та Всеукраїнському рівнях. У поточному році до конкурсу долучаються вчителі, які викладають предмети освітніх галузей: естетична культура, здоров'я і фізична культура, технології, класних керівників, заступників з виховної роботи.

Розвиток професіоналізму – процес довготривалий. Супровід його вимагає висококваліфікованих методистів, здатних:

- теоретично обґрунтувати різні моделі;
- залучити до співпраці нового змісту;
- створити програми самоосвіти;
- запровадити нові педагогічні технології.

Це той випадок, коли (за висловом заступника Міністра освіти і науки України Б. Жебровського): «Методисти всіх рівнів педагогічної освіти повинні щоденно роз'яснювати і допомагати вчителю, а не грандіозною хмарою нависати над школами».

Очевидним є і необхідність посилення уваги на всіх рівнях до організації методичного супроводу реформуючих процесів.

Методична робота повинна допомагати вчителю не тільки підтримувати необхідний рівень професійної компетентності, а ще й опановувати новітні ідеї, інноваційні технології, нові методи.

Відповідно до вимог сьогодення, завданнями науково-методичної роботи стали:

- усвідомлення педагогами необхідності реформ в освіті;
- готовність до розв'язання завдань реформи;
- сформованість професійних компетенцій для участі в реформуючих процесах і досягнення якісних результатів.

Перш за все, це стосується запровадження нових Державних стандартів і нових програм. Ґрунтовна, спільна підготовча робота методистів ХОІППО, РМК, ММК щодо здійснення науково-методичного супроводу спрямована на модернізацію навчально-виховного процесу відповідно до нових цілей та завдань, динамічний перехід від знаневої до компетентнісної, особистісно-орієнтованої початкової освіти, вивчення інформатики та іноземних мов у 2 і 5 класах.

Особливої уваги потребує зростання відповідальності вчителя за духовно-культурну та громадську соціалізацію дітей. В умовах, коли школа стала чи не єдиною інституцією, відповідальною за виховання та соціалізацію молоді, важливим є приведення в єдину систему світоглядних орієнтацій та ідеологічних уяв педагогів.

Життя розставило нові акценти у традиційній роботі щодо вивчення, узагальнення та ретрансляції передового педагогічного досвіду. Це оволодіння освітньою практикою нового змісту освіти, нових стандартів та інноваційними технологіями.

Завданням методичної служби стає збір, аналіз, поширення всього цінного, що створено педагогами-інноваторами у процесі реформування.

Прийдешній навчальний рік потребує суттєвих дій щодо:

- організації та проведення методичних і науково-методичних заходів різних рівнів з актуальних проблем освіти, популяризації інноваційного досвіду роботи закладів освіти області;

- науково-методичного супроводу самоосвітньої підготовки педагогів засобами розвитку мережі освітніх порталів, сайтів методичних кабінетів, навчальних закладів;

- продовження проведення конкурсів web-сайтів відділів, управлінь освіти, методичних кабінетів, навчальних закладів, залучення освітян області до участі у науково-методичних, освітніх і представницьких заходах регіонального, Всеукраїнського та міжнародного рівнів;

- удосконалення системи роботи з обдарованими дітьми: використання інтернет-ресурсів, розширення можливостей мережових об'єднань (очно-заочні олімпіади, конкурси), тренувальні збори, підвищення ефективності науково-методичного супроводу навчання обдарованих дітей тощо.

Є очевидним, що досягнення мети сучасної освіти пов'язані з особистим потенціалом вчителя і методиста, їх загальною та професійною культурою, компетентністю, без чого розв'язання проблем навчання і виховання молоді неможливе.

Світлана БОБРОВНИК,
завідувач науково-методичного центру модернізації роботи РМК (ММК), загальноосвітніх закладів, розвитку обдарованості учнів ХОІППО.

Управлінський резерв розвитку загальноосвітнього навчального закладу

Основні засади діяльності загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів і форм власності визначає «Положення про загальноосвітній навчальний заклад», затверджене Постановою КМУ № 778 від 27.08.2010 року. В документі зазначено, що заклад у своїй діяльності керується Конституцією України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», іншими законодавчими актами України, постановами Верховної Ради України, актами Президента України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, Кабінету Міністрів України, наказами МОН, інших центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, цим Положенням та Статутом закладу.

Нормативна база розвитку освіти, в тому числі загальної середньої, є основою для формування ідеології освіти у відповідності з новими соціальними вимогами до неї, а саме: школа – в широкому розумінні цього слова – має стати найважливішим фактором гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих настанов особистості.

На сучасному етапі розвитку України потенціал освіти має бути використаний для консолідації суспільства, збереження єдиного соціокультурного простору країни, розвитку державної мови та мов національних меншин, формування національної самосвідомості. Необхідно забезпечити рівний доступ до якісної освіти у відповідності з інтересами та нахилами, незалежно від матеріального забезпечення, місця проживання, національної

приналежності та стану здоров'я. Найважливіша місія школи – надати кожній дитині шанс самореалізуватися, досягнути успіху в житті.

Важливим залишається завдання формування професійної еліти, виявлення та підтримка найбільш обдарованих і талановитих дітей.

Основні цілі, зміст освіти та спрямованість навчання в цілому є соціальним замовленням, яке висуває суспільство. Але конкретне наповнення змісту, методики, технології, засоби діяльності педагогів та учнів багато в чому визначаються інтересами, потребами, особливостями розвитку особистості учнів, яких вони навчають. Цим і пояснюється соціальна особистісна орієнтація освіти в цілому та навчально-виховного процесу зокрема.

Управлінським резервом у вирішенні завдань у 2013-2014 навчальному році можна вважати:

- осмислення соціальних вимог до освіти, вибір пріоритетів та актуалізацію векторів розвитку закладу освіти;
- створення сучасної моделі навчального закладу;
- оновлення нормативної бази розвитку закладу освіти у відповідності з обраною моделлю та пріоритетами;
- оновлення структури управління;
- модернізацію функцій управління;
- мережеву взаємодію з відомчими та міжвідомчими організаціями;
- науково-методичне забезпечення підготовки і проведення серпневої педради як важливого заходу у прийнятті виважених управлінських рішень.

Зупинимось докладніше на кожному з них.

I. Вибір пріоритетів розвитку закладу освіти у 2013-2014 навчальному році.

Основою для вибору пріоритетів розвитку закладу освіти є державна політика в галузі освіти, яка відображена в нормативно-правових та концептуальних документах як державного, так і регіонального рівнів, а також аналіз результатів (як позитивних, так і негативних) діяльності закладу освіти за останні 3 роки.

Управлінська діяльність керівника школи має бути пов'язана з цілями, організацією, ресурсним забезпеченням, діагностикою освітнього процесу у відповідності з обраними пріоритетами шкільної освітньої політики.

Такими пріоритетами слід вважати:

- Спрямування діяльності колективів шкіл різних типів на забезпечення освітніх послуг з урахуванням нових соціальних вимог, потреб та особливостей регіону на засадах компетентнісного підходу, переорієнтації на цілі сталого розвитку.

- Підвищення результативності виконання регіональних програм у галузі освіти (обласних, районних, міських, шкільних).

- Створення умов для:

- визначення індивідуальної освітньої траєкторії розвитку учнів;

- профілізації старшої школи;

- запровадження інклюзивної освіти.

- Забезпечення умов запровадження нових державних стандартів та програм, контроль щодо запровадження інформатики та іноземних мов у 2 та 5 класах.

- Підвищення дієвості внутрішньошкільного контролю та виконання власних рішень.

- Впровадження інноваційних технологій у навчальній діяльності з використанням інтернет-простору для відкритого спілкування через інтернет.

- Використання освітніх порталів соціальних мереж, побудова локальних шкільних мереж.

- Підвищення ефективності методичної роботи за рахунок створення інформаційно-методичних освітніх центрів.

- Розширення зв'язків з усіма зацікавленими і відповідальними структурами, закладами, установами, організаціями з метою координації спільних зусиль по вихованню здорової, всебічно розвиненої особистості з чіткою системою життєвих цінностей, здатної реалізувати себе і відродити у майбутніх поколіннях духовний і фізичний потенціал нації.

- Сприяння реалізації оздоровчої функції школи шляхом формування здоров'язберігаючого середовища, валеологічної культури учасників навчально-виховного процесу.

- Створення умов для безперервного зростання рівня педагогічної майстерності вчителів, їх самоосвітньої діяльності, участі в інноваційних проектах та оволодіння методами комплексного самоаналізу професійної діяльності.

- Активізація діяльності щодо підвищення результативності роботи з обдарованою молоддю.

- Співпраця з ОІППО в частині трансформації передового педагогічного досвіду в освітній простір даного регіону.

- Запровадження державно-громадської моделі управління.

II. Створення сучасної моделі навчального закладу.

Серед найпоширеніших пошукових моделей школи XXI століття в області можна назвати такі:

- Школа успіху;

- Школа життєвих компетентностей;

- Школа здорового способу життя;

- Школа індивідуальних досягнень;

- Школа – соціокультурний центр;

- Школа професійної орієнтації;

- Школа розвитку творчої особистості;

- Школа соціального партнерства.

Правильно визначена модель закладу, обрані й підтримані педагогічною, батьківською, учнівською спільнотами пріоритети роботи закладу освіти на новий навчальний рік будуть основою для цілевизначення та його ресурсного забезпечення (кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного, фінансового тощо).

Основним документом, у якому зафіксовані пріоритети, є план роботи закладу освіти на 2013-2014 навчальний рік, що затверджується радою школи.

III. Оновлення нормативної бази розвитку закладу освіти.

Оновлення нормативної бази розвитку закладу освіти пов'язане з реалізацією нових пріоритетів і має за мету документальне регламентування діяльності всіх суб'єктів начально-виховного процесу. Так, наприклад, реалізація принципів інклюзивної школи як навчального закладу, який забезпечує інклюзивне навчання, вимагає розробки системи заходів, індивідуальних навчальних планів підготовки дітей з обмеженими фізичними можливостями; адаптацію навчальних планів; підписання договорів з фахівцями для надання освітніх послуг саме цій категорії дітей тощо.

Вчасно розроблена/оновлена, скорегована/ нормативна база є нормативно-організаційним механізмом управління, який інтегрує людські, просторово-часові, матеріально-технічні фактори діяльності освітнього закладу

IV. Зміни в структурі та функціях управління, пов'язані з оновленням нормативної бази розвитку закладу освіти.

Найбільш оптимальною структурою управління, на наш погляд, є матрична.

Принципи побудови матричної структури наступні:

- принцип пріоритетності завдань;

- персоніфікації – персональний добір кадрів щодо реалізації кожного напрямку діяльності;

- самоконтроль за ходом реалізації завдань;

- мережева взаємодія;

- прогнозування результату.

Наводимо приклад матричної структури управління процесом створення умов для інклюзивного навчання.

№ з/п	Завдання та зміст діяльності суб'єктів управління	Засновники шкіл	Методичні служби	Відповідальні особи				
				Директор	Заступник директора	Класний керівник	Психолог	Учитель
1.	Створення умов для роботи з дітьми, які потребують корекції фізичного (або розумового) розвитку (з «особливими» дітьми)							
1.1.	Розробка нормативно-правових документів; фінансове та юридичне забезпечення навчального процесу			+				
1.2.	Спеціальна підготовка кадрів для роботи з «особливими» дітьми		+		+	+	+	+
1.3.	Матеріально-технічне оснащення для створення безбар'єрного середовища (пандуси, спеціально обладнані рекреації, підйомники, кабінети лікувальної фізкультури, психомоторної корекції, кімнати для логопедичних і корекційних занять)		+	+				
1.4.	Адаптація освітніх програм, індивідуальних планів занять		+		+			+
1.5.	Розробка дидактичного матеріалу для занять з дітьми				+			+

V. Модернізація функцій управління.

У змісті управлінської діяльності сучасного керівника внутрішні зміни зумовлені модернізованими функціями, а саме:

- прогностична – передбачення перспектив розвитку, прогнозування результативності діяльності;
- консультативна – кваліфіковані поради фахівців з різних питань розвитку освітнього закладу;
- представницька – уміння належно презентувати заклад, колектив, групу, окремих представників на різних рівнях;
- політико-дипломатична – правильне розуміння, роз'яснення та втілення в життя державної та регіональної політики в галузі освіти;
- менеджерська – організація ефективної діяльності колективу на виконання визначених завдань.

VI. Професійна мережева взаємодія з колегами як невичерпний ресурс у вирішенні складних проблем практичної освіти.

У вирішенні складних проблем практичної освіти допомагає професійна мережева взаємодія з колегами – це невичерпний ресурс досвіду, спільної дослідної роботи, творчих подорожей і зустрічей, продуктивного діалогу з владою, громадськими організаціями, батьками.

У 2013-2014 навчальному році за ініціативою Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України започатковано Всеукраїнську акцію «Нові стандарти – нова школа». В рамках акції керівники шкіл мають можливість відвідати заклади освіти іншого регіону Хмельниччини, обмінятися досвідом управлінської діяльності щодо впровадження нового Державного стандарту початкової базової та повної загальної середньої освіти у 2-х та 5-х класах, обговорити проблеми розвитку освіти сьогодні.

Познайомитись з досвідом роботи кращих навчальних закладів можна у посібниках: «Інноваційні заклади освіти» (Хмельницький, 2007 р.); «Флагмани освіти Хмельниччини» (Хмельницький, 2009 р.); «Сільська школа – колыска розуму, джерело почуттів» (Хмельницький, 2010 р.); «Інформаційно-освітній методичний центр школи» (Хмельницький, 2011 р.).

У поточному навчальному році, згідно з планом роботи Хмельницького ОІППО, буде продовжено проведення стажування, майстер-класів та авторських тренінгів для різних категорій керівників шкіл, які мають за мету поширення управлінського досвіду щодо забезпечення постійного інноваційного розвитку та створення позитивного іміджу сучасного закладу освіти.

VII. Серпнева педрада як важлива подія року.

Основна мета серпневої педради – дати оцінку якості навчально-виховного процесу у 2012-2013 навчальному році та визначити стратегію розвитку школи і план дій на новий рік.

Серпнева педагогічна рада – це підсумок роботи, прийняття виважених управлінських рішень на всіх рівнях: державному, регіональному, місцевому, шкільному.

Надзавдання серпневої педради – надати вчителів професійно значущу для нього інформацію, методичні матеріали, які стануть йому в нагоді з перших днів навчального року на уроках, факультативах, класних годинах тощо.

Потенційні можливості серпневих зустрічей – це:

- виокремлення проблем практичної освіти, які виходять за межі предмета, такі як: збереження здоров'я дітей, формування базових цінностей як стійких аргументів на «резонансний» вплив на школярів засобів інформації; створення розвивального освітнього середовища; формування комунікативної компетенції засобами мови, моніторинг у вихованні тощо;
- можливість сформулювати колективну педагогічну думку щодо актуальних проблем виховання та розвитку учнів;
- визначення соціокультурного замовлення школі;
- презентація освітніх програм розвитку закладу освіти;
- заохочення кращих працівників року;
- укладення міжвідомчих угод щодо фінансування проєктів, програм розвитку закладу освіти;
- формування команди однодумців для вирішення стратегічних завдань розвитку школи.

Значною мірою успішність роботи закладу освіти у новому навчальному році залежить, передусім, від директора школи, здатного спрямувати і зосередити свої справи на досягнення пріоритетних цілей, бачити і вміти виділяти проміжні цілі та головну мету.

Тетяна РАЧОК,
завідувач сектора науково-методичного забезпечення управління ЗНЗ
та вивчення і впровадження передового педагогічного досвіду ХОІППО.

Дошкільна освіта: досягнення та пріоритетні завдання

У 2013 році в області продовжується модернізація змісту освітньої галузі. Пріоритети та перспективи розвитку системи дошкільної освіти визначені Державною цільовою соціальною програмою розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року (затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року № 629), новими соціальними ініціативами Президента України «Діти – майбутнє України» та Національним планом дій щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава».

В області об'єднано всі зусилля на розширення мережі дошкільних навчальних закладів. Торік відкрито 4 нових дитячих садки (3 – у Славутському, 1 – у Хмельницькому районах), відновлено роботу 3-х закладів (2 – у Кам'янець-Подільському, 1 – у Городоцькому районах), проведено реконструкцію 7 приміщень ДНЗ (по 2 – у Дунаєвецькому, Вінковецькому, по 1 – у Деражнянському, Летичівському, Хмельницькому районах) та відкрито 33 додаткові групи у функціонуючих закладах. Проведена робота дала можливість створити додаткові місця в навчальних закладах для 800 дітей дошкільного віку.

Цьогоріч заплановано створити ще близько 1300 місць для дітей в дошкільних закладах: відновити діяльність повернутих для використання за призначенням ДНЗ №36 м.Хмельницького та ДНЗ №19 м.Кам'янця-Подільського; реконструювати 7 ДНЗ, відкрити 4 дошкільних заклади у складі навчально-виховних комплексів, відремонтувати з метою відкриття додаткових груп – 38 закладів. Станом на 1 липня реконструйовано 1 ДНЗ в Городоцькому районі, відкрито 7 додаткових груп, завдяки чому створено 130 місць.

Всього у мережі налічується 825 дошкільних навчальних закладів, з них: 34 ДНЗ сільської місцевості призупилені у зв'язку з демографічною ситуацією. У містах – 165 дошкільних навчальних закладів, у сільській місцевості – 660. У комунальній власності знаходиться 818 дошкільних закладів, у власності міністерств і відомств – 3, у приватній власності – 1, у власності колективних сільськогосподарських підприємств – 3.

Контингент дітей у дошкільних навчальних закладах становить 45,4 тис. дітей. Рівень охоплення дітей віком від 3 до 6 (7) років дошкільною освітою становить 95,1 %, що на 6,1 % більше, ніж в минулому році (в тому числі варіативними формами – 2,8 %). У містах охоплено 98,5 % дітей, у селах – 89,5 %. Стовідсоткового рівня охоплення дітей від 3 до 6 (7) років дошкільною освітою досягнуто у містах Нетішині, Хмельницькому, Старокостянтинові, Шепетівці та Старокостянтинівському, Чемеровецькому районах.

Діти 5-річного віку охоплені дошкільною освітою стовідсотково, з них: 95,2 % відвідують дошкільні навчальні заклади, 4,8 % - охоплені варіативними формами роботи (274 дитини старшого дошкільного віку отримують освіту в короткотривалих групах при загальноосвітніх навчальних закладах, 290 дітей охоплені соціально-педагогічним патронатом).

Чисельність дітей у дошкільних навчальних закладах у розрахунку на 100 місць становить 120 осіб (у містах – 136, у сільській місцевості – 98). У порівнянні з 2011 роком кількість дітей на 100 місцях збільшилась на 6 одиниць.

У зв'язку з міграцією сільського населення у міста та збільшенням народжуваності існує черга на влаштування в міські дошкільні навчальні заклади у кількості 4,9 тис. дітей. Найбільша черга в містах: Хмельницькому – 2900, Кам'янці-Подільському – 671, Славуті – 287 та Полон-

ському районі – 365 дітей.

З метою забезпечення особистісного зростання кожної дитини, розвитку її задатків, нахилів, здібностей у дошкільних навчальних закладах області діє розгалужена мережа гуртків та студій різного спрямування, які дошкільники відвідують відповідно до власних інтересів і бажань. Усього в ДНЗ області діє 1871 гуртків, у яких займається близько 26,7 тис. дітей дошкільного віку.

115 дошкільних навчальних закладів області працюють за певним пріоритетним напрямком: художньо-естетичним, фізкультурно-оздоровчим, музичним, гуманітарним та ін. Ці заклади відвідують близько 13 тис. дітей

Залишається актуальним питання задоволення освітніх потреб дітей з вадами фізичного та розумового розвитку. Для таких дітей в області функціонують 4 дошкільні навчальні заклади компенсуючого типу, 88 закладів комбінованого типу, в яких у 227 спеціальних та санаторних групах виховується 3303 дітей з порушенням слуху, зору, мовлення, опорно-рухового апарату, інтелекту, з проявами туберкульозної інфекції.

Спрямовується робота на організацію інклюзивної освіти. Певний досвід напрацьовано в м. Нетішині (створено профілактично-реабілітаційні центри для дітей з вадами фізичного розвитку на базі трьох дошкільних закладів) та м. Кам'янці-Подільському (діє міська програма з інклюзивного навчання і виховання дітей). Всього освітні послуги та корекційно-реабілітаційну допомогу в дошкільних навчальних закладах області отримують 317 дітей-інвалідів дошкільного віку.

У дошкільних навчальних закладах області працюють 4787 педагогів, з них: 55,2 % - з повною вищою освітою.

З метою покращення інформатизації ДНЗ та застосування інноваційних технологій комп'ютерами забезпечено 51,7 % ДНЗ, до мережі Інтернет підключено 33,4 %, що на 18 % більше, ніж в 2011 році.

Торік на дошкільну освіту витрачено 371,1 млн.грн. з місцевих бюджетів, що на 83,6 млн.грн. більше, ніж у 2011 році. На розвиток дошкільної освіти залучено 32 млн. грн. позабюджетних коштів, що на 4,25 млн. грн. більше, ніж у 2011 році.

При організації роботи в дошкільних навчальних закладах у 2013-2014 навчальному році важливо зосередити увагу на вирішенні таких ключових завдань:

- максимальне охоплення дітей дошкільною освітою та надання їм якісних освітніх послуг шляхом створення додаткових місць в ДНЗ та оптимізації впровадження і розширення перевірених практикою форм здобуття дошкільної освіти;

- реалізація державного освітнього стандарту через виконання вимог освітніх програм, затверджених або рекомендованих Міністерством освіти і науки України;

- охорона життя і збереження здоров'я дітей раннього та дошкільного віку, забезпечення сприятливих умов для здобуття дошкільної освіти дітьми з особливими потребами;

- актуалізація питань безпеки життєдіяльності, формування основ безпечної поведінки дошкільників в різних життєвих ситуаціях, забезпечення відповідального ставлення дорослих до життя і здоров'я дітей.

Тетяна ГАРКАВЕНКО,
головний спеціаліст департаменту освіти і науки,
молоді та спорту облдержадміністрації.

Про організацію освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах у 2013/2014 н.р.

Нова редакція Державного стандарту (2012р) спрямовує педагогічні колективи на виконання пріоритетних напрямів розвитку дошкільної освіти, а саме:

- Модернізацію змісту дошкільної освіти, забезпечення її якості через упровадження чинних комплексних і парціальних програм та організацію підготовки педагогічних працівників до роботи за оновленими стандартом та програмами.

- Охорону життя та здоров'я дітей, формування у дошкільників навичок безпеки життєдіяльності..

- Розвиток духовного світу, формування соціально-комунікаційних компетенцій дітей різних вікових груп.

- Актуалізацію питань предметно-практичної діяльності дошкільників відповідно до вимог оновленого стандарту дошкільної освіти.

- Реалізацію принципу наступності, перспективності та спадкоємності в роботі дошкільної та початкової ланок освіти.

- Здійснення Інтернет-підтримки професійного розвитку педагогів, створення інформаційного освітнього простору дошкільної галузі.

Освітній процес у дошкільних навчальних закладах у 2013-2014 н.р. слід спрямувати на реалізацію Базового компонента дошкільної освіти – Державного стандарту, схваленого на колегії Міністерства 4 травня 2012 року, в якому визначено вимоги до рівня розвиненості, вихованості та навченості дитини 6 (7) років перед вступом до школи.

Новою редакцією Базового компонента передбачено визначення змісту дошкільної освіти через інваріантну і варіативну складові. Інваріантна складова є обов'язковою для реалізації в умовах різних форм здобуття дошкільної освіти. Її систематизовано за освітніми лініями: «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина в природному довкіллі», «Дитина у світі культури», «Гра дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Мовлення дитини». Варіативна складова Базового компонента може бути реалізована з урахуванням особливостей регіону, навчального закладу, індивідуальних можливостей, здібностей, потреб розвитку дітей та (або) побажань батьків чи осіб, які їх замінюють. Її складають освітні лінії «Комп'ютерна грамота», «Іноземна мова», «Хореографія» та ін.

Зазначені вище нововведення не скасовують звичні для практиків підходи до організації життєдіяльності дітей та планування освітньої роботи. Педагоги можуть використовувати посібники та інші види навчальної літератури, які укладено у відповідності із вимогами попереднього варіанту Базового компонента та чинних програм. Як і раніше, вони мають право обирати зручні для себе форми графічного або текстового планування за режимними процесами, тематичними блоками, лініями розвитку, видами діяльності, формами дитячої активності з урахуванням освітніх ліній нової редакції Базового компонента.

Зміст дошкільної освіти в межах Базового компонента реалізується за комплексними та парціальними програмами.

Демократизація управління освітою, як світова тенденція, передбачає, у тому числі, і варіативність програм для дошкільних навчальних закладів. Добираючи програмове забезпечення, необхідно керуватись Переліком навчальних видань, рекомендованих до використання в освітньому процесі дошкільних навчальних закладів у 2013/2014 н.р., з яким можна ознайомитися на офіційних веб-сайтах Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua), Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitzo.gov.ua) та у фахових періодичних виданнях.

Так, у 2013/2014 н.р. освітній процес у дошкільних навчальних закладах буде здійснюватися за такими програмами:

- Впевнений старт, кер. проекту Жебровський В.М. (наказ МОНмолодьспорту України від 21.05.2012 № 604);

- Дитина в дошкільні роки, наук. кер. Крутий К.Л., (лист МОН України від 08.12.2010 №1/11-11178);

- Дитина, наук. кер. Проскура О.В., (лист МОН України від 08.12.2010 №1/11-11177);

- Українське дошкілля, авт.-упоряд. Білан О.І., (лист МОНмолодьспорту України від 09.12.2011 №1/11-11601).

Ці комплексні програми забезпечують можливість реалізації інваріантної складової Базового компонента. Для вирішення варіативної складової в дошкільних навчальних закладах використовуються парціальні програми. Вони доповнюють зміст інваріантної та/чи варіативної складової чинних комплексних програм і є додатковими до них, а також можуть самостійно окреслювати завдання і зміст роботи з реалізації певної складової варіативної частини Базового компонента дошкільної освіти.

Парціальні програми використовуються для організації діяльності дошкільних закладів і груп за певним пріоритетним напрямом (художньо-естетичний, фізкультурно-оздоровчий, пізнавальний, етнокультурний, комунікативно-мовленнєвий та ін.), а також студій, гуртків, секцій тощо.

Рекомендуємо парціальні програми, що були схвалені комісією з дошкільної педагогіки та психології Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України: «Англійська мова для дітей дошкільного віку», автор Шкваріна Т.М.; «Кольорові долоньки», автор Ликова І.О.; «Українотворець», керівник авторського колективу Кононенко П.П.; «Лего-конструювання», автор Пеккер Т.В.

При організації освітнього процесу допускається одночасне використання різних програм, визначених переліком навчальних видань, рекомендованих МОН. Дошкільний навчальний заклад, його окремі групи обирають для роботи одну або декілька із зазначених програм. Рішення про вибір програм обговорюється та схвалюється педагогічною радою закладу.

Сьогодні особливої значущості набуває проблема інтегрованої/інклюзивної освіти дітей з особливими потребами, їх включення в загальноосвітній простір. Дітям, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації, гарантовано право на відвідування державних і комунальних дошкільних навчальних закладів з гнучким режимом роботи.

На виконання Закону України «Про дошкільну освіту» для дітей з особливими потребами працюють заклади санаторного, спеціального та комбінованого типу, де разом із здобуттям дошкільної освіти діти отримують корекційно-відновлювальну та реабілітаційну допомогу.

Акцентуємо увагу на новинках програмно-методичного забезпечення роботи з дітьми дошкільного віку, що мають особливості психофізичного розвитку:

- Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт»/ наук. кер. та заг. ред. Т. В. Скрипник (гриф МОН України від 04.04.2013 № 1/11-6544);

- Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико - фонетичним недорозвитком мовлення / авт.Ю. В. Рібцун (гриф МОНмолодьспорту України від 05.12.2012 №1/11-18798);

- Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення /авт.Трофименко Л.І. (гриф МОНмолодьспорту України від 05.12.2012 №1/11-18794);

- Програмно - методичний комплекс. Програма розвитку дітей сліпих та зі зниженим зором від народження до 6 років/ укл. Вавіна Л. С., Бутенко В. А., Гудим І. М. (гриф МОНмолодьспорту України від 05.12.2012 №1/11-18797).

Відповідно до Закону «Про дошкільну освіту» розроблено ряд нормативних документів, рекомендацій, які регламентують діяльність дошкільних навчальних закладів.

З огляду на це, рекомендуємо використовувати:

- Наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій №193-470 від 26.04.2013 р. «Про проведення Тижня знань з основ безпеки життєдіяльності у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах»

- Інструктивно-методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України:

- Лист Міністерства № 1/9-152 від 28.02.13 «Про розроблення програм для дошкільної освіти»;

- Лист Міністерства від 16.03.2012 № 1/9-198 Інструктивно-методичні рекомендації «Організація роботи в дошкільних навчальних закладах у літній період»;

- Лист Міністерства від 15.05.2012 № 1/9-363 «Щодо проведення державної атестації дошкільних навчальних закладів»;

- Лист Міністерства від 23.05.2012 № 1/9-396 «Про здійснення контролю за організацією харчування дітей у дошкільних навчальних закладах»;

- Лист Міністерства від 23.05.2012 № 1/9-413 «Про організацію фізкультурно-оздоровчої роботи в дошкільних навчальних закладах у літній період»;

- Лист Міністерства від 10.09.2012 №1/9-639 «Про освітню розвиваючу технологію «Радість розвитку».

Забезпеченню своєчасного і повноцінного розвитку дитячої особистості з перших років життя сприятиме впровадження в педагогічний процес дошкільних навчальних закладів сучасних експериментально апробованих освітніх технологій, зокрема, освітньої технології «Радість розвитку» (автор Т.Піроженко /лист МОН

№1/9-639 від 10.09.2012р. «Про інноваційну технологію психолого-педагогічного проектування взаємодії дорослого з дітьми «Радість розвитку»). В умовах організації освітнього процесу дана технологія надає можливість оптимізувати життєдіяльність дітей дошкільного віку як суб'єктів творчої діяльності. Навчально - методичним забезпеченням технології є комплект посібників «Дитина замовляє розвиток» за науковою редакцією Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, Ю. С. Манилюк. (Тернопіль, видавництво «Мандрівець»). Допоможе актуалізувати питання впровадження інновацій в практику роботи та урізноманітнити діяльність педагогів картотека інноваційних технологій, що передбачає перелік тем, мету, короткий зміст, джерела отримання інформації (сайт ОІППО, сторінка «Дошкільна освіта», 2013).

Одним із пріоритетних завдань роботи методичних служб є науково-методична підтримка діяльності окремих педагогів та педагогічних колективів. Методичним службам, керівним працівникам дошкільних навчальних закладів необхідно використовувати теоретико-методологічні засади оновленого змісту дошкільної освіти, перспективний досвід освітян, що забезпечуватиме формування нового педагогічного мислення як умови реалізації особистісно орієнтованої парадигми освіти. Рекомендації заходів, організованих обласним інститутом у 2012-2013 н.р., слід спрямувати на подальший інноваційний розвиток районних (міських) методичних кабінетів (центрів), становлення їх як науково-методичних установ в умовах впровадження Державного освітнього стандарту.

Невід'ємною складовою реалізації гуманістичної парадигми дошкільної освіти є творчість, експериментування, моделювання та структурування авторського досвіду, а також впровадження його у практику роботи.

Особливої уваги заслуговує досвід:

- переможця Всеукраїнського конкурсу в номінації «Вихователь року – 2012» Любоко Тетяни Станіславівни, вихователя дошкільного навчального закладу №30 м. Кам'янець-Подільського за темою «Інтеграція – провідний принцип організації освітнього процесу в родинній групі»;

- лауреата Всеукраїнського конкурсу «Кращий дошкільний навчальний заклад -2012» дошкільного навчального закладу №4 м. Шепетівки (керівник Кутузова Світлана Миколаївна);

- авторські педагогічні інновації Чайки З.В. та Гринь О.В. (ДНЗ №1, №3 м.Шепетівки) за темою «Модернізація освітньо-виховного процесу через системне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій», які занесені до Каталогу міжнародного фестивалю педагогічних інновацій.

Зразками інноваційної діяльності у дошкільних навчальних закладах є робота переможця обласного туру Всеукраїнського конкурсу «Вихователь року – 2013» Дарченко Лариси Григорівни, вихователя ДНЗ №45 м. Хмельницького (тема досвіду «Формування у дошкільників іншомовної комунікативної компетенції»). Цінним у цьому напрямі є досвід педагогічних колективів дошкільних навчальних закладів міст Кам'янець-Подільського, Славути, Старокостянтинова, які представляли Хмельниччину на Всеукраїнському огляді-конкурсі відеоматеріалів за темою «Здоров'язбережувальні технології у дошкільних навчальних закладах» і, особливо, переможця конкурсу - дошкільного навчального закладу №23, м. Кам'янець-Подільський (завідувач Вершгерук Л. С.) та лауреат конкурсу (третє місце) - дошкільного навчального закладу №6 м. Славути (завідувач Остапчук М.Й.).

З метою популяризації кращого педагогічного досвіду обласним інститутом у 2013 році розпочато роботу творчо-пошукової групи керівників методичних об'єднань, творчих груп дошкільних працівників з питань інтеграції освітнього процесу в умовах родинної групи (на базі перспективного досвіду переможця Всеукраїнського конкурсу «Вихователь року – 2012» Любо Т.С., ДНЗ №30 м.Кам'янця-Подільського).

Педагогічний загал Хмельниччини долучається до роботи авторської творчої майстерні вихователя-методиста ДНЗ №3 м.Шепетівки Гринь О.В. з проблеми «Інформаційно-комунікаційні технології в освітній роботі дошкільного закладу».

Названі матеріали перспективного досвіду, що здобули визнання на Всеукраїнському та обласному рівнях, занесені до картотеки передового досвіду та рекомендуються педагогічним колективам до впровадження у новому навчальному році.

З метою широкого доступу до науково-методичних матеріалів, перспективного досвіду педагогів області, результатів обласних конкурсів на порталі ukr.net створено віртуальну флешку «Скринька педагогічних знахідок», що допоможе виявляти здобутки, акумулювати, вдосконалювати, апробувати, поширювати, вести обмін досвідом.

Плануючи роботу на 2013-2014 н.р., управлінським, методичним службам області, педагогічним колективам слід орієнтуватися на завдання, визначені інструктивно-методичним листом МОН України №1/9-446 від 20.06.2013 р. «Щодо організації роботи в дошкільних навчальних закладах у 2013/2014 н.р.», та рекомендації Всеукраїнських, обласних конференцій, семінарів, зокрема:

1. Забезпечувати оновлення змісту та якості дошкільної освіти через:

– розробку програм підготовки педагогів до реалізації державного стандарту (нова редакція Базового компонента, 2012);

– організацію роз'яснювальної та навчально-методичної роботи щодо впровадження в практику чинних програм в умовах варіативності програмового забезпечення;

– створення бази інформаційно-методичного супроводу запровадження новітніх освітніх технологій, формування здоров'язбережувального розвивального середовища, організації життєдіяльності дітей за рекомендованими програмами;

– забезпечення змістовної роботи авторських творчих майстерень, творчо-пошукових груп, майстер-класів з питань розвитку духовного світу, формування соціально-комунікативних, предметно-практичних компетенцій дітей дошкільного віку;

– урізноманітнення форм організації освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах шляхом створення мережі гурткової, студійної, секційної роботи, передбачити максимальне охоплення нею дітей з метою задоволення їх потреб, виявлення та розвитку загальних та спеціальних здібностей.

2. Забезпечити різнобічну підготовку дітей до шкільного навчання:

– організовувати роботу консультаційних центрів з проблеми підготовки до школи при дошкільних навчальних закладах та методичних кабінетах; запроваджувати якісно нові форми співпраці педагогів та батьківської громади;

– активізувати впровадження в практику роботи педагогів дошкільних навчальних закладів та вчителів перших класів загальноосвітніх шкіл системи діагностики рівня психологічної готовності дитини до навчання, вивчати ефективність її впровадження.

3. Сприяти реалізації принципу наступності, перспективності та спадкоємності в роботі дошкільних навчальних закладів та початкової школи, сприяти результативній співпраці педагогічних працівників дитячих, батьківських колективів з метою забезпечення єдності підходів до розвитку, виховання та навчання дітей.

4. Активізувати можливості загальноосвітніх, спеціальних навчальних закладів як осередків комплексної реабілітації, підготовки дітей з особливими освітніми потребами, для організації інклюзивного /інтегрованого навчання.

5. Приводити систему дошкільної освіти у режим інноваційного розвитку, що забезпечуватиме її якість та доступність, трансформування наукових ідей, сучасних інноваційних технологій в практику.

6. Надавати підтримку діяльності ДНЗ у підготовці та перепідготовці педагогічних працівників з питань використання інформаційно-комунікаційних технологій; сприяти створенню аналітичних WEB-сторінок, електронних міні-бібліотек, Інтернет-сайтів у закладах освіти.

7. Забезпечити інноваційну діяльність дошкільних навчальних закладів, центрів розвитку дитини, спрямовану на формування у дітей дошкільного віку елементів комп'ютерної грамотності.

Інформацію, яка висвітлює проблеми організації діяльності управлінських, методичних служб та установ дошкільної освіти, рекомендуємо отримувати зі сторінок періодичних видань та на спеціалізованих сайтах:

1. Педагогічний вісник / науково-методичний журнал ХОІППО

2. <http://visnyk.hoippo.km.ua> – електронний «Вісник Хмельницького ОІППО»

3. <http://mon.gov.ua> – сайт Міністерства освіти і науки України

4. <http://mon.gov.ua/ua/activity/education/6917/> – сайт МОН, сторінка «Дошкільна освіта дітей з особливими потребами»

5. <http://iitzo.gov.ua> – сайт Інституту інноваційних технологій та змісту освіти України

6. <http://osvitakm.org> – сайт департаменту освіти і науки, молоді та спорту Хмельницької ОДА

7. <http://hoippo.km.ua> – сайт Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

8. <http://metodportal.net> – сайт корисних методичних матеріалів для педагогів

9. <http://pedpresa.com> – освітній портал України

10. <http://pedrada.com.ua/> – портал освітян України напряму «МЦФЕР:Освіта».

Марина КАПАТЄВА,
завідувач НМЦ дошкільної, початкової, спеціальної
та інклюзивної освіти,
Оксана ДЕНИСОВА,
методист дошкільної освіти НМЦ ХОІППО.

Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в початкових класах у 2013/2014 н.р.

Актуальними завданнями, визначеними Державним стандартом початкової загальної освіти, є оволодіння ключовими компетентностями, які передбачають особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток учнів, формуються на міжпредметній основі та є інтегрованим результатом предметних і міжпредметних компетенцій. Сьогодні зміст початкової загальної освіти ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

У 2013-2014 н.р. навчання і виховання учнів початкової школи регламентують такі нормативно-правові документи:

Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року № 462 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти»;

Лист МОНмолодьспорту від 01.06.2012 року № 1/9- 426 «Щодо методичних рекомендацій з базових дисциплін» додаток «Початкова школа» (для організації навчально-виховного процесу учнів 1-х класів);

Лист МОНмолодьспорту від 30.05.13 № 1/9-383 «Про організацію навчально-виховного процесу в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2013/2014 навчальному році» (для організації навчально-виховного процесу учнів 2-х класів);

Лист МОНмолодьспорту від 09.06.2011 р. № 1/9-454 «Про особливості організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах у 2011/2012 році» додаток «Про організацію навчально-виховного процесу в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2011/2012 році» (для організації навчально-виховного процесу учнів 3-4-х класів);

Наказ Міністерства від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 6 березня 2002 р. за № 229/6517;

ДСанПіН 5.5.6.008-98 «Улаштування і обладнання кабінетів комп'ютерної техніки в навчальних закладах та режим праці учнів на персональних комп'ютерах»;

ДСанПіН 5.5.2.008-01 «Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу»;

Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 20.05.2013 № 1/9-349 «Про навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів та структуру 2013-2014 н.р.»;

Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 10.06.2011 № 572 (Типові навчальні плани для 1-2 класів);

Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.11.2005 р. № 682 (Типові навчальні плани для 3-4 класів);

Лист Міністерства освіти і науки України від 29.12.2001 № 1/9-468 «Про обсяг та характер домашніх завдань для учнів початкової школи»;

Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 23.08.2012 № 1/9-592. «Про використання навчальної літератури в загальноосвітніх навчальних закладах у 2012/2013 навчальному році»;

Положення про групу продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 05.10.2009 № 1121.

Структура 2013/2014 навчального року

2013/2014 н.р. розпочинається 1 вересня святом – День знань і закінчується не пізніше 1 липня.

Навчальні заняття організовуються за семестровою системою: I семестр – з 2 вересня до 27 (28 для шкіл, які працюють за шестиденним робочим тижнем) грудня, II семестр – з 13 січня до 30 (31) травня.

Закінчується навчальний рік проведенням навчальних екскурсій у 1-4 класах (2-5 червня).

Впродовж навчального року для учнів проводяться канікули: орієнтовно, осінні з 28 жовтня до 3 листопада, зимові з 30 грудня до 12 січня, весняні з 24 до 30 березня.

З урахуванням місцевих особливостей та кліматичних умов за погодженням з відповідними місцевими органами управління освітою можуть змінюватись структура навчального року та графік учнівських канікул, зокрема, проведення для учнів 1 класу додаткових тижневих канікул; навчальну практику та навчальні екскурсії за рішенням закладу можна провести в інші терміни, або впродовж навчального року.

У 2013-2014 н.р. передбачається посилення використання здоров'язбережувальних технологій, значна увага приділяється екологічній та інформаційно-комунікаційній освіті. Перший урок у початкових класах проводиться за обраною загальноосвітнім навчальним закладом/методичним об'єднанням на власний розсуд темою з урахуванням можливостей навчального закладу, вікових та індивідуальних особливостей учнів кожного класу.

На основі Типових навчальних планів ЗНЗ складають на кожен навчальний рік робочий навчальний план з конкретизацією варіативної складової, враховуючи особливості регіону та індивідуальні освітні потреби учнів.

Для забезпечення синхронності у навчанні читання й письма в букварний період за рішенням педагогічної ради навчального закладу на навчання української мови в 1-му класі доцільно використати 1 годину з варіативної складової навчального плану, що дасть можливість виді

лити на навчання грамоти 8 годин на тиждень. (Методичні рекомендації МОНМСУ від 01.06.2012р.)

Акцентуємо увагу на тому, що навчальні досягнення учнів перших класів загальноосвітніх навчальних закладів з усіх навчальних предметів не оцінюються в балах, а підлягають словесному оцінюванню.

У 2-му класі за рішенням педагогічної ради навчальні досягнення учнів оцінюються в балах (окрім предметів «Основи здоров'я», «Фізична культура», «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво», «Сходинки до інформатики»). Оцінювання другокласників має бути вмотивованим. Важливо, щоб дитина не втратила стимулу до праці. Оцінки в балах стають для дітей більш зрозумілими й мотиваційними, якщо супроводжуються коротким, точним коментарем учителя. Завдання вчителя полягає в тому, щоб негативні й позитивні емоції використовувати для активізації діяльності дітей. За відмінні успіхи в навчанні учні 2-х класів можуть нагороджуватися похвальним листом «За високі досягнення у навчанні». (Лист МОНмолодьспорту від 30.05.13 № 1/9-383 «Про організацію навчально-виховного процесу в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2013/2014 навчальному році»).

Для учнів 1-го класу особлива увага має приділятися:

- організації гарячого харчування;
- облаштуванню кімнат для відпочинку (сну);
- облаштуванню приміщень для організації рухливих ігор, щонайменше одного на паралель класів;
- обладнанню відокремлених туалетів (убиралень);
- обладнанню відокремлених гардеробів з обов'язковим виділенням секцій для кожного класу тощо (лист МОН України від 10.12.04 № 1/9-633).

Особливу увагу вчитель має приділяти збереженню та зміцненню фізичного здоров'я учнів, їх моральному та громадянському вихованню. З цією метою важливо організувати активну співпрацю вчителя з батьками або особами, які їх замінюють, з медичними працівниками ЗНЗ, шкільним психологом, учителями-предметниками, вихователем групи продовженого дня. Результатами такої співпраці є:

- краще вивчення індивідуальних можливостей та стану здоров'я кожного першокласника;
- здійснення особистісно орієнтованого навчання та виховання;
- впровадження здоров'язберігаючих технологій навчально-виховного процесу;
- спільна підготовка і проведення батьківських зборів;
- бесіди з батьками на психолого-педагогічну тематику тощо.

Згідно з вимогами Державних санітарних правил і норм улаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу (ДСанПіН 5.5.2.008–01), на п'ятнадцятій хвилині кожного уроку має проводитись фізкультхвилинка, що складається з динамічних, дихальних вправ, вправ для збереження зору, пальчикової гімнастики тощо.

Учитель повинен весь час стимулювати учнів дотримуватись правильної поведінки під час виконання письмових робіт за партою.

Прийоми та методи роботи з дітьми мають забезпечувати різноманітну активну практичну діяльність кожного учня. Ігрові форми діяльності мають бути домінуючими під час навчання у 1-му класі.

Домашні завдання учням першого класу не задаються.

Необхідно дотримуватись оптимального співвідношення навчального навантаження протягом дня, тижня з урахуванням психофізіологічних та фізичних можливостей першокласників.

Доцільно чергувати протягом дня навчальні предмети природничо-математичного і гуманітарного циклів з уроками фізичної культури, курсу «Основи здоров'я», музичного та образотворчого мистецтва, трудового навчання.

Навчальні предмети, що вимагають значного розумового напруження – мови, математики, – доцільно ставити у розкладі другими і третіми уроками. Навчальні предмети, пов'язані з активною руховою діяльністю, а також предмети «Основи здоров'я», «Природознавство», музичне мистецтво, образотворче мистецтво, трудове навчання можна проводити на третьому-четвертому уроках.

А от заняття з навчального предмета «Фізична культура» у першому класі варто проводити лише на заключних уроках.

Четвер рекомендується планувати у розкладі як розвантажувальний день. У цей день можна проводити уроки з предметів оздоровчо-фізкультурного та мистецького спрямування.

З метою уникнення перевантаження впродовж вересня-жовтня на четвертих уроках доцільно використовувати нестандартні форми організації навчального процесу. Протягом цього часу вчитель може планувати проведення окремих навчальних занять у формі уроків-екскурсій, уроків-імпровацій, уроків-ігор, уроків-театралізацій тощо.

Так, протягом цих 8 тижнів можна щоденно проводити по одному нестандартному уроку (загалом 40 годин навчального навантаження) за рахунок 24 уроків фізичної культури і 16 уроків з інших предметів. Наприклад, можна провести в цей період заключними уроками 5-6 уроків-ігор, уроків-театралізацій та уроків-екскурсій з предмета «Основи здоров'я», 2-3 екскурсії з предмета «Природознавство», 4-5 уроків-ігор та уроків-екскурсій з математики, 1-2 екскурсії з образотворчого мистецтва, 2-3 екскурсії з трудового навчання, 2-3 уроки-театралізації з музики.

У класному журналі доцільно вказувати форму проведення уроків, якщо вони проводяться не в класно-урочній формі.

Уроки фізичної культури протягом перших двох місяців (24 год, по 3 уроки на тиждень) спрямовані в першу чергу на розвиток і удосконалення рухів дітей і, за можливості, проводяться на свіжому повітрі.

Уроки з курсу «Основи здоров'я» рекомендується проводити, активно поєднуючи навчально-пізнавальну і оздоровчо-рухову діяльність першокласників. Ігри та ігрові ситуації мають бути невід'ємною частиною як уроків з фізичної культури, так і уроків з основ здоров'я.

Починаючи з 2-го класу, учні виконують домашні завдання, тому слід у розкладі занять предмети, які вимагають значних затрат часу для виконання, не групувати в один день.

Обсяг навчального матеріалу для домашніх робіт орієнтовно повинен становити 1/4 обсягу, виконаного на уроці, витрати часу на їх виконання не може перевищувати 45 хв.. На вихідні, у святкові дні домашні завдання другокласникам не рекомендується задавати.

Не допускається подача домашнього завдання під час чи після дзвінка на перерву, після уроків, оскільки воно в повній мірі не фіксується дітьми; учні позбавлені

можливості ставити запитання; учитель не встигає пояснити суть завдання.

Форми перевірки домашнього завдання можуть бути різними: фронтальна, індивідуальна, колективна, само-, взаємоперевірка, творча тощо.

Перевіряти домашні завдання вчителем необхідно систематично.

З таких предметів, як основи здоров'я та фізична культура, трудове навчання, художня праця, мистецтво (музика, образотворче мистецтво), інформатика домашні завдання задавати не бажано, окрім випадків, визначених у підручниках (обговоріть з батьками, тощо).

Контроль та відповідальність за перевантаження учнів домашніми завданнями покладається на заступника директора з навчально-виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу.

Організація навчання у 3-4 класах здійснюється відповідно до рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу, що розміщено в інструктивно-методичному листі від 09.06.2011 р. № 1/9-454 «Про особливості організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах у 2011/2012 році» додаток «Про організацію навчально-виховного процесу в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2011/2012 році» (Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України № 17-18, 2011).

Вчителі, практичні психологи та батьки учнів початкових класів мають обирати шляхи співпраці з метою забезпечення оптимальних умов для якнайефективнішого розвитку молодших школярів: щоб перебування дітей у школі було комфортним, навчання – цікавим, діяльність активною, а спілкування – стимулюючим розвитком.

Відповідно до листа МОНмолодьспорту №1/9-66 від 30 січня 2012 року, навчально-виховний процес у початковій школі повинні забезпечувати дипломовані спеціалісти початкової школи, які обізнані з психолого-педагогічними та віковими особливостями учнів, володіють і використовують у практичній роботі сучасні педагогічні та інформаційно-комунікаційні технології.

Наголошуємо, що передавати уроки з окремих предметів у початкових класах, в т.ч. уроки іноземної мови, фізичної культури, образотворчого мистецтва, музики, основ здоров'я лише спеціалістам за наявності об'єктивних причин та обов'язкової письмової згоди учителів початкових класів, забезпечуючи при цьому оплату праці відповідно до положень п.74 Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти.

Важливо, щоб батьки, особливо на першому році навчання дитини, підтримували постійний зв'язок зі школою. Аби знати, як проявляє себе дитина, які в неї проблеми. Для кращої адаптації першаків пропонуємо організувати у кожній класній кімнаті парту для батьків першокласників.

Дозволяється використовувати підручники та навчально-дидактичні посібники для учнів загальноосвітніх навчальних закладів, які мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2009 р. № 1121 «Про затвердження Положення про групу продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу» та Державних санітарних правил і норм влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховно-

го процесу (ДСанПіН 5.5.2.008-01), для першокласників, які відвідують групи продовженого дня, необхідно організувати щоденний 1,5-годинний денний відпочинок (сон), не менше, ніж 1,5-годинну прогулянку на свіжому повітрі, а також спортивно-оздоровчі заняття для учнів першого класу тривалістю не менш як 35 хвилин щоденно.

Найкращим поєднанням видів діяльності дітей у групах продовженого дня є рухлива активність на повітрі до початку самопідготовки (прогулянки, рухливі і спортивні ігри, суспільно корисна праця на пришкольній ділянці тощо), а по завершенні самопідготовки - участь у заходах емоційно-розвиваючого характеру (робота в гуртках, ігри, підготовка і проведення концертів самодіяльності тощо).

Учні зараховуються до групи продовженого дня за згодою (заявою) батьків або осіб, які їх замінюють. На підставі заяви батьків (осіб, які їх замінюють) дозволяється відпускати дітей у зручний для батьків час.

Відповідальність за безпеку життєдіяльності кожного учня на уроках, під час перерв, на групах продовженого дня, дотримання вимог санітарних правил і норм несуть вчителі-класні керівники, вихователі груп продовженого дня, адміністрація навчального закладу.

Відповідно до листа МОНмолодьспорту N 1/9-634 від 19.08.2011 «Інструктивно-методичних рекомендацій «Про забезпечення взаємодії в освітній роботі з дітьми старшого дошкільного і молодшого шкільного віку», робота з батьками передбачає:

- зустрічі вчителів початкової школи з батьками вихованців старших дошкільних груп на батьківських зборах;
- проведення Інтернет-зборів для батьків майбутніх першокласників;
- анкетування батьків майбутніх першокласників з питань підготовки дітей до школи;
- організацію роботи «педагогічної вітальні» для батьків вихованців старшого дошкільного віку з питань підготовки дітей до школи;
- організацію Днів відкритих дверей для батьків у загальноосвітньому навчальному закладі;
- організацію роботи Батьківських клубів та інших форм взаємодії.

Робота з організації наступності має проводитись педагогічними колективами спільно і системно. Тільки зацікавленість обох сторін і батьківської громадськості вирішить проблеми наступності дошкільної і початкової освіти, зробить перехід з дошкільного навчального закладу до початкової школи безболісним і успішним для дитини.

Робота психологічної служби (при наявності посади практичного психолога) включає:

- здійснення єдиного медико-психолого-педагогічного контролю за динамікою розвитку дітей;
- дослідження рівня готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі, аналіз їхнього процесу адаптації вже у ролі учнів 1 класу;
- застосування корекційно-розвивальних методів у роботі з дітьми старшого дошкільного і молодшого шкільного віку при наявності певних проблем.

Доцільним є проведення семінарів та інших методичних форм роботи для вчителів, які розпочинають навчання першокласників і другокласників загальноосвітніх навчальних закладів та практичних психологів з метою обговорення проблем успішної організації навчально-виховного процесу з урахуванням результатів проведення Всеукраїнських Інтернет-зборів батьків майбутніх першокласників.

У зв'язку з оновленням змісту початкової та базової і повної середньої освіти в галузі «Технологія» та з метою удосконалення організації навчально-виховного процесу рекомендуємо:

I. РМК (ММК):

1. Спланувати діяльність РМК (ММК) щодо підготовки учителів початкових класів (інформатики) з урахуванням сучасних вимог щодо предмета.

2. Забезпечити інноваційні форми організації підготовки педагогічних працівників району(міста) до впровадження Державного стандарту початкової та базової загальної середньої освіти в галузі «Технологія» у 2013/2014 н.р. (вебінари, Інтернет-консультації тощо).

3. Організувати та провести наради, семінари, тренінги, майстер-класи (відповідно до планів РМК/ММК) консультування з питань підготовки вчителів до впровадження Державного стандарту.

4. Забезпечити інформування педагогів про нові нормативні, інструктивно-методичні документи щодо впровадження Державного стандарту.

5. Реалізувати наступність у викладанні курсу «Сходинки до інформатики» у 2-х та 5-х класах з 2013-2014 н.р. З цією метою провести:

– Психолого-педагогічний семінар з тематикою «Психолого-педагогічні аспекти навчання молодших школярів інформатики».

– Майстер-клас з тематикою «Наступність у роботі початкової та середньої школи – діалог взаємодії в умовах нового Державного стандарту».

– Спільні методичні об'єднання вчителів початкових класів і вчителів інформатики, методичні діалоги та інші методичні заходи.

– Взаємовідвідування уроків у початковій школі 1-го та 4-го класу.

6. Забезпечити належні умови для організації навчально-виховного процесу учнів других та п'ятих класів відповідно до вимог нового Державного стандарту.

7. Організувати адресну методичну допомогу директорам шкіл, керівникам м/о, вчителям з питань організації навчально-виховного процесу в 2-х, 5-х класах.

8. На сайті відділу освіти організувати роботу дистанційного консультпункту.

9. Здійснити контроль за 100% забезпеченням підручниками та навчально-методичними комплектами для 2-х, 5-х класів.

10. Провести анкетування готовності вчителів (початкових класів) інформатики до впровадження Державного стандарту початкової та базової загальної середньої освіти в навчально-виховний процес ЗНЗ району(міста).

II. Директорам шкіл, керівникам м/о, вчителям початкових класів (інформатики) району(міста):

1. Забезпечити вивчення і виконання нормативних документів:

– Державний стандарт початкової загальної освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462).

– Програма «Сходинки до інформатики» для 2-4 класів (Автори: Н. В. Морзе, Г. В. Ломаковська, Г. О. Проценко, О. В. Коршунова, Й. Я. Ривкінд, Ф. М. Ривкінд).

– Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392).

– Програма «Інформатика» для 5-9 класів (Автори: М. Жалдак, Н. Морзе, Г. Ломаковська, Г. Проценко, Й. Ривкінд, В. Шакоцько).

2. Постійно слідкувати за новинами сайту МОН України (www.mon.gov.ua) та ХОІППО (www.hoippo.km.ua);

3. Спрямувати систему навчально-виховної роботи у навчанні інформатики учнів 2-х та 5-х класів з урахуван-

ням нового Державного стандарту в галузі «Технологія», навчальних планів та програм.

4. Продовжувати вдосконалювати знання з програм «Сходинки до інформатики», «Інформатика 5-9» та підготувати матеріально-технічне забезпечення, навчальні кабінети, методичне забезпечення курсу до нового навчального року.

5. Застосовувати новітні інформаційні педагогічні технології інноваційних проектів у навчально-виховному процесі початкової та середньої школи.

6. Постійно вдосконалювати знання методики викладання курсу «Сходинки до інформатики» у початкових класах, використовувати особистісно-зорієнтований і компетентнісний підходи.

7. Реалізувати наступність у викладанні інформатики у 2-х та 5-х класах. З цією метою відвідувати уроки у початковій школі 1-го та 4-го класу, ознайомитися із віковими особливостями оволодіння знань молодших школярів.

8. Організувати активну співпрацю вчителя, медичного працівника, шкільного психолога, вихователя групи продовженого дня з батьками першокласників. У місцевих ЗМІ висвітлювати питання впровадження нового змісту початкової освіти.

9. Посилити використання здоров'язбережувальних технологій, приділити значну увагу екологічній та інформаційно-комунікаційній освіті, вивченню іноземних мов з 1-го класу. Провести педагогічні ради з тематикою «Готовність початкової школи до впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти». Створити сприятливі умови для першокласників під час адаптаційного періоду.

10. Забезпечити особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток учнів засобами міжпредметних зв'язків та інтегрованих предметних і міжпредметних компетенцій під час навчання інформатики у початковій школі.

11. Створити у школах Консультативний центр – як одну з форм надання допомоги сім'ям у вихованні і розвитку дітей. Формувати і розвивати в учнів технологічну, інформаційно-комунікаційну та основні компетентності для реалізації їх творчого потенціалу і соціалізації в суспільстві.

12. Покласти в основу навчання інформатики компетентнісний підхід, відповідно до якого кінцевим результатом навчання інформатики є сформовані на основі здобутих знань, вмінь і навичок, досвіду навчальної та життєвої діяльності, вироблених ціннісних орієнтацій, позитивної мотивації предметна ІКТ-компетентність та ключові компетентності, зокрема інформаційно-комунікаційна, навчальна, комунікативна, математична, соціальна, громадянська, здоров'язбережувальна.

13. Застосовувати навчальні, індивідуальні та групові проекти, орієнтовані на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну чи групову та науково-дослідну.

14. Використовувати диференціацію навчання відповідно до запитів, нахилів і здібностей учнів.

15. Рекомендовано для оцінювання індивідуальних досягнень учнів використовувати метод «Портфоліо».

16. Проводити інтелектуальні конкурси і творчих змагання з метою популяризації ІКТ, розвитку креативності учнів.

17. Впроваджувати в практику програмно-педагогічні розробки, спрямовані на інтенсифікацію навчального процесу, вдосконалення форм і методів організації навчання.

18. Постійно проводити детальний аналіз та самоаналіз впровадження новітніх педагогічних технологій.

19. Продовжити роботу з обдарованими дітьми, організувати їх участь у роботі МАН, олімпіадах, конкурсах.

20. Забезпечувати дотримання санітарно-гігієнічних норм у роботі з інформаційно-комунікаційними системами.

Методичні рекомендації щодо вивчення української мови у 2013-2014 н.р.

У 2013-2014 н.р. вивчення української мови у 5 класі здійснюватиметься за новою навчальною програмою для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, розробленою на основі нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392) і затвердженою наказом Міністерства від 06.06.2012 р. № 664.

Оскільки українська мова як навчальний предмет є не лише об'єктом вивчення, а й засобом навчання, в сучасних умовах є потреба переорієнтувати процес оволодіння учнями знаннями про мову й формування мовних, мовленнєвих умінь і навичок на повноцінне засвоєння всіх ліній змісту мовної освіти, визначених Державним стандартом, – мовленнєвої, мовної, соціокультурної і діяльнісної (стратегічної).

Визначальною ознакою вивчення української мови за новою навчальною програмою є зміщення акцентів на готовність учня застосовувати здобуті знання й набуті вміння і навички для розв'язання проблем, що виникають у реальному житті.

Мовленнєва й мовна змістові лінії є основними, які визначають безпосередній предмет навчання, його структуру, супроводжуються вимогами до рівня мовленнєвої й мовної компетентностей учнів, кількістю годин, що виділяються на їх засвоєння, а дві інші (соціокультурна й діяльнісна (стратегічна) є засобом досягнення основної освітньої мети навчання української мови в основній школі.

Зупинимося на особливостях змісту навчального матеріалу і вимог до рівня навчальних досягнень учнів у 5 класі.

Мовленнєва змістова лінія

Розділ «Поняття про текст» знято у мовній змістовій лінії, тому в мовленнєвій лінії розширено відомості про мовлення поняттям про текст, змістову й композиційну єдність, структуру тексту, ключові слова й відповідно внесено зміни щодо вимог до рівня мовленнєвої компетентності, уточнено види робіт.

Мовна змістова лінія

Уточнено й змінено вступні уроки. Оскільки розділ про текст знято, то збільшено кількість годин на повторення вивченого в початкових класах (тут і далі: у чисельнику подано стару кількість годин – 9; а в знаменнику нову – 10) і в кінці року (3/6); також збільшено кількість годин на вивчення відомостей із синтаксису й пунктуації (20/23), зокрема на другорядні члени (3/5), речення з однорідними членами (7/8). Збільшено кількість годин на вивчення розділу «Фонетика. Графіка. Орфоепія» (23/27). Знято в 5-му класі з розділу «Лексикологія» матеріал про фразеологію й перенесено в 6-й клас, оскільки п'ятикласники у зв'язку з їхніми віковими особливостями важко опановують це мовне явище. Відбулися деякі зміни у змісті розділу «Будова слова. Орфографія».

За новою програмою з української мови кількість годин розподілено таким чином (зауважимо, що кількість годин не змінилася, тільки відбувся перерозподіл їх між 6 і 7 класами):

5 клас	6 клас	7 клас	8 клас	9 клас
3,5 (122 год, 10 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)	3,5 (122 год, 6 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)	2,5 (88 год, 3 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)	2 (70 год, 4 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)	2 (70 год, 4 год. – резерв годин для використання на розсуд учителя)

Відповідно до визначеної кількості годин у 5 класі (122 години на рік; 3,5 год на тиждень) кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови в загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання залишається незмінною.

Фронтальні види контрольних робіт

Форми контролю	5	
	I	II
Перевірка мовної теми*	4	4
Письмо: – переказ – твір	1 –	1 1
Правопис: диктант**	1	1
Аудіювання*	–	1
Читання мовчки*	1	–

* Основною формою перевірки мовної теми, аудіювання і читання мовчки є тестові завдання.

** Основною формою перевірки орфографічної й пунктуаційної грамотності є контрольний текстовий диктант.

Вивчення української мови у 6-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмою, затвердженою Міністерством (лист №1/11-6611 від 23.12.2004 року): Українська мова. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів /Автори Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф. За редакцією Л.В.Скуратівського. – К.: Ірпін: Перун, 2005. – 176 с.

Вивчення української мови як профільного предмета у 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів й визначення ступеня її представленості як окремого навчального предмета в профілях різних спеціалізацій урегульовано за рахунок наявності програм різних рівнів (стандарту, академічного, профільного). Ці програми затверджені наказом Міністерства від 28.10.2010 № 1021:

- Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). Рівень стандарту / Укладачі: М.І. Пентиліук, О.М. Горюшкіна, А.В. Нікітіна. – К.: Грамота, 2011.

- Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Суспільно-гуманітарний напрям (історичний, правовий, філософський профілі); філологічний напрям (профіль – іноземна філологія); художньо-естетичний напрям. Академічний рівень / Укладачі: Г.Т. Шелехова, В.І. Новосьолова, Я.І. Остаф. – К.: Грамота, 2011.

- Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. Профільний рівень / Укладачі: Л.І. Мацько, О.М. Семеног. – К.: Грамота, 2011.

Головним у навчальному процесі стає переорієнтація з пасивних форм навчання на активну творчу працю.

Основною характеристикою активних методів навчання є суб'єкт-суб'єктна творча взаємодія учителя та учнів.

Важливою ознакою сучасного уроку як в основній, так і в старшій школі є використання здоров'язберігаючих технологій. Дбаючи про здоров'я учнів, необхідно урізноманітнювати форми організації навчального процесу, щоб діти мали можливість більше рухатися, а не перебувати в статичному положенні.

Вивчення української мови у 5 класі загальноосвітніх навчальних закладів у 2013-2014 навчальному році здійснюватиметься за підручниками, рекомендованими Міністерством:

- Ермоленко С.Я., Сичова В.Т. Українська мова. Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Грамота, 2013.

- Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Українська мова. Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013.

- Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова. Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Генеза, 2013.

Ці підручники відповідають вимогам нової програми з української мови для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів, хоча кожен з них має свої особливості.

Згідно з наказом від 18.02.2008 № 99 «Про Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів», розроблено навчальну програму з української мови:

- Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української мови. 8-9 класи. / Програму підготували С.О. Караман, О.В. Караман, М.Я. Плющ, В.І. Тихоша; за редакцією С.О. Карамана. – К.: Грамота, 2009. – 100 с.

У цій програмі взято до уваги виразні інтегративні функції української мови як навчального предмета, здатність справляти різнобічний навчальний, розвивальний і виховний впливи на учнів, сприяння формуванню особистості, готової до активної, творчої діяльності в різноманітних сферах життя суспільства, сучасні інноваційні форми, методи й технології навчання української мови, практична спрямованість навчання, що покладено на основу побудови змісту базових програм з української мови для учнів 8-9 класів.

Поглиблене вивчення української мови у 8-9 класах може здійснюватися за підручниками, рекомендованими Міністерством:

- Тихоша В.І., Караман С.О., Мартос С.А. Українська мова. Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української мови. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012.

- Тихоша В.І., Караман С.О., Мартос С.А. Українська мова. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української мови. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013.

У вечірніх (змінних) загальноосвітніх навчальних закладах українська мова вивчатиметься за програмами:

- У 5 класі: Українська мова. Українська література. 5-9 класи. Навчальні програми для учнів загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою / Укладачі: Г.Т. Шелехова, М.І. Пентиліук, В.І. Новосьолова, Т.Д. Гнаткович, К.В. Таранік-Ткачук, Н.Б. Коржова. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013.

- У 6-9 класах: Українська мова. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Автори Г.Т. Шелехова, В.І. Тихоша, А.М. Корольчук, В.І. Новосьолова, Я.І. Остаф. За редакцією Л.В. Скуратівського. – К.: Ірпін': Перун, 2005.

- У 10-11 класах: Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). Рівень стандарту / Укладачі: М.І. Пентиліук, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна. – К.: Грамота, 2011.

- У 10-12 класах: Українська мова. 10–12 класи. Про-

грама для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). Рівень стандарту / Укладачі: М.І. Пентиліук, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна. – К.: Грамота, 2009. – 60 с.

У старшій школі дуже важливо врахувати нахили, здібності учнів і створити умови для навчання за обраним профілем. Здійснюється така підготовка у формі реалізації курсів за вибором і факультативів.

Програми курсів за вибором і факультативів, схвалені Міністерством, уміщено в збірнику:

Збірник курсів за вибором і факультативів з української мови / За загальною редакцією Таранік-Ткачук К.В. – К.: Грамота, 2011.

Курси за вибором і факультативи у старших класах мають забезпечити індивідуальні інтереси кожного учня: поглиблене та розширене вивчення профільних предметів, формування індивідуальної освітньої траєкторії школярів, орієнтацію на усвідомлений та відповідальний вибір майбутньої професії. Водночас, вони можуть сприяти вивченню непрофільних предметів і бути зорієнтовані на певний вид діяльності поза профілем навчання.

Організаційні аспекти щодо використання програм курсів за вибором і факультативів зазначено в інструктивно-методичних рекомендаціях щодо вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах у 2012-2013 навчальному році (лист Міністерства від 01.06.2012 року № 1/9-426).

Деякі програми курсів за вибором і факультативів мають методичне забезпечення й надруковані разом з розробками занять в одному навчальному посібнику. Наприклад:

Авраменко О.М., Чукіна В.Ф. Стилїстика сучасної української мови. Програма факультативного курсу / 10–11 кл. – К.: Грамота, 2008. – 256 с.

Цимбалюк В.І. Мова як генетичний код народу: Навчальний посібник для факультативних занять. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 176 с.

Марущак В.І. Школа журналіста: Навчальний посібник. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 136 с.

Упровадження системи зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови спричинює значну увагу вчителів-словесників до відпрацювання у школярів навичок виконання тестових завдань різної форми і різного ступеня складності, які використовуються з метою забезпечити поетапне різнобічне й об'єктивне оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі засвоєння ними курсу української мови, насамперед її мовної змістової лінії.

Для використання в навчальному процесі пропонуються схвалені Міністерством та Українським центром оцінювання якості освіти збірники, які готують учнів до зовнішнього незалежного оцінювання, а також нові посібники (комплексні зошити) для самостійної підготовки учнів на основі загальних теоретичних відомостей з курсу української мови:

Авраменко О.М., Блажко М.Б. Українська мова та література. Довідник. Завдання в тестовій формі. I частина. ЗНО 2013. – К.: Грамота, 2013.

Авраменко О.М. Українська мова та література. Збірник завдань у тестовій формі. II частина. ЗНО 2013. – К.: Грамота, 2013.

Авраменко О.М., Дідух Т.І., Чукіна В.Ф. Українська мова та література. Власні висловлення: рекомендації, критерії, зразки. – К.: Грамота, 2013.

Звертаємо особливу увагу, що відповідно до наказу Міністерства від 02.08.2012 р. № 882 «Про використання навчально-методичної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах», загальноосвітні навчальні заклади мають право використовувати в організації навчально-виховного процесу лише навчально-методичну літературу, що має відповідний гриф Міністерства, схвалення для використання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Навчально-методична література, яка має гриф Міністерства і схвалена до використання в ЗНЗ, щорічно зазначається в Переліку програм, підручників і навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством для використання в загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською мовою для основної і старшої школи й друкуються на початку навчального року в «Інформаційному збірнику».

Оцінювання результатів навчальної діяльності учнів з української мови здійснюється на основі функціонального підходу до мовної освіти. Тобто робота над мовною теорією, формуванням знань про мову підпорядковується інтересам розвитку мовлення учнів.

При цьому оцінювання результатів мовленнєвої діяльності відбувається за такими показниками: аудіювання (слухання й розуміння прослуханого), говоріння й письмо (діалогічне і монологічне мовлення), читання вголос і мовчки, мовні знання і вміння, правописні (орфографічні і пунктуаційні) уміння учнів.

Контрольна перевірка з української мови здійснюється фронтально та індивідуально.

Фронтально оцінюються: аудіювання, читання мовчки, диктант, письмовий переказ і письмовий твір, мовні знання і вміння.

Індивідуально оцінюються: говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку. У I семестрі пропонуємо провести оцінювання 2 видів мовленнєвої діяльності (усний твір, діалог), результати оцінювання виставити в колонку без дати й врахувати в найближчу тематичну. У II семестрі провести оцінювання таких видів мовленнєвої діяльності, як усний переказ і читання вголос. Повторне оцінювання всіх видів мовленнєвої діяльності не проводять.

Зразок заповнення сторінки журналу з української мови подано у методичному листі Міністерства від 21.08.2010 № 1/9-580. Звертаємо увагу, що додатковий запис щодо теми над датами в журналі не робиться.

Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань тестового характеру із урахуванням специфіки виучуваного матеріалу. Решта часу контрольного уроку може бути використано на виконання завдань з аудіювання, читання мовчки.

Тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольної (тестової) роботи з мовної теми. Оцінку за семестр виставляють на основі тематичних оцінок.

Оцінювання говоріння, читання вголос здійснюється індивідуально шляхом поступового накопичення оцінок для того, щоб кожний учень (учениця) одержав(ла) мінімум одну оцінку за виконання завдань на побудову діалогу, усного переказу й усного твору. Для цих видів робіт не відводять окремого уроку, а оцінки виводять один раз на рік і виставляють у колонки без дати.

Кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови у 6-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання скориговано у чинній програмі з української мови (лист Міністерства від 18.05.2009 № 1/9-342).

Фронтальні види контрольних робіт

Форми контролю	6		7		8		9		10		11	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Перевірка мовної теми*	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2
Письмо: переказ	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
твір	–	1	–	1	1	1	1	1	1	–	1	–
Правопис: диктант**	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Аудіювання*	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1
Читання мовчки*	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–

* Основною формою перевірки мовної теми, аудіювання і читання мовчки є тестові завдання.

** Основною формою перевірки орфографічної й пунктуаційної грамотності є контрольний текстовий диктант.

У таблиці зазначено мінімальну кількість фронтальних видів контрольних робіт, учитель на власний розсуд має право збільшувати цю кількість, залежно від рівня підготовленості класу, здібностей конкретних учнів, умов роботи тощо.

Викладання української мови у профільних класах філологічного напрямку (профіль – українська філологія) спрямоване на вирішення комплексу завдань: формування усвідомленого ставлення до української мови як інтелектуальної, духовної, моральної і культурної цінності, потреби знати сучасну українську літературну мову й досконало володіти нею в усіх сферах суспільного життя, розвиток інтелектуально-креативних здібностей, прагнення до творчого осягнення вершин української культури й мистецтва слова; готовності до адекватного вибору й отримання професійної гуманітарної (філологічної) освіти; поглиблення знань про мову як багатифункціональну знакову систему й суспільне явище, розуміння основних процесів, що відбуваються в мові, ознайомлення з мовознавством як наукою й працями провідних вітчизняних лінгвістів тощо; засвоєння норм мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування та вдосконалення умінь і навичок спілкування в науково-навчальній, соціально-культурній, офіційно-діловій сферах, оволодіння різноманітними стратегіями й тактиками ефективної комунікації тощо.

Відповідно оцінювання говоріння у профільних класах філологічного напрямку (профіль – українська філологія) здійснюється індивідуально шляхом поступового накопичення оцінок для того, щоб кожний учень (учениця) одержав(ла) мінімум дві оцінки за виконання завдань на побудову діалогу, усного переказу та усного твору. Для цих видів робіт не відводять окремих уроків, а оцінки виводять двічі на рік і виставляються в колонки без дати.

Фронтальні види контрольних робіт

Форми контролю	10 клас		11 клас	
	I	II	I	II
Перевірка мовної теми*	3	3	3	3
Письмо: переказ	1	1	1	1
твір	1	1	1	1
Правопис: диктант**	1	1	1	1
Аудіювання*	1	1	1	1
Читання мовчки*	1	–	1	–

Ведення зошитів оцінюється від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру й вважається поточною оцінкою. Під час перевірки зошитів ураховується наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, уміння правильно оформити роботи.

Світлана МЕЛЬНИКОВА,
Віктор КУШНІР,
методисти Хмельницького ОІППО.

Методичні рекомендації щодо вивчення української літератури у 2013-2014 н.р.

У 2013-2014 навчальному році вивчення української літератури у 5 класі здійснюватиметься за новою навчальною програмою для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, розробленою на основі нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392) і затвердженою наказом Міністерства від 6.06.2012 р. № 664.

Укладачі нової програми з української літератури максимально враховували потреби та читацькі інтереси сучасних дітей, вирішивши такі задачі: скорочення загальної кількості авторів для кожного класу з метою розвантаження школярів та вивільнення часу для глибшого вивчення конкретних творів; відбір творів лише високої художньої якості; максимальне осучаснення запропонованих творів за рахунок уведення нових; урахування відповідності художніх текстів віковим особливостям учнів; визначення концептів толерантності й патріотизму як основних критеріїв відбору художніх текстів.

Програма 5 класу структурована за такими взаємопов'язаними тематично-проблемними блоками: «Світ фантазії, мудрості», «Історичне минуле нашого народу», «Рідна Україна. Світ природи». На рубрику «Література рідного краю» виділено 4 години, які вчитель упродовж року може розподіляти самостійно. Це сприятиме додатковому індивідуальному вибору вчителем текстів для розгляду. До «Літератури рідного краю» пропонується включати також художню творчість відомих ровесників учнів, їхніх земляків.

Запропонована кількість часу на вивчення кожного розділу, теми є орієнтовною, учитель може її змінювати (в межах 70 год.). Резервний час може використовуватися для уроків розвитку мовлення, контрольного оцінювання, різних видів творчих та інших робіт (екскурсій, диспутів, семінарів тощо) – на вибір учителя. Ознайомлення з літературою рідного краю відбувається упродовж року.

Необхідно звернути увагу, що текстово вивчаються лише твори, виокремлені у новій програмі підживним, інші ж лише називаються. Це саме стосується й коротких оглядів перед підтемами. Особливу увагу варто звернути на підрубрику ТЛ (теорія літератури). У шкільному вивченні вона означає лише початкові, доступні дітям знання про певні теоретико-літературні поняття, необхідні при розгляді твору як явища мистецтва слова. До того ж кожне з них зазначається лише один раз, надалі вони тільки повторюються, закріплюються – відповідно до вибору й фахової компетентності вчителя.

Вивчення української літератури в 6-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмою, затвердженою Міністерством: Українська література. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів/ Автори Р.В.Мовчан, Н.В.Левчик, О.А.Камінчук, М.П.Бондар, О.Б.Поліщук, М.М.Сулима, Л.П.Шабельникова, В.М.Садівська. Керівник проекту М.Г.Жулинський. За загальною редакцією Р.В.Мовчан. – К., Ірпінь: Перун, 2005. – 201 с.

З метою поліпшення якості шкільної літературної освіти, урахування громадської думки щодо виховної та естетичної вартості окремих програмових художніх творів та розвантаження змісту навчальної програми, відповідно до рішення колегії Міністерства освіти і науки від 11 лютого 2010 року, протокол № 1/4-2, затверджено зміни до навчальної програми з української літератури (6-9 класи), а саме:

6 клас

– усунуто дублювання вивчення кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна» (у 6 класі вивчаються фрагменти твору);

– твір С. Руданського «Козак і король» – вилучено з програми (замінено на гуморески «Добре торгувались» і «Гуменний»);

– оповідання С. Васильченка «Басурмен» – вилучено з програми (замінено на твір «У темряві»);

– зменшено на початку навчального року вивчення поезій напам'ять (замість 5 вивчатиметься 2 на вибір);

7 клас

– твір Б. Лепкого «Цвіт щастя» – винесено на поза-класне читання;

– вірш А. Малишка «Приходять предки...» – вилучено з програми (замінено на поезію «В завійну ніч з незвіданих доріг...»);

8 клас

– твір І. Франка «Іван Вишенський» – текстуальне вивчення замінено на оглядове (1 година);

– поезії В. Самійленко «Ельдорадо» і «Патріоти» вилучено з програми, замінено на твори «На печі», «Не вмире поезія...»;

– вивчення творчості Є. Дударя (за програмою: «Слон і мухи», «Лісова казка», «Червона Шапочка») вилучено з програми – натомість вивчаються оповідання О. Чорногуза «Як вибирати ім'я», «Як поводитись у кіно» зі збірки оповідань «Веселі поради»;

9 клас

– притча І. Липи «Мати» – вилучено з програми;

– усунуто дублювання вивчення вірша Т. Шевченка «Садок вишневий коло хати...» (у 5 класі твір вивчається, у програмі для 9 класу – знято);

– зменшено на початку навчального року вивчення поезій напам'ять (замість 4 пісень вивчатиметься 2 на вибір).

Вивчення української літератури як профільного предмета у 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів й визначення ступеня її представленості як окремого навчального предмета в профілях різних спеціалізацій урегульовано за рахунок наявності програм різних рівнів (стандарту, академічного; профільного). Ці програми затверджені наказом Міністерства від 28.10.2010 № 1021:

– Українська література. 10-11 класи. Програма

для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). Академічний рівень / Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. За заг. ред. Р.В. Мовчан. – К.: Грамота, 2011.

- Українська література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям (профіль української філології). Профільний рівень / Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. За заг. ред. Р.В. Мовчан. – К.: Грамота, 2011.

Програма академічного рівня збігається за змістом і формою з програмою рівня стандарту (як за кількістю годин, так і за вимогами до рівня оцінювання навчальних досягнень учнів).

Вивчення української літератури у 5 класі загальноосвітніх навчальних закладів у 2013-2014 навчальному році здійснюватиметься за підручниками, рекомендованими Міністерством:

– Авраменко О.М. Українська література. Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Грамота, 2013.

– Коваленко Л.Т. Українська література. Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013.

Представлені підручники відповідають вимогам нової програми з української літератури для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів, хоча кожен з них має свої особливості.

У вечірніх (змінних) загальноосвітніх навчальних закладах українська література вивчатиметься за програмами:

У 5 класі: Українська мова. Українська література. 5-9 класи. Навчальні програми для учнів загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою / Укладачі: Р.В. Мовчан, М.П. Бондар, Л. І. Кавун, О.М. Івасюк, К.В. Таранік-Ткачук, С.А. Кочерга, О.І. Неживий, Н.В. Михайлова – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013.

У 6-9 класах: Українська література. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів/ Автори Р.В.Мовчан, Н.В.Левчик, О.А.Камінчук, М.П.Бондар, О.Б.Поліщук, М.М.Сулима, Л.П.Шабельникова, В.М.Садівська. Керівник проекту М.Г.Жулинський. За загальною редакцією Р.В.Мовчан. – К., Ірпінь: Перун, 2005. – 201 с. (з урахуванням внесених змін до навчальної програми).

У 10-11 класах: Українська література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). Академічний рівень / Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. За заг. ред. Р.В. Мовчан. – К.: Грамота, 2011.

У 10-12 класах: Українська література. 10-12 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, тех-

нологічний, спортивний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). Академічний рівень / Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. – К.: Грамота, 2009.

Згідно з наказом Міністерства від 18.02.2008 № 99 «Про Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів», розроблено навчальну програму з української літератури:

• Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української літератури. 8-9 класи. // Керівники авторського колективу: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк; за загальною редакцією Р.В. Мовчан; авторський колектив: Р.В. Мовчан, М.М. Сулима, В.І. Цимбалюк, Н.В. Левчик, М.П. Бондар. – К.: Грамота, 2009. – 88 с.

Основними завданнями поглибленого вивчення літератури є: вироблення в учнів стійкого інтересу до читання, до української книжки зокрема; формування самостійного, критичного, творчого мислення школярів у процесі аналізу художнього твору на основі засвоєння ними необхідної суми знань; розвиток творчих здібностей, загальнокультурного рівня учнів через ознайомлення їх із творами мистецтва слова, розвиток високих моральних цінностей людини, втілених у художніх творах; виховання сучасної естетично розвинутої особистості, творчого читача зі сформованим почуттям національної свідомості та власної людської гідності.

Поглиблене вивчення української літератури у 8-9 класах може здійснюватися за підручником, рекомендованим Міністерством:

Цимбалюк В.І. Українська література. Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української літератури. – К.: Видавничий дім «Освіта». – 2012.

Одним з основних компонентів допрофільної та профільної підготовки є курси за вибором і факультативи, які сприяють одержанню старшокласниками чітких уявлень про свою майбутню професію, що так чи інакше має бути пов'язана з філологією (учитель-словесник, журналіст, редактор, коректор, перекладач, фольклорист, науковець філологічної спеціалізації тощо), а також дають змогу виробити особистісні риси та фахові навички.

Програми курсів за вибором і факультативів, схвалені Міністерством, вміщено у збірнику:

– Збірник програм курсів за вибором і факультативів з української літератури / За загальною ред. Таранік-Ткачук К.В. – К.: Грамота, 2011.

Організаційні аспекти щодо використання програм курсів за вибором і факультативів зазначено в інструктивно-методичних рекомендаціях щодо вивчення української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах у 2012-2013 навчальному році (лист Міністерства від 01.06.2012 року № 1/9-426).

З метою рівномірного розподілу навантаження учнів протягом навчального року подаємо рекомендовану кількість видів контролю з української літератури (за класами). Поданий у таблиці розподіл годин є мінімальним і обов'язковим для проведення в кожному семестрі. Учителю на власний розсуд може збільшити кількість видів контролю відповідно до рівня підготовки учнів, особливостей класу тощо.

**Обов'язкова кількість видів контролю
5–9 класи**

Класи	5		6		7		8		9	
Семестри	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Контрольні роботи у формі:										
• контрольного класного твору;	–	1	1	1	1	1	1	1	2	2
• виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Уроки розвитку мовлення* (РМ)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)
Уроки позакласного читання (ПЧ)	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5

У 8–9 класах з поглибленим вивченням української літератури пропорційно збільшується кількість контрольних робіт та уроків розвитку мовлення (на розсуд учителя визначається кількість і види контрольних робіт).

10–11 класи

Класи	10		11		10		11	
Семестри	I	II	I	II	I	II	I	II
	Рівень стандарту, академічний				Профільний рівень			
Контрольні роботи у формі:	2	3	3	3	4	4	4	4
• контрольного класного твору;	1	1	1	1	1	1	1	1
• виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2	3	3	3	3
Уроки розвитку мовлення* (РМ)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)
Уроки позакласного читання (ПЧ)	1	1	1	1	2	2	2	2

• У кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – писемного. Умовне позначення у таблиці – (у + п).

Звертаємо увагу на те, що домашній контрольний твір не є обов'язковою формою контролю з української літератури. Ураховуючи розвиток інформаційних технологій і рівень володіння ними сучасними учнями, написання домашнього контрольного твору, який потім має перевірити учитель, перетворюється на формальність і не дозволяє об'єктивно визначити знання учнів з певної теми.

Якщо такий вид контролю навчальних досягнень учнів, як домашній контрольний твір, залишений учителем, необхідно обрати таку форму творчої роботи, щоб учні самостійно виконували творче домашнє завдання.

Можливі види контрольних робіт:

- тест;
- відповіді на запитання;
- контрольний літературний диктант;
- анкета головного героя;
- комбінована контрольна робота тощо;
- письмові контрольні твори.

Можливі види контрольних робіт із розвитку мовлення:

- складання оповідання (казки) за прислів'ям;
- добір прислів'їв, крилатих виразів, фразеологічних зворотів, що виражають головну ідею твору;
- введення власних описів в інтер'єр, портрет, пейзаж у вже існуючому творі;
- усний переказ оповідання, епізоду твору;
- твір-характеристика персонажа;
- написання асоціативного етюду, ви-кликано певним художнім образом;
- написання вітального слова на честь літературного героя, автора тощо;
- твір-опис за картиною;
- складання тез літературно-критичної статті (параграфу підручника);
- підготовка проекту (з можливим використанням мультимедійних технологій) – індивідуального чи колективного – з метою представлення життєвого і творчого шляху, естетичних уподобань письменника тощо;

- складання анкети головного героя, цитатних характеристик, конспекту, рецензії, анотації;
- написання реферату;
- ідейно-художній аналіз поетичного чи прозового твору;

- написання листа авторові улюбленої книжки;
- інсценізація твору (конкурс на кращу інсценізацію уривка твору) тощо.

Основними видами оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови, літератури є поточне оцінювання, тематичний контроль, семестрове, річне оцінювання, державна підсумкова атестація.

Вимоги до виконання письмових і усних робіт з української літератури, визначення видів і кількості контрольних робіт у I й II семестрах, перевірки зошитів з української літератури залишаються без змін.

Зошити для навчальних класних і домашніх робіт з української літератури перевіряють раз на місяць у кожному класі. Оплата за перевірку зошитів для навчальних класних і домашніх робіт з української літератури має здійснюватися відповідно до п. 37 «Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти», що затверджена наказом Міністерства освіти України від 15.04.1993 р. № 102, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 27.05.1993 р. за № 56.

Оцінку за ведення зошита з української літератури виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць і враховують як поточну до найближчої тематичної.

Виставляючи оцінку за ведення зошита з літератури, слід враховувати: наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформляти роботи (дотримання вимог орфографічного режиму). Учитель обов'язково перевіряє кілька робіт з метою виставлення аргументованої, об'єктивної оцінки, проте кількість цих робіт визначає на власний розсуд (але не менше двох на місяць).

Порядок проведення уроків виразного читання, кількість, призначення та особливості оформлення зошитів з предмета містяться у відповідному методичному листі Міністерства від 21.08.2010 № 1/9-580. Там же подано зразок заповнення сторінки журналу з української літератури. Звертаємо увагу, що додатковий запис щодо теми над датами в журналі не робиться.

Відповідно до наказу Міністерства від 02.08.2012 р. № 882 «Про використання навчально-методичної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах» загальноосвітні навчальні заклади мають право використовувати в організації навчально-виховного процесу лише навчально-методичну літературу, що має відповідний гриф Міністерства, схвалення для використання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Навчально-методична література, яка має гриф Міністерства і схвалена до використання в ЗНЗ, щорічно зазначається в Переліку програм, підручників і навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством для використання в загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською мовою для основної і старшої школи й друкуються на початку навчального року в «Інформаційному збірнику».

Щодо використання посібників, які містять календарно-тематичний план і конспекти (плани-конспекти) уроків, нагадуємо: вчитель-словесник може використовувати книжку для вчителя й не готувати окремих конспект для кожного уроку, якщо

- посібник має гриф «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах»;
- від дати надання грифу посібникові минуло не більше п'яти років.

Учитель, який має кваліфікаційну категорію «спеціаліст», самостійно складає конспект (план-конспект) уроку із використанням матеріалів методичних посібників з метою вироблення й відпрацювання навичок моделювання уроків різного типу.

Упровадження системи зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови і

літератури спричинює значну увагу вчителів-словесників до відпрацювання у школярів навичок виконання тестових завдань різної форми й різного ступеня складності, використання яких відбувається з метою забезпечити поетапне різнобічне й об'єктивне оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі засвоєння ними курсу української літератури.

Для ефективного використання в навчальному процесі пропонуються схвалені Міністерством та Українським центром оцінювання якості освіти збірники, які готують учнів до зовнішнього незалежного оцінювання, а також нові посібники (комплексні зошити) для самостійної підготовки учнів на основі загальних теоретичних відомостей з курсу української літератури:

Авраменко О.М., Блажко М.Б. Українська мова та література. Довідник. Завдання в тестовій формі. I частина. ЗНО 2013. – К.: Грамота, 2013.

Авраменко О.М. Українська мова та література. Збірник завдань у тестовій формі. II частина. ЗНО 2013. – К.: Грамота, 2013.

Українська література: Хрестоматія для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання 2013 / [упорядк. Авраменко О. М.]. – К.: Грамота, 2013.

Авраменко О.М. Українська література. Міні-конспекти для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. – К.: Грамота, 2013.

**Світлана МЕЛЬНИКОВА,
Віктор КУШНІР,
методисти Хмельницького ОІППО.**

Про викладання світової літератури та мов національних меншин у 2013-2014 н.р.

Світова література

Головною метою вивчення світової літератури в загальноосвітніх навчальних закладах є залучення учнів до найвищих досягнень національної та світової літератури і культури, національних і загальнолюдських духовних цінностей, формування комунікативної та літературної компетентностей, розвиток творчих здібностей учнів, виховання в них естетичного смаку, високої читацької та загальної культури, вироблення вмінь самостійно ознайомлюватися зі зразками мистецтва слова, свідомо сприймати втілені в них естетичні й духовні цінності.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішувати такі основні завдання:

- формувати в учнів уявлення про художню літературу як мистецтво слова, важливу складову системи мистецтв і духовної культури українського та інших народів світу;

- виховувати повагу до духовних скарбів українського народу та всього людства, расову, етнічну, соціальну, гендерну, релігійну, індивідуальну толерантність, здатність формувати, формулювати й активно відстоювати власну точку зору, свою систему життєвих цінностей і пріоритетів, зберігати й примножувати кращі національні традиції;
- відпрацьовувати з учнями вміння й навички аналізу

художнього тексту, здатність сприймати його з урахуванням авторської концепції й індивідуального стилю, бачити кожен конкретний твір у літературному, культурному та історичному контекстах;

- давати школярам оптимальний обсяг літературознавчих понять і термінів, потрібних для повноцінної інтерпретації художніх текстів, розуміння головних закономірностей перебігу літературного процесу;

- навчати учнів визначати національну своєрідність і загальнолюдську значущість літературних творів, у тому числі шляхом зіставлення зі зразками різних національних літератур та різних видів мистецтв;

- розвивати усне й писемне мовлення школярів, їхнє мислення (образне, асоціативне, абстрактне, критичне, логічне тощо);

- формувати в учнів потребу в читанні літературних творів, здатність засвоювати духовно-естетичний потенціал художньої літератури;

- виховувати повагу до книги як універсального носія інформації,

- відпрацьовувати навички розрізнення явищ елітарної та масової культури.

Об'єктом вивчення в курсі світової літератури є художній твір, його естетична природа та духовно-етична сутність. Аналіз та інтерпретація літературного твору

мають спиратися на ґрунтовне знання тексту, докладний розгляд ключових епізодів, доречне цитування, виразне читання окремих творів або їх фрагментів тощо.

У 2013-2014 н.р. вивчення світової літератури у 5 класі здійснюватиметься за новою навчальною програмою для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, розробленою на основі нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392) і затвердженою наказом Міністерства від 6.06.2012 р. № 664.

5 клас за новою навчальною програмою розпочинає новий етап літературної освіти – прилучення до читання (5-7 класи), який продовжує етап літературного читання, що здійснювався у початковій школі. У зв'язку із підготовкою школярів до входження в сучасний світ і життя в умовах інформаційного суспільства необхідно залучити сучасні інформаційні технології для формування якостей творчого читача (Інтернет-портали бібліотек, сайти письменників і т.д.).

Згідно з новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти передбачається реалізація чотирьох змістових ліній: емоційно-ціннісної, культурологічної, літературознавчої і компаративної.

З метою підвищення мотивації учнів до вивчення української та іноземних мов у програмі з 5 класу закладено можливість читання художніх творів зарубіжних авторів в українських перекладах і мовами оригіналів (англійською, німецькою, французькою, російською тощо – за умови достатньої підготовленості учнів і вчителя).

У програмі збільшено варіативний компонент (20% – 14 годин із 70 на рік): резервний час (6 годин), уроки розвитку мовлення (4 години), уроки позакласного читання (4 години), коли вчитель може обрати твір із переліку додаткової літератури, розподілити додаткові години у межах розділу або теми, врахувавши свої уподобання, інтереси учнів, особливості й рівень підготовки класу.

Новий розділ «Сучасна література» сприятиме активізації читацької активності учнів, реалізації їх особистісного вибору цікавої книжки. Відповідно до Концепції літературної освіти збережена орієнтація учнів на читання художніх текстів у повному обсязі (у програмі зменшено кількість і обсяг творів, але бажано, щоб учні їх прочитали повністю, що сприятиме формуванню поваги до книги).

У рубриці «Україна і світ» збережено українські культурні цінності в умовах глобалізованого світу, утвердження пріоритетів нашого суспільства: мораль, патріотизм, толерантність, проблеми, знання української мови та іноземних мов, входження в мультикультурний світ.

Вивчення світової літератури у 5 класі загальноосвітніх навчальних закладів у 2013-2014 н.р. здійснюватиметься за підручниками, рекомендованими Міністерством:

- Ніколенко О.М., Конєва Т.М., Орлова О.В., Зуєнко М.О., Кобзар О.І. Світова література. Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Грамота, 2013.

- Волощук Є.В. Світова література. Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Генеза, 2013.

Представлені підручники відповідають вимогам нової програми зі світової літератури для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів, хоча кожен з них має свої особливості.

Російська та інші мови національних меншин в загальноосвітніх навчальних закладах із навчанням мовами національних меншин

Особливим при реалізації освітньої галузі «Мови і літератури» у нових Типових навчальних планах є запровадження з 5-го класу обов'язкового вивчення другої іноземної мови. У той же час, загальноосвітні навчальні заклади можуть обрати для вивчення замість другої іноземної мови російську або іншу мову національних меншин, враховуючи бажання батьків та дітей та зважаючи при цьому на регіональні особливості, наявність педагогічних кадрів, забезпечення навчальною літературою. У загальноосвітніх навчальних закладах із навчанням рідною мовою як друга іноземна не може обиратися для вивчення мова навчання – нею може бути будь-яка інша мова національної меншини. Наприклад, у загальноосвітніх навчальних закладах із російською мовою навчання може бути обрано для вивчення кримськотатарську, болгарську, польську та інші мови національних меншин чи іноземну мову або у загальноосвітніх навчальних закладах із навчанням угорською мовою – російську, польську, румунську та інші мови національних меншин чи іноземну мову.

Рідна мова може вивчатися поглиблено, але за рахунок варіативної складової типових навчальних планів.

У нових навчальних програмах російської мови та інших мов національних меншин, інтегрованого курсу «Література» приділено значну увагу проблемі доцільного відбору навчального матеріалу з мови та літератури; більш чіткому викладу державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів; їх вікові можливості; розподілу годин на ту чи іншу тему; розвантаженню і скороченню змісту окремих розділів шляхом спрощення понятійного і термінологічного апарату; усунення надмірної деталізації, врахуванню міжпредметних зв'язків при вивченні мови і літератури взагалі.

Доводимо до відома, що відповідно до нових Державних стандартів базової і повної загальної середньої освіти розробляються Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів із російської та інших мов національних меншин (основна школа).

Головна мета вивчення російської та інших мов національних меншин в загальноосвітніх навчальних закладах – надати основи знань про мову, що дозволить забезпечити достатньо високий рівень спілкування та грамотного письма, необхідних для успішної індивідуальної та соціальної діяльності, міжкультурного взаєморозуміння. Ця мета реалізується через головний методологічний принцип – комунікативність навчання.

Вивчення російської мови і літератури у 5 класі буде здійснюватися за наступними навчальними програмами:

- Російська мова: для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням російською мовою (укладачі: Голобородько Є.П., Озерова Н.Г., Михайловська Г.О., Стативка В.І., Давидюк Л.В., Бикова К.І., Яновська Л.Г., Кошкіна Ж.О.);

- Російська мова: для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою (укладачі: Баландіна Н.Ф., Синиця І.А., Фролова Т.Я., Бойченко Л.А.);

- Російська мова: для 5-9 класів загальноосвітніх на-

вчальних закладів із навчанням українською мовою (початок вивчення з 5 класу) (укладачі: Курач Л.І., Корсаков В.О., Фідкевич О.Л., Гудзик І.П.).

У 5 класі загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою за умови вивчення російської мови у початкових класах необхідно використовувати навчальну програму авторів Баландіної Н.Ф., Синиці І.А., Фролової Т.Я., Бойченко Л.А., коли мова починає вивчатися вперше з 5 класу – навчальну програму авторів Курач Л.І., Корсакова В.О., Фідкевич О.Л., Гудзик І.П.. При вивченні російської мови за рахунок варіативної складової типових навчальних планів необхідно користуватися навчальною програмою з факультативного курсу за редакцією Крюченкової О. Ю., навчальною програмою курсу за вибором автора Фролової Т.Я. (див. на сайті Міністерства).

Порядок вивчення російської мови у 6-9 класах залишається таким, як і в попередні роки. Вона може вивчатися за двома варіантами типових навчальних планів (див. додатки 1 та 2), затверджених наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 № 66. Одним із них передбачено вивчення російської мови (або інших мов національних меншин) як предмета в інваріантній складовій з 1 по 11 клас (по 2 години на тиждень); за другим – за рахунок варіативної складової, починаючи з 1 або 5 класів. В останньому випадку, форми вивчення російської мови (вона може вивчатися як предмет, курс за вибором, факультатив) та кількість годин на її вивчення визначає адміністрація загальноосвітнього навчального закладу, яка формує варіативну складову навчального плану, враховуючи при цьому побажання учнів та їх батьків. У випадку, коли російська мова вивчається за рахунок варіативної частини як предмет, необхідно користуватися навчальними програмами за ред. Баландіної Н.Ф. або Гудзик І.П., Корсакова В.О., скоригувавши їх зміст на відповідну кількість годин, визначену в робочих навчальних планах загальноосвітнього навчального закладу. Скоригована програма має погоджуватися на засіданні методичного об'єднання загальноосвітнього навчального закладу та затверджуватися директором навчального закладу. У такому ж порядку можуть вивчатися інші мови національних меншин.

У разі обрання російської мови замість другої іноземної в загальноосвітніх навчальних закладах із навчанням мовами національних меншин можуть бути використані перераховані вище навчальні програми.

Вивчення російської мови за рахунок варіативної частини здійснюватиметься за наступними програмами:

- Російська мова (курс за вибором). Програма для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. / Т.Я. Фролова. 2010;

- Программы для средних общеобразовательных учебных заведений с обучением на украинском языке. Русский язык. Факультативный курс. 5-11 классы / Л.В. Давидюк. 2010.

Вивчення мов національних меншин у 5 класі здійснюватиметься за наступними програмами:

- Польська мова для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням польською мовою (укладачі: Іванова М.С., Ільчук В.Т., Дудкевич Н.В., Куц М.І.)

- Польська мова для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою (укладачі: Бучацька Т. Г., Войцева О. А.)

- Польська мова: для 5–9 класів (1-й рік навчання) загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою (укладачі: Бугера Л.Д., Мацькович М.Р., Пришляк Л.А.)

Інтегрований курс «Література» в загальноосвітніх навчальних закладах із навчанням мовами національних меншин

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти зазначено, що складовими літературного компонента є емоційно-ціннісна, літературознавча, загальнокультурна і компаративна лінії.

Емоційно-ціннісна лінія забезпечує розкриття гуманістичного потенціалу та естетичної цінності творів української, світової літератури, а також літератур національних меншин, формування світогляду учнів, їх національної свідомості, моралі та громадянської позиції.

Літературознавча лінія передбачає вивчення літературних творів у єдності змісту і форми, оволодіння учнями основними літературознавчими поняттями, застосування їх у процесі аналізу та інтерпретації художніх творів, розгляд літературних творів, явищ і фактів у контексті літературного процесу, виявлення специфіки літературних напрямів, течій, шкіл у розвитку української літератури, світової літератури і літератур національних меншин, розкриття жанрово-стильових особливостей художніх творів, ознайомлення учнів з основними принципами художнього перекладу.

Культурологічна лінія передбачає усвідомлення творів художньої літератури як важливої складової мистецтва, ознайомлення учнів з основними цінностями світової художньої культури, розкриття особливостей творів, літературних явищ і фактів у широкому культурному контексті, висвітлення зв'язків літератури з філософією, міфологією, фольклором, звичаями, віруваннями, культурними традиціями різних народів і національностей, розширення ерудиції учнів, виховання їх загальної культури, поваги до національних і світових традицій, толерантного ставлення до представників різних культур, віросповідань, рас і національностей.

Компаративна лінія забезпечує порівняння літературних творів, їх компонентів (тем, мотивів, образів, поетичних засобів та іншого), явищ і фактів, що належать до різних літератур, встановлення зв'язків між українською, світовою літературою і літературами національних меншин, розгляд традиційних тем, сюжетів, мотивів, образів у різних літературах, зіставлення оригінальних творів і україномовних перекладів літературних творів, вираження особливостей української культури та літератури на основі світової, демонстрацію лексичного багатства і невичерпних стилістичних можливостей української мови.

Зміст літературної освіти з урахуванням вікових особливостей учнів визначає художні твори, літературні явища і факти, розкриває їх ідейно-естетичну своєрідність та значущість в історії української і світової культури, встановлює зв'язки між різними національними літературами, літературою і фольклором, літературою і міфологією, літературою і філософією, літературою та іншими видами мистецтва, передбачає обсяг загальних теоретичних понять, необхідних для розуміння літератури як мистецтва слова, формування вмінь аналізувати та інтерпретувати художні твори в різних аспектах.

Засвоєння учнями літературного компонента сприяє їх залученню до надбань вітчизняного і світового письменства, розвитку стійкої мотивації до читання, потреби у зверненні до художньої літератури протягом життя, збагаченню духовно-емоційного досвіду, формуванню загальної культури, підвищенню рівня володіння українською, іноземними мовами та мовами національних меншин.

Враховуючи, що інтегровані курси «Література» (національної меншини та світова) вивчаються паралельно з українською літературою, особлива увага має бути приділена взаємодії різних культур. Тому доцільно у доступній для учнів формі розкривати контактні, типологічні та генетичні міждіалектні зв'язки, виявляти роль українських письменників і перекладачів у творчості майстрів інших народів. Під час розгляду програмових творів слід підкреслювати також взаємозв'язки літератури з іншими видами мистецтв, зважаючи, що літературний текст як факт мистецтва відображає ознаки конкретної культурної епохи, її філософські концепції. Вивчення літературних творів на тлі широкого культурологічного контексту сприятиме осмисленню фундаментальних цінностей культури.

Вивчення інтегрованих курсів «Література» (національної меншини та світова) у 5 класах здійснюватиметься за навчальними програмами:

- Література (російська та світова) для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою (укладачі: Исаева Е.А., Клименко Ж.В., Корниенко О.А., Мельник А.О., Храброва В.Е., Мухин В.А., Данилова И.Н.).

- Література (польська та світова) для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з польською мовою навчання (укладачі: Лебедь Р.К., Ліра Л.А., Гандз Л.А.).

У пояснювальних записках до чинних програм зазначено, що кількість годин на вивчення розділів і тем є орієнтовною, тому вчитель, виходячи з конкретних

умов навчання, має право самостійно здійснювати перерозподіл годин протягом всього навчального року та реалізувати зміст навчання за рахунок резервного часу та інтенсифікації навчального процесу.

Вчителі мають працювати за підручниками та навчально-методичними посібниками, які щорічно зазначаються в Переліку програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням російською та іншими мовами національних меншин та Переліку програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською мовою для основної і старшої школи, що друкуються на початку кожного навчального року в «Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України».

Для учнів 6 – 11-х класів чинними залишаються рекомендації, що містяться у листі Міністерства від 01.06.2012 року №1/9-426 «Щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін» (Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України №17-22, 2012 р.).

*Людмила ПУЛАТОВА,
методист Хмельницького ОІППО.*

Про вивчення іноземної мови у 2013-2014 н.р.

Метою вивчення іноземної мови є формування в учнів комунікативної компетентності з урахуванням комунікативних умінь, сформованих на основі мовних знань і навичок, оволодіння вміннями та навичками спілкуватися в усній і письмовій формі з урахуванням мотивів, цілей та соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях.

Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань:

- правильна вимова і розрізнення на слух звуків, слів, словосполучень і речень;
- оволодіння найбільш уживаною лексикою у межах визначеної тематики і сфери спілкування;
- отримання уявлення про основні граматичні категорії мови, яка вивчається; розпізнавання відомого лексичного і граматичного матеріалу під час читання та аудіювання і використання його у процесі усного спілкування;
- розуміння на слух мовлення вчителя, однокласників, основного змісту текстів з використанням наочності;
- участь у діалогічному спілкуванні (вміння вести етикетний діалог і діалог-розпитування під час повсякденного спілкування);
- уміння коротко висловлюватися у межах тематики і сфери спілкування, що визначені для початкової школи, відтворювати напам'ять римовані твори дитячого фольклору;
- оволодіння технікою читання вголос, читання про себе навчальних та нескладних текстів, використання прийомів ознайомлювального та навчального читання;
- правильне написання слів, словосполучень, речень і текстів;
- засвоєння елементарних відомостей про країну,

мова якої вивчається.

2-й рік вивчення іноземної мови, що розпочнеться з 2013/2014 н.р., передбачає не тільки більшу кількість годин, відведених на вивчення іноземної мови, але й збільшення тем ситуативного спілкування, особливо в публічній сфері (короткі відомості про своє місце, пори року, екскурсії). Сфери спілкування, які були позначені в 1-му класі, отримують поширене тлумачення, наприклад, до представлення членів сім'ї додається їх вік, описання зовнішності, до характеристики друзів додається опис їх одягу, улюблених іграшок, хобі і т.д.

Комунікативно-мовленнєвий розвиток учня 2-го класу продовжується в усній формі спілкування, тобто учень повинен навчитися сприймати і розуміти іноземну мову на слух і відповідно на неї реагувати. В цьому віці діти легко сприймають почуте, без труднощів розуміють на слух не тільки окремі слова, але й цілі комунікативні одиниці, об'ємні мовні відрізки, тому навчання аудіювання – розуміння мови, що сприймається на слух – є невід'ємним компонентом навчання комунікації. Воно складається з умінь диференціювати звуки, що сприймаються, інтегрувати їх в смислові комплекси, утримувати їх у пам'яті під час слухання, здійснювати можливе прогнозування і, виходячи із ситуації спілкування, розуміти отриману інформацію. Саме через аудіювання відбувається засвоєння мовленнєвої сторони мови, що значно полегшує оволодіння говорінням. Матеріалом для слухання у 2-му класі слугують не тільки жива мова вчителя на уроці, але й аудіозаписи джазових наспівів, дитячих віршиків, пісень, римівок, мікро-діалогів, міні-розповідей.

У 2-му класі розглядається цілеспрямована робота з читанням у 2-х напрямках – навчання техніки читання (читання

голос) та читання про себе. Вже в 1-му класі діти засвоїли англійський алфавіт, оволоділи елементарними знаннями про звуко-літерні співвідношення. Дитина починає усвідомлювати важливість мнемічної задачі для засвоєння навчального матеріалу, поданого вчителем. У цьому віці відбувається інтенсивне формування прийомів запам'ятовування, тому при формуванні вмінь читання необхідно використовувати прийоми активізації асоціативної пам'яті учнів, спроможних "зачепити" емоційну та інтелектуальну сфери дітей, посилити чуттєву основу їх сприймання і допомогти їм більш яскраво закарбувати в пам'яті правила читання.

Навчання читання про себе іншомовних текстів покликане вирішувати певні комунікативні задачі, тому починаючи з молодшої школи слід навчати комунікативному читанню в послідовності: від комунікації – до читання і від читання – до комунікації. Перед тим, як діти перейдуть до читання надписів під малюнками, загадок, віршів, міні-розповідей, вони повинні будуть виконати нескладні комунікативні завдання: відповісти на питання учителя, сказати 1-2 речення про героїв, описати їхню зовнішність, припустити їх улюблений вид заняття і т.д. Комунікативні завдання після читання тексту вимагають в учня поширеної відповіді на питання, виразу за опорами (ключовими словами, малюнками).

Навчання читання на комунікативній основі реалізують закладений в концепції інтегративний підхід, коли мовний і мовленнєвий матеріал, що вивчається, проходить через 3 основних аналізатори – слуховий, зоровий та моторний. Четвертий – динамічний аналізатор – додається під час навчання письма і тим самим остаточно закінчують формування мовних навичок та мовленнєвих вмінь.

Учні 2-го класу засвоюють навички техніки письма – графіки та орфографії.

Саме у 2-му класі закладаються основи грамотного письма. Навчання письмового мовлення як самостійного виду мовленнєвої діяльності починається у 3-му класі і продовжується до закінчення початкової школи.

До закінчення навчання в початковій школі учень повинен навчитися не тільки грамотно скопіювати текст іноземною мовою за дотриманням прийнятих норм графіки та орфографії, але й вставляти в нього слова та словосполучення згідно з навчальною ситуацією, а також самостійно писати лист обсягом не менше 8 речень.

Все це сприятиме реалізації одного з провідних завдань середньої школи – навчати учнів успіху, у нашому випадку – вивчення і використання іноземної мови у міжкультурному спілкуванні.

З огляду на те, що майже всі стратегічні документи щодо вивчення іноземних мов, зорієнтовані на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, то більш детально ознайомитись із основними положеннями цього документа можна на сайтах: <http://www.coe.int>; www.britishcouncil.org.ua; www.goethe.de/kiev

Однією з основних новацій навчання п'ятикласників є впровадження вивчення другої іноземної мови як обов'язкового предмета. Враховуючи те, що на вивчення другої іноземної мови відводиться менша кількість годин, рівень володіння уміньми і навичками у всіх видах мовленнєвої діяльності буде дещо відрізнятися від результатів, досягнутих у вивченні першої іноземної мови. Вважається, що у 5-ому класі недоцільно запроваджувати пропедевтичний курс, а відразу формувати в учнів навички і зміни з певної теми. Фонетичний аспект мовлення має засвоюватися безпосередньо у практичній діяльності під час оволодіння тематичним лексичним і граматичним матеріалом. Усі вправи та завдання мають бути комунікативно спрямованими, а навчальні дії учнів чітко вмотивованими.

На основі нових Державних стандартів Міністерство освіти і науки розробляє типові навчальні плани, навчальні програми, відповідно до яких здійснюється підготовка підручників.

Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів

У 2013/2014 н.р., як і в попередні роки, іноземна мова буде вивчатися за декількома навчальними програмами, а саме:

«Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 1-4 класи», Видавничий дім «Освіта», 2012 р.;

«Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 10-11 класи», Київ, 2010 р.;

«Програми для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови, Іноземні мови. 5-9 класи», Київ 2010 р.;

«Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Іноземні мови. 5-9 класи», «Перун», 2005 р.;

«Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Друга іноземна мова 5-11 класи», «Перун», 2005р.;

Навчальні програми не встановлюють порядок (послідовність) вивчення предметної тематики у рамках навчального року, а лише вказують на зміст, вивчення котрого є об'єктом тематичного контролю та оцінювання у рамках семестрового і підсумкового контролю.

Програми з іноземних мов мають наскрізний характер та представлені в єдиній системі, в діяльній термінології з чітко вираженою кореляцією між класами.

У загальноосвітніх навчальних закладах може використовуватися лише те навчально-методичне забезпечення, що має відповідний гриф Міністерства освіти і науки України. Перелік рекомендованої літератури затверджується наказом Міністерства освіти і науки України та оприлюднюється через "Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України". Із зазначеним переліком можна ознайомитись на сайті Міністерства освіти і науки України www.mon.gov.ua. Для учнів 2-го класу загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов підготовлені нові підручники та навчально-методичні комплекти. Навчальний зміст підручників укладено відповідно до програми і представлено розділами, що відповідають тематичній ситуаційного спілкування.

Структура кожного підручника є чіткою і послідовною, вона відображає специфіку предмета іноземна мова, яка полягає у тому, що провідним компонентом змісту навчання іноземної мови є не основи наук, а способи діяльності — навчання різних видів мовленнєвої діяльності: говоріння, аудіювання, читання, письма.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з іноземних мов

На сьогодні внесено певні зміни до критеріїв навчальних досягнень учнів а саме: уточнені схеми і критерії оцінювання письма, оскільки формат завдань з іноземних мов носить компетентнісний характер і в тій чи іншій мірі охоплює всі компоненти комунікативної компетенції в якості об'єктів контролю.

Обсяг тексту, рівень складності, лексична та граматична наповнюваність, тематика текстів для аудіювання та читання; обсяг висловлювань монологічного висловлювання та кількість реплік у діалогічному мовленні, характер і тематика, лексична і граматична наповнюваність для говоріння; обсяг письмового повідомлення, його тематика, структура, повнота розкриття змісту, лексична насиченість та рівень граматичної компетентності для письма визначається вчителем відповідно до Програмових вимог, для кожного етапу навчання та типу навчального закладу.

Основними видами оцінювання з іноземної мови є поточне, тематичне, семестрове, річне оцінювання та

підсумкова державна атестація. Тематичне оцінювання проводиться на основі поточного оцінювання. Окремого оцінювання для виставлення тематичних оцінок не передбачено. Під час виставлення тематичного балу результати перевірки робочих зошитів не враховуються.

Один раз наприкінці семестру проводиться контроль за чотирма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо). До журналу робиться, наприклад, такий запис:

5.12. Контроль Аудіюв.	18.12. Контроль Говор.	22.12. Контроль Читання.	25.12. Контроль Письма
------------------------------	------------------------------	--------------------------------	------------------------------

Звертаємо увагу, що «Контроль» не є контрольною роботою і може бути комплексним та проводитись у формі тестування.

Оцінка за семестр виставляється на основі тематичного оцінювання та оцінок контролю за чотирьох видів мовленнєвої діяльності.

Для виконання всіх видів навчальних робіт з іноземної мови учням рекомендується мати зошити:

– з першого року навчання (1 клас) – 2 зошити, один з яких може бути на друкованій основі. Для виконання підсумкових контрольних робіт окремі зошити не заводяться.

При перевірці робіт з іноземної мови у початковій школі (1-4 класи) вчитель виправляє помилки і пише зверху правильний варіант слова, виразу тощо. Зошити, в яких виконуються навчальні класні та домашні роботи, перевіряються після кожного уроку у всіх учнів з виставленням оцінок.

У 5-9 класах зошити перевіряються один раз на тиждень.

В 10-11 класах у зошитах перевіряються найбільш значимі роботи але з таким розрахунком, щоб один раз у місяць перевірялись роботи всіх учнів.

Словники перевіряються один раз у семестр. Учитель виправляє помилки і ставить підпис та дату перевірки.

Відповідно до загальних вимог до ведення класного журналу, записи в журналі ведуться державною мовою. З іноземних мов частково допускається запис змісту уроку та завдання додому мовою вивчення предмета.

Всі записи в зошитах учні повинні проводити з урахуванням наступних вимог: писати акуратно та розбірливо; записувати дату виконання роботи (число та місяць). Дата в зошитах з іноземних мов записується так, як це прийнято у країні, мова котрої вивчається. Після дати необхідно вказати, де виконується робота (класна чи домашня робота), вказати номер вправи або вид роботи, що виконується.

Зошити та словники підписуються мовою, що вивчається.

Поділ класів на групи здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міносвіти і науки України від 20.02.02 р. № 128. При поглибленому вивченні іноземної мови з 1-го класу, клас ділиться на групи з 8-10 учнів у кожній (не більше 3 груп); при вивченні іноземної, що не є мовою навчання, а вивчається як предмет, клас чисельністю понад 27 учнів ділиться на 2 групи.

Не менш важливим у сучасній школі є самооцінювання. Самооцінювання є невід'ємним умінням сучасної людини у процесі пізнання і самопізнання та альтернативним способом оцінки досягнень учнів. Найважливішою метою самооцінювання є підвищення учнівської здатності до саморефлексії, що сприяє зростанню питомої ваги самостійності в організації процесу навчання (самонавчання). Одним з найефективніших інструментів, що допомагає розвинути в учня здатність до самооцінювання в іншомовному навчанні, є Європейське мовне портфоліо.

Загальноєвропейські рівні володіння мовою є базовими для Європейського мовного портфоліо. Вони забезпечують основу для учнівського самооцінювання та слугують матеріалом для постановки навчальних цілей. Шкали для самооцінювання відповідно до рівнів мовленнєвих умінь є центральними для структури і функцій Європейського мовного портфоліо. Таким чином, використовуючи Європейське мовне портфоліо у своєму іншомовному навчанні учні не тільки знайомляться із загальноєвропейськими рівнями володіння мовою, але й на практиці вчать працювати з ними – з одного боку, займаючись плануванням власної навчальної діяльності із визначенням конкретних цілей за допомогою дескрипторів в оціночних шкалах, з другого – займаючись самооцінюванням, яке є результатом ефективної учнівської рефлексії власного процесу навчання мови. Отже, за допомогою Європейського мовного портфоліо спрощується процедура впровадження європейських стандартів оцінювання учнів, у тому числі під час формуючого чи підсумкового тестування, які здійснюються за допомогою дескрипторів відповідно до Загальноєвропейських рівневих стандартів.

Під час вивчення іноземної мови дія самооцінювання може фокусуватися на трьох аспектах. Перший – це сам навчальний процес. Учні повинні бути здатними оцінити, наскільки добре вони навчаються взагалі, на певному етапі та наскільки успішно виконують індивідуальні завдання та досягають навчальних цілей. Другий аспект для самооцінювання – це учнівські комунікативні уміння, відповідно до рівнів і дескрипторів, розроблених Радою Європи. Третій аспект – це лінгвістична компетенція учня. Використовуючи самооцінювання, учні вчать контролювати свій лінгвістичний здобуток і виправляти помилки, використовуючи ті самі шкали і оціночні схеми, які використовуються під час оцінювання іншими. Таким чином, вони починають глибше розуміти методи оцінювання, що може допомогти їм краще скласти підсумкові іспити (тести).

Самооцінювання і традиційне оцінювання не можуть замінити один одного, але в ідеалі вони повинні доповнювати один одного. Самооцінювання базується на учнівській розвинутій здібності рефлексії з метою оцінити свої знання, уміння й досягнення. Оцінювання іншими надає більшої об'єктивності у вимірюванні тих же знань, навичок і досягнень. Використання цих двох видів оцінювання сприятиме розвитку учнівської автономії, впровадженню компетентісного підходу у навчання іноземних мов, кращого розуміння загальноєвропейських оціночних стандартів.

На сьогодні розроблено український варіант Європейського мовного портфоліо який проходить апробацію у п'яти регіонах України (Харків, Одеса, Донецьк, Чернівці, Тернопіль) та підготовлено і видруковано методичний посібник «Європейське Мовне Портфоліо: Методичний посібник. – Тернопіль: Лібра Terra, 2008. Більш детально ознайомитися з основними положеннями щодо використання Європейського мовного портфоліо можна на сайтах: www.coe.int/portfolio; www.cilt.org.uk/elp.htm; www.nacell.org.uk/elp.htm; www.eelp.gap.it; www.europeestaalportfolio.nl та безпосередньо звернувшись до національного експерта проекту Карпюк О.Д. за адресою: karpjuk@i.ua

Використання Європейського мовного портфоліо дозволяє зробити процес іншомовного навчання більш прозорим для учнів, допомагаючи їм розвивати їхню здатність до відображення та самооцінювання, таким чином, надаючи їм можливість поступово збільшувати свою відповідальність за власне навчання.

**Лариса ЛУЦЕНКО,
Тетяна МОРОЗ,
методисти Хмельницького ОІППО.**

Методичні рекомендації щодо вивчення суспільствознавчих дисциплін у 2013-2014 н.р.

Історія України. Всесвітня історія

У 2013-2014 навчальному році учні 6-9 класів навчатимуться за програмою «Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи». Для 10-11 класів академічного рівня та рівня стандарту чинними є програми «Історія України. 10-11 класи» авторів Пометун О.І., Гупана Н.М., Фреймана Г.О. (52 години на рік, 1,5 години на тиждень); для класів історичного профілю чинними є програми «Історія України. 10-11 класи» (140 годин на рік, 4 години на тиждень) авторів Кульчицького С.В., Лебедевої Ю.Г.

Для вивчення всесвітньої історії чинними є програми «Всесвітня історія. 10-11 класи (рівень стандарту/академічний рівень)» колективу авторів Ладиченко Т.В. та ін. Програма розрахована на 35 годин на рік (1 година на тиждень).

Для класів історичного профілю чинною є програма зі всесвітньої історії (автори Ладиченко Т.В., Черевко О.С., Камбалова Я.М.), що розрахована на 3 години тижневі (105 годин на рік).

Вивчення історії України та всесвітньої історії доцільно синхронізувати. Проте вчитель може організувати вивчення учнями програмного матеріалу зазначених курсів як послідовно, так і паралельно.

Як і в попередні навчальні роки, необхідно зосередити увагу на:

- забезпеченні виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, сприяє розвитку і збагаченню українських культурно-історичних традицій, вихованню культури міжетнічних і міжособистісних відносин, формуванню навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості;
- використанні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ);
- роботі з картографічними посібниками – атласами, контурними картами, настінними картами;
- показі взаємозв'язку із сучасністю;
- організації позакласної та позашкільної роботи (дослідницької, пошукової, краєзнавчої, участі в олімпіадах, турнірах).

Правознавство

При вивченні правознавства слід враховувати динамічні зміни у системі суспільних відносин України, найновіші досягнення теоретико-правових поглядів на правові явища, результати активної нормотворчої діяльності органів державної влади та певну ступінь консерватизму українського законодавства.

Прилучення учнів до правової культури збагачує її духовне життя. Водночас знання нею своїх прав і обов'язків розширює можливості її реалізації, зокрема у власних інтересах. Правове виховання зміцнює життєву позицію, підвищує громадську активність та загострює почуття не-

примиренності до негативних явищ. Порівняно з іншими складниками виховання, правове виховання має свою специфіку, що визначається передусім соціально правовим статусом учнівської молоді в суспільстві.

Варто звернути увагу на зміни, що відбулись у чинному законодавстві.

У 2013 - 2014 навчальному році учні 9–х класів навчатимуться за програмою «Правознавство. Практичний курс» авторів Пометун О.І., Ремех Т.О. На відміну від інших навчальних курсів, «Правознавство. Практичний курс» передбачає, що учні набувають ряд основних умінь, зокрема: орієнтуватися в системі законодавства, користуватися джерелами права; володіти елементарною правовою термінологією; зв'язно та логічно викладати матеріал з морально-правових проблем; використовувати правову літературу; брати участь в обговоренні, дискусії, аргументовано висловлювати і відстоювати свою думку, робити висновки; застосовувати правові знання для пояснення фактів навколишнього життя і вибору варіанта правомірної поведінки в різних життєвих ситуаціях.

«Правознавство» як навчальний предмет у старшій школі має на меті формування системного уявлення в учнів про державу та право як основні засоби впорядкування суспільних відносин, вміння використовувати їх у практичному житті.

Для 10 класів рівня стандарту / академічного на вивчення правознавства відводиться 35 годин на рік (1 година на тиждень). Чинною є програма авторів Котюка І.І. та Палійчук Н.Й.

Для класів правового профілю чинною є програма авторів Ремех Т.О., Ратушняк С.С. «Правознавство. 10-11 класи (профільний рівень)». Програма розрахована на 105 годин протягом навчального року (3 години на тиждень) та охоплює 10-11 класи.

Метою курсу «Правознавство» у профільних класах є формування в учнів розуміння права як відкритої системи, що базується на невід'ємності суспільства від держави, законів від повсякденного життя. Право представлене в курсі елементом цілісного світу, що складається з понять, переживань і практичних дій. Курс спрямований на розвиток правової і громадянської компетентності, відповідних ціннісних орієнтирів, умінь, навичок школярів.

Для ефективного навчання правознавства, профільної та допрофільної підготовки учнів з цього навчального предмета важливим є підготовленість учителя – досконале знання ним змісту основного та елективних правознавчих курсів, володіння педагогічними технологіями, зацікавленість у самоосвіті.

З метою більш кваліфікованого викладання правознавства в загальноосвітніх навчальних закладах бажано, щоб цей навчальний предмет щорічно викладався в школі одним учителем. До проведення уроків з правознавства, активізації правовиховної роботи варто залучати представників обласних (районних) управлінь юстиції.

Філософія

Вивчення філософії учнями загальноосвітніх навчальних закладів (профільний рівень) розпочинається з історії філософії у 10 класі. Для профільного навчання учнів 10-11 класів чинною є програма «Філософія» авторів Огнев'юка В.О., Утюж І.Г., яка розрахована на 70 годин (2 години на тиждень); вчитель самостійно визначається з кількістю годин до кожної теми.

У курсі «Історія філософії» хронологічно та логічно показано усю різноманітність філософських шкіл та напрямів, що, насправді, є історією філософій. Він дозволяє освоїти теоретичну і методологічну інтелектуальну спадщину та неоціненний, найбагатший категоріальний апарат, необхідний для успішної теоретичної і практичної діяльності. Розглядаючи людину як рівновелику цінність, філософія покликана бути саморефлексією в усвідомленні людиною змісту і цілей свого життя, долі своєї нації та людської цивілізації.

Необхідною умовою формування світоглядної культури є активне усвідомлення ідей системного, узагальненого характеру, які виникають на основі сукупності знань, що їх набувають учні у школі. Високий рівень світоглядної культури можна забезпечити тільки тоді, коли випускник школи здатний самостійно зробити найзагальніший висновок стосовно свого місця, ролі і значення в світі. Тож важливішою формою навчання учнів є самостійна робота, основою якої відповідно до завдань курсу «Філософія» має стати вивчення філософської літератури та інших джерел, в яких знайшли відображення актуальні проблеми філософії.

Таким чином, головними складовими навчального процесу є розв'язання завдань пізнавального характеру, а також виконання практичних робіт, що мають бути спрямовані на розвиток в учнів самостійності мислення, формування вмінь застосовувати набуті знання в житті.

Людина і світ

У старшій школі знання про взаємозв'язки людей і суспільства, про моральний зміст культури та релігій, релігійні моральні цінності, історію та основні засади світових релігій учні отримують під час вивчення навчального предмета «Людина і світ», який з 2011/2012 н.р. став обов'язковим для учнів 11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, що передбачає опанування філософських, світоглядних знань інтегрованого узагальнюючого характеру й має величезний виховний потенціал.

Для рівня стандарту, академічного рівня на вивчення предмета «Людина і світ» відводиться 17 годин на рік (0,5 годин на тиждень), а профільного рівня – 35 годин на рік (1 година на тиждень). Чинними є програми: «Людина і світ. 11 клас (рівень стандарту, академічний рівень)» та «Людина і світ. 11 клас (профільний рівень)» авторів Ладиченко Т.В., Бакки Т.В., Марголіної Л.В.

Предмету притаманний інтегративний характер. Він спрямований на узагальнення знань, отриманих учнями з різних навчальних предметів (літератури, історії, права, географії, біології, астрономії тощо) та досвіду, набутого в процесі життєдіяльності дитини; освоєння базових знань з філософії, політології, соціології, культурології, розвиток теоретичних та практичних умінь і навичок, формування самосвідомості особистості.

Важливість шкільного суспільствознавчого предмета «Людина і світ» зумовлюється змістом стратегічних за-

вдань, які покликані вирішувати загальноосвітні навчальні заклади, готуючи особистість до життя у суспільстві. Даний курс має допомогти учням якомога краще збагнути природу суспільства і держави, в якій вони живуть, розкрити можливості й передумови для реалізації ними своїх прагнень та інтересів у суспільному житті.

Знання учнів про людину і світ як специфічну цілісність мають бути засвоєні на високому науковому рівні, тому в структурі курсу інтегровані знання цілісного циклу суспільних наук: соціології, політології, правознавства, етики, економічної теорії, соціальної психології, культурології, соціальної екології, філософії.

Предмет «Людина і світ» базується, крім загальнодидактичних принципів, на принципах демократичності, зв'язку з практичною діяльністю, орієнтованістю на позитивні соціальні дії та плюралізм. Для реалізації запропонованого рекомендується використовувати інноваційні досягнення сучасної методичної науки та теоретичні й методичні засади педагогіки співробітництва, що передбачають створення демократичної атмосфери на уроках.

Курси за вибором, які мають програми, затверджені МОНмолодьспорту України

№ з/п	Назва курсу за вибором	Автори	К-ть год.
1.	Міфологія Стародавнього світу, 6 клас	І.Нікітіна	35
2.	Спецкурс «Трипільська протоцивілізація», 8 клас	М.Відейко	17
3.	Видатні постаті України кінця XVI-XVIII ст., 8 клас	Н.Лівун, В.Островський	35
4.	Українська культура середини XVI-XIX століть, 8-9 класи.	С.Загребельна	35
5.	Видатні постаті України кінця XVIII-початку XX століть, 9 клас	Н.Лівун, В.Космірак, В.Островський	35
6.	Спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни, 10-11 класи	Ю.Василіук, В.Островський	35
7.	Історія українського кінематографа XX ст. (10-11 класи.)	А.Приходько	35
8.	Досліджуємо історію України (10-11 кл.)	Ю.Малієнко	35
9.	Українське відродження у XX ст. (10-11 класи.)	Т.Мацейків	35
10.	Історія України першої половини XX ст. в особах (10-11 класи.)	Т.Чубукова	35
11.	Історія української культури (10-11 класи)	В.Власов	35
12.	Видатні постаті України (10-11 класи.)	І.Грич	
13.	Полікультурна історія України (11 клас) (Програма опублікована в журналі «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика викладання»)	В.Мисан	35
14.	Міжнародні відносини у другій половині XX століття (11 клас.)	Ю.Василіук, М.Семіях, В.Островський	17
15.	Основи християнської етики (5-11 класи)	Авт.кол-в під кер. Жуковського В.М.	по 35 год.
16.	Основи християнської етики: досліджуючи Євангеліє від Івана	Авт. кол-в Горбачова Л.І., Одинак М.М. Федорак В.Ф.	5-11 кл., по 35 год. у кожному класі основної і старшої школи

Методичні рекомендації щодо використання годин варіативної складової навчальних планів з правознавства у 2013/2014 н.р.

№ з/п	Назва курсу/ факультативу за вибором	Програмне забезпечення		Навчально-методичне забезпечення		
		рекомендовано МОНУ		підручники	посібники	робочі зошити
		<i>Від...№...</i>				
1.	Права людини	(лист №1/11-1652 від 12.03.2010 р.)			Пометун О.І., Ремех Т.О. Права людини «Літера ЛТД» 2008	
2.	Права дитини в Україні	Всеукраїнський Комітет Захисту дітей, МОН Проект «Навчання правам дитини в Україні» 2004 р.			ППЗ. Права дитини в Україні. Матеріали навчально-методичного семінару проекту «Навчання правам дитини в Україні»	
3.	Конституційне право України	(лист №1/11-1652 від 12.03.2010 р.)				
4.	Досліджуючи гуманітарне право	Рекомендовано МОНУ (протокол №2 від 17.11.05)		Рекомендовано МОНУ (протокол №2 від 17.11.05)		
5.	Правознавство (підсилення)	(наказ МОН від 28.10.2010 №1021)		С.Б.Гавриш, В.Л.Сутковий, Т.М.Філіпенко, «Правознавство. Рівень стандарту, академічний рівень» «Генеза» 2010		
6.	Я і мої права	Програма курсів за вибором 1-4 класи Книга №2 «Мандрівець» 2011		«Я і Україна»		
7.	Практичне право (підсилення)	(лист від 21.05.08 р. №1/11-1969)		Пометун О.І., Ремех Т.О. «Правознавство. Практичний курс «Літера ЛТД» 2009		
8.	Правова абетка	Програма курсів за вибором 1-4 класи Книга №2 «Мандрівець» 2011		«Я і Україна»		

Громадянська освіта

№ з/п	Назва курсу/ факультативу за вибором	Програмне забезпечення		Навчально-методичне забезпечення		
		рекомендовано МОНУ		підручники	посібники	робочі зошити
		<i>Від...№...</i>				
1.	Живи за правилами	(лист №1/11-1652 від 12.03.2010 р.)		Голосова Н., Ратушняк С., Ремех Т. Живи за правилами. Львів: ВА «Нова Доба», 2005		
2.	Ми громадяни України	ВА «Нова Доба» Листи МОН № 1/11-2817, № 1/11-2816 від 20.06.2001		За заг. ред. О.Пометун Ми – громадяни України. Львів: ЗУКЦ, 2008		
3.	Вчимося бути громадянами	Лист МОН № 1/11-1652 від 12.03.2010		Вчимося бути громадянами. За ред. В.Мисана, Л.Вербицької, О.Войтенка. Львів: ЗУКЦ, 2008. Лист МОН № 1/11-7680 твід 26.11.2005		
4.	Мистецтво жити в громаді	ВА «Нова Доба»		Буров С., Жадько О., Педан-Слепухіна О., Шашура Л., Дяків В. Мистецтво жити в громаді Львів: ЗУКЦ, 2008		
5.	Громадянська освіта: основи демократії	(лист №1/11-1652 від 12.03.2010 р.)		Бакка Т. В., Ладиченко Т.В., Марголіна Л. В., Рябов С. Г. Громадянська освіта: основи демократії (навчальний посібник) . К.: Основа, 2011. Лист МОН № 1/11-1145 від 25.02.2009		
6.	Основи критичного мислення	(лист №1/11-1652 від 12.03.2010 р.)		За заг. ред.. О.Пометун Лист ІІТЗО № 1.4/18-Г-260 від 02.07.2009		
7.	Ми – різні: ми – рівні.	(лист №1/11-1652 від 12.03.2010 р.)				

Календарне планування навчального матеріалу вчителі можуть робити безпосередньо в навчальних програмах. Можна користуватися також окремими брошурами, зробленими на основі навчальних програм. На основі календарних планів учителі розробляють поурочні плани, структуру і форму яких визначають самі. Поурочними планами для вчителів можуть слугувати також методичні посібники, що мають гриф Міністерства освіти і науки України. Під час розроблення календарних планів учитель може на власний розсуд використовувати резервні години – планувати проведення контрольних робіт, лабораторних, практичних, семінарів, засідань «круглих столів» тощо.

Учнівські зошити з предметів суспільно-гуманітарного циклу вчителі перевіряють один раз на семестр, виставляючи або не виставляючи (на власний розсуд) бал за ведення зошита в журнал. Виставляючи тематичні оцінки, вчитель може враховувати чи не враховувати оцінку за ведення зошита.

Підручники, посібники, робочі зошити, атласи, зошити для контролю і корекції навчальних досягнень, що використовуються на уроках, повинні мати гриф Міністерства освіти і науки України.

Всі зазначені вище програми з предметів суспільно-гуманітарного циклу розміщені на сайті Міністерства освіти і науки. Вийшов друком збірник програм курсів за вибором та факультативних курсів, рекомендованих міністерством (у трьох частинах).

Етика та курси духовно-морального спрямування

Формування духовного світу дітей та молоді, духовності як провідної якості особистості – велике і складне завдання. Серед дітей та молоді падає духовність, зріє зневіра у моральних орієнтирах у повсякденному житті. Засоби масової інформації та комунікації дедалі більше впливають на

суспільство й особливо на молодь, нерідко потураючи культам сили, зброї, моральному релятивізму і конформізму.

У 2013/2014 навчальному році курс «Етика» буде вивчатись у 6 класі за рахунок інваріантної складової, а у 5 класі – за рахунок варіативної складової Типових навчальних планів. На це вказується і в листі МОН України за №1/9-324 від 16.05.13. Стосовно курсів духовно-морального спрямування, якими є курси з основ християнської етики та моралі, наголошуємо на двох моментах. Перше – це світські курси, а не основи Закону Божого то чи іншого конфесійного спрямування.

Викладання предметів духовно-морального спрямування в ЗНЗ можливе лише за умови письмової згоди батьків та за наявності підготовленого вчителя. Відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту», викладати навчальний предмет «Етика» та факультативні курси морально – етичного спрямування можуть особи, які мають вищу педагогічну освіту та документ про проходження відповідної курсової підготовки. Підготовка вчителів курсів духовно-морального спрямування здійснюється на курсах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів при обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти.

У 2013/2014 н.р. у 5-6 класах чинною є програма «Етика, 5–6 кл.» (видавництво «Перун» 2005 р.).

Основи етики школярі вивчають за рекомендованими Міністерством освіти і науки України підручниками: «Етика. 5 клас» (автори Данилевська О. М., Пометун О.І.) та «Етика. 5 клас» (автори Фесенко В.І., Фесенко О.В., Бакіна Т.С.); «Етика. 6 клас» (автори Данилевська О.М., Пометун О.І.) та «Етика. 6 клас» (автори Мовчун А., Хоружа Л.).

Частиною навчально-методичного комплексу з етики для учнів 5–6 класів є «Робочий зошит з етики для учнів 5 класу», «Робочий зошит з етики для учнів 6 класу» (автор Данилевська О.М.) (видавництво «Літера ЛТД»).

Підготовка вчителів християнської етики здійснюється в навчальних закладах або на курсах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у Національному університеті «Острозька академія», Львівському католицькому університеті, при обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти. Для належного підвищення кваліфікації вчителів етики та інших курсів духовно-морального спрямування, обміну досвідом, підвищення якості викладання можуть бути створені районні (міські) методичні об'єднання вчителів, творчі групи тощо.

Загальні методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу у п'ятих класах ЗНЗ

2013/2014 н.р. є особливим для учнів п'ятих класів: саме з 1 вересня в основній школі розпочнеться поступове впровадження нового Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти й нових навчальних програм з усіх базових дисциплін.

У межах навчального предмета «Історія України» в 5 класах загальноосвітніх навчальних закладах України з 2013/14 н. р. вивчатимуть курс Вступ до історії. Цей курс є пропедевтичний, що й визначає його місце в системі шкільних історичних курсів та поміж інших навчальних дисциплін, а також початковість, елементарність його змістової частини й тих вимог, які висуваються до загальноосвітньої підготовки учнів.

З огляду на це основною метою курсу є створення умов для успішного опанування учнями наступних сис-

тематичних курсів історії України та всесвітньої історії.

П'ятикласники уперше ознайомлюються з навчальним предметом «Історія», тому головними завданнями курсу є:

- формування уявлень і початкових знань учнів про історію як галузь людських знань, як науку, що має свій предмет вивчення і свої методи дослідження;
- розвиток у школярів інтересу до предмета та мотивації до його вивчення.

Крім того, курс передбачає розв'язання низки загальнодидактичних завдань із розвитку пізнавальних можливостей та особистісних якостей учнів.

Зміст пропедевтичного курсу передбачає, що після його вивчення учні будуть:

- знати і розуміти, що таке історія, як відбувається відлік часу в історії, як історики довідуються про минуле,
- застосовувати набуті знання та вміння для того, щоб визначати тривалість і послідовність історичних подій, співвідносити рік із століттям, розрізняти умовні позначки і знаходити місця історичних подій на карті,
- знаходити у підручнику та адаптованому тексті документа відповіді на запитання і складати розповідь про подію або постать за запропонованим учителем алгоритмом,
- зіставляти окремі події з історії родини з історією рідного краю та України, виявляти ставлення до історії, окремих подій та вчинків історичних діячів, оцінювати роль громадян, музеїв та історичної науки у збереженні минулого.

У новій програмі зазначено кількість годин на вивчення курсу (загалом – 35 годин, 1 година на тиждень). Передбачено години для уроків узагальнення та тематичної перевірки та оцінювання знань, умінь і навичок учнів, уроку підсумкового узагальнення та практичних занять. Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки в програмі сформульовано як перелік умінь та навичок, що їх мають набути учні в процесі вивчення кожної теми. Програмою курсу обов'язково передбачено години резервного часу, які вчитель використовуватиме на власний розсуд.

Історичний зміст курсу реалізовано в хронологічній послідовності, що дає змогу створити конкретні образи історичних епох та сформувати чіткі просторові й часові уявлення учнів. Беручи до уваги вікові особливості пізнавальної діяльності дітей 10–11 років, в учнів формуються первинні знання та уявлення про розвиток історії як науки і як живої пам'яті про життя людей у минулому, про історичний час і простір, про що саме та про кого пишуть історики. Передбачається ознайомлення дітей з історичними джерелами різних типів – як письмовими, так і візуальними, а також речовими, включаючи пам'ятки, що формують навколишнє історичне середовище.

Курс не передбачає системного викладу інформації про минуле. Відібраний та запропонований у підручниках матеріал про події, явища, історичні персонажі тощо не є вичерпним і може доповнюватись вчителем за умови його збалансованості як з огляду подання національної та регіональної історії, так і багатоаспектності соціальної, політичної історії, історії культури та повсякдення.

За результатами вивчення курсу учні мають набути таких предметних компетентностей:

- позначати на лінії часу запропоновані вчителем дати подій, співвідносити рік зі століттям або їх частинами при необов'язковому співвіднесенні з подіями; визначати (за вказаними датами) послідовність та тривалість подій, віддаленість від сьогодення;

– орієнтуватися на адаптованій історичній карті, показувати на ній територію України, її головні міста та рідне або найближче місто (село); основні події, зазначені у тексті параграфів.

– свідомо читати текст підручника, переказувати його основний зміст; відрізнити художній та науково-популярний історичні тексти; знаходити в тексті відповіді на поставлені запитання або ставити по кілька запитань до нього; складати простий план, добирати назву, знаходити в тексті історичні поняття і терміни та витлумачувати їх на основі тексту, свідомо застосовувати у навчальних ситуаціях;

– отримувати інформацію з різноманітних адаптованих історичних джерел, насамперед документальних та візуальних, робити нескладні висновки, узагальнення;

– на основі тексту та зображень стисло розповідати про історичну постать, складати план перебігу історичної події та кількома реченнями розповідати про неї на основі тексту, інших матеріалів підручника, висловлювати нескладні оцінні судження щодо історичних постатей і їх діяльності;

– описувати історичні пам'ятки різних історичних періодів, правильно застосовуючи необхідні терміни; визначати приналежність зображених на історичних ілюстраціях пам'яток, портретів історичних діячів до певних епох.

Форми та методи навчання історії в 5 класі, а також зміст історичної освіти повинні обов'язково узгоджуватися з віковими особливостями учнів. Організуючи роботу на уроках, учитель має віддавати перевагу розвивальним прийомам, уникати лекцій, конспектувань, рефератів та фронтальних зрізів знань.

З метою набуття школярами історичної та інших компетентностей та відповідно до державних вимог із загальноосвітньої підготовки учнів окремою структурною складовою програми вперше стають спеціальні уроки – практичні заняття.

Уроки узагальнення до окремих розділів та урок узагальнення до курсу мають на меті допомогти учням систематизувати вивчене, відрефлексувати процес навчання і повернутись до найскладніших моментів теми, курсу, піднести розуміння навчального матеріалу на новий рівень, використати міжкурсові та міжпредметні зв'язки. Елементарність, початковість курсу зумовлює певні труднощі в проведенні уроків узагальнення.

Звертаємо увагу, що регламентована навчальною програмою година тематичного оцінювання використовується для проведення уроку контролю і корекції навчальних досягнень учнів. Урок контролю і корекції проводиться із пропонуванням усних, письмових або комбінованих видів завдань. На правій сторінці журналу робиться запис «Урок контролю і корекції навчальних досягнень учнів із теми «_____»». На такому уроці оцінюється пізнавальна діяльність усіх присутніх п'ятикласників. Оцінка за урок контролю враховується під час виставлення бала за тему.

Пропедевтичний курс Вступ до історії укомплектований підручниками – переможцями Всеукраїнського конкурсу підручників для 5 класу загальноосвітньої школи: В.Власова (Видавництво «Генеза») та О.Пометун, І.Костюк, Ю.Малієнко (Видавничий дім «Освіта»).

Історична пропедевтика націлена передусім на початкові знання, елементарні уявлення та найпростіші вміння. Історичні знання п'ятикласників можна схарактеризувати як фрагментарні, початкові. Відповідно, їхні на-

вчальні досягнення мають елементарний рівень і більш практичну спрямованість, пов'язані в основному з уміннями читати й розуміти адаптований історичний текст, працювати з історичними ілюстраціями, джерелами та адаптованою історичною картою. У компетенції вчителя залишається створення таких навчальних ситуацій, які максимально сприяють досягненню учнями очікуваних результатів навчання, адже елементарний рівень курсу передбачає можливість його успішного засвоєння кожним учнем.

У п'ятому класі написання рефератів не передбачено. Водночас варто заохочувати учнів до читання додаткової історичної літератури, до підготовки та участі у позаурочних тематичних заходах. Бали достатнього та високого рівня з історії може отримати п'ятикласник, який знаходить відповіді на запропоновані вчителем чи у підручнику запитання; складає простий план тексту і невелике історичне повідомлення; вміє виокремлювати історичну інформацію, тобто розповідає, про яку історичну подію чи постать йдеться, вміє сформулювати одне два запитання до тексту та супутніх зображень, демонструючи рівень розуміння запропонованої інформації; позначає на лінії часу запропоновані дати, співвідносить їх зі століттями або їх частинами; знаходить на історичній карті місця найвизначніших подій тощо.

Особливої уваги вчителів історії всіх класів потребує вивчення пам'яток архітектури та образотворчого мистецтва. Традиційно зображення пам'яток архітектури та образотворчого мистецтва залучають до предметної наочності – таких пам'яток матеріальної культури або їхніх реконструкцій, які дають змогу на основі безпосереднього сприйняття створювати в учнів достовірні зорові образи історичного минулого. Такі зображення служать опорою для розкриття сутності історичних явищ, дають змогу конкретизувати історичні факти, сприяючи формуванню історичних понять, розвитку дослідницьких умінь, пізнавального інтересу до минулого. Окрім того, пам'ятки архітектури виконують роль первинних джерел історичних знань школярів, адже вони справжні, документальні пам'ятки історії й культури досліджуваної епохи.

З метою виконання вимог програми історії, як-от: характеризувати культурні досягнення, розпізнавати найвідоміші пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, стисло описувати їх – комісією з історії Науково-методичної ради МОН України було ухвалено Переліки пам'яток архітектури та образотворчого мистецтва з історії України та всесвітньої історії, обов'язкові для розпізнавання учнями. (Переліки будуть надруковані у фахових виданнях).

Інформуємо також, що Міністерство рекомендує серед інших курсів вивчати курс за вибором «Культура добросусідства» (автори Араджіоні М.А., Смірнов О.К.), що сприяє поглибленню знань учнів з питань багатокультурності, історії, географії, культури та традицій народів рідного краю. Курс має позитивний вплив на розвиток міжкультурної освіти, виховної роботи, профілактику ксенофобії та зниження конфліктного потенціалу в освітньому середовищі.

**Галина КЕНЦ,
методист Хмельницького ОІППО.**

Про вивчення математики у 2013-2014 н.р.

В умовах сучасного суспільства метою навчання математики є формування в учнів математичної компетентності на рівні, достатньому для забезпечення життєдіяльності в сучасному світі, успішного оволодіння знаннями з інших освітніх галузей у процесі шкільного навчання, забезпечення інтелектуального розвитку учнів, розвитку їх уваги, пам'яті, логіки, культури мислення та інтуїції.

Організація навчання у 2013-2014 н.р. буде здійснюється згідно з Типовими навчальними планами:

– для 5-го класу – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом Міністерства від 03.04.2012 № 409 (зі змінами);

– для 6-9 класів – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 № 66;

– для 10-11 класів – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834;

– для 8-9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів – для 6-9 класів – за Типовими навчальними планами, затвердженими наказом МОН України від 23.05.2012 № 616, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 № 66;

Навчання математики в 5 класах загальноосвітніх навчальних закладів буде реалізовуватись за навчальною програмою для учнів 5-9 класів ЗНЗ (авт. М.І.Бурда, Ю.І.Мальваній, Є.П.Нелін, Д.А.Номіровський, А.В.Паньков, А.Тарасенкова, М.В.Чемерис, М.С.Якір), розміщеною на сайті www.mon.gov.ua.

6-9 класи загальноосвітніх навчальних закладів продовжують вивчення математики за програмами, надрукованими у збірнику «Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Математика. 5-12 класи», видавництво «Перун», Київ, 2005 р., у науково-методичному журналі «Математика в школі» (№2, 2006 р.), розміщеною на сайті www.mon.gov.ua.

8-9 класи (поглиблене вивчення) – Математика. 8-9 класи. Програма для класів з поглибленим вивченням математики // Інформаційний збірник МОН України, 2008. – № 16-17 та розміщена на сайті Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України www.mon.gov.ua.

Акцентуємо увагу, що Програма з математики для учнів 5-7 класів загальноосвітніх навчальних закладів з класами фізико-математичного профілю (авт. Харік О.Є.) втратила чинність і у 5-му класі вона не дійсна, однак навчальні заклади, які розпочали поглиблене вивчення за цією програмою, у 6-7 класах, продовжують її використання (Збірник програм для допрофільної підготовки та профільного навчання. Частина I. Допрофільна підготовка / Упоряд. Н.С. Прокопенко, О.П. Вашуленко, О.В. Єрміна. – Х.: Вид-во «Ранок», 2011. – 384 с.).

Шкільний курс математики у 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів вивчатиметься за програмами, надрукованими у посібнику «Збірник програм з математики

для допрофільної підготовки та профільного навчання (у двох частинах)», видавництва «Ранок», Харків, 2011 р. та розміщених на сайті Міністерства www.mon.gov.ua.

2013/2014 н.р. є особливим для учнів 5-х класів, у зв'язку з упровадженням нового Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти й нової програми. Методичні рекомендації щодо викладання математики у 5 класі викладено в листі Міністерства освіти і науки України від 24.05.2013 р. №1/9-368 та в газеті «Майбуття» №212(469), 2013 р.

Програмно-методичні матеріали щодо вивчення курсу математики (орієнтовне календарне планування для загальноосвітніх та профільних класів, завдання для підсумкового тематичного оцінювання) надруковані в Інформаційних збірниках МОН №№ 13-14, 2006-2009 рр., журналі «Математика в школі» (№6, 2006-2009 рр.), журналі «Математика в школі» №№ 6, 7-8 2011 року, «Математика в школах України» №№ 19-21 2011 року, №№ 22-24 2012 року, газеті «Математика» №№ 26-27, 46-47 2011 року, №№ 29-31 2012 року.

У старшій школі вивчення математики диференціюється за чотирма програмами: рівень стандарту, академічний, профільний рівень та поглиблене вивчення математики.

Програма рівня стандарту визначає зміст навчання предмета, спрямований на завершення формування в учнів уявлення про математику як елемент загальної культури. При цьому не передбачається, що в подальшому випускники продовжуватимуть вивчати математику або пов'язуватимуть з нею свою професійну діяльність.

Програма академічного рівня задає дещо ширший зміст і вищі вимоги до його засвоєння у порівнянні з рівнем стандарту. Вивчення математики на академічному рівні передбачається передусім у тих випадках, коли вона тісно пов'язана з профільними предметами і забезпечує їх ефективне засвоєння. Крім того, за цією програмою здійснюється математична підготовка старшокласників, які не визначилися щодо напрямку спеціалізації.

Програма профільного рівня передбачає вивчення предмета з орієнтацією на майбутню професію, безпосередньо пов'язану з математикою або її застосуванням.

Програма поглибленого вивчення математики розрахована на вивчення математики у 8-11 класах та передбачає поглиблене вивчення предмета (навчальні заклади, які розпочали вивчення математики в 8 класі на поглибленому рівні, продовжують поглиблене вивчення у 10-11 класах).

Таблиця розподілу годин на вивчення математики за різними рівнями змісту освіти

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах							
	Рівень стандарту		Академічний рівень		Профільний рівень		Поглиблене вивчення	
	10	11	10	11	10	11	10	11
Математика	3	3	–	–	–	–	–	–
Алгебра та початки аналізу	–	–	2	3	5	5	5	5

У класах суспільно-гуманітарного напрямку (крім економічного профілю), філологічного, художньо-естетичного, спортивного напрямів та технологічного профілю вивчається предмет «Математика» за програмою рівня стандарту.

У класах природничо-математичного напрямку (крім фізико-математичного і математичного профілів), універсального, економічного та інформаційно-технологічного профілів вивчається два предмети – «Алгебра і початки аналізу» та «Геометрія» за програмою академічного рівня.

У класах фізико-математичного та математичного профілів вивчається два предмети – «Алгебра і початки аналізу» та «Геометрія» за програмою профільного рівня.

Учні класів з поглибленим вивченням математики продовжують вивчення двох предметів – «Алгебра і початки аналізу» та «Геометрія» за програмою для поглибленого вивчення предмета.

У класах відповідних профілів замість предмета «Математика» можуть вивчатися окремі курси – «Алгебра та початки аналізу» (із розрахунку 2 години на тиждень в 10 класі і 3 години на тиждень в 11 класі) і «Геометрія» (із розрахунку 2 години на тиждень в 10 класі і 3 години на тиждень в 11 класі) за рахунок часу, відведеного на профільне і поглиблене вивчення предметів, введення курсів за вибором, факультативів.

У класах фізичного, економічного та інформаційно-технологічного профілів можуть вивчати предмети «Алгебра і початки аналізу» та «Геометрія» за програмою профільного рівня.

Зауважимо, що рішення про розподіл годин варіативної складової, відповідно до Положення про загальноосвітній навчальний заклад, приймає навчальний заклад, враховуючи профільне спрямування, регіональні особливості, кадрове забезпечення, матеріально-технічну базу та бажання учнів. Години варіативної складової Типових навчальних планів передбачаються на збільшення годин на вивчення окремих предметів інваріантної складової; упровадження курсів за вибором; факультативи, індивідуальні та групові заняття.

Якщо години варіативної складової відводяться на збільшення годин на вивчення окремих предметів інваріативної складової, то розподіл годин на вивчення тієї чи іншої теми навчальної програми здійснюється вчителем самостійно. Розподіл годин фіксується у календарному плані, який затверджується керівником навчального закладу. Учителю записує проведені уроки на сторінках класного журналу, відведених для предмета, на підсилення якого використано зазначені години. У випадку, коли години варіативної складової відводяться на курси за вибором, за рішенням навчального закладу облік занять з курсів за вибором може здійснюватися на сторінках класного журналу або у окремому журналі. Рішення щодо оцінювання навчальних досягнень учнів приймається навчальним закладом.

Факультативи, групові та індивідуальні заняття проводяться для окремих учнів чи груп учнів. В окремому журналі зазначається склад групи, яка відвідує факультативні заняття з предметів, та ведеться облік відвідування. Оцінювання може здійснюватися за рішенням педагогічної ради.

Програмне забезпечення варіативної складової: для 5-9 класів - Збірник програм для допрофільної підготовки та профільного навчання. Частина I. Допрофільна підготовка / Упоряд. Н.С. Прокопенко, О.П. Вашуленко, О.В. Єрміна. – Х.: Вид-во «Ранок», 2011.; для 10-11 класів - Збірник програм для допрофільної підготовки та профільного навчання. Частина II. Профільна підготовка / Упоряд. Н.С. Прокопенко, О.П. Вашуленко, О.В. Єрміна. – Х.: Вид-во «Ранок», 2011. Наголошуємо, що учитель може самостійно корегувати розподіл годин між темами обраних курсів за вибором та факультативів.

В організації навчально-виховного процесу загальноосвітнім навчальним закладам дозволено використовувати лише навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники, що мають гриф МОН або схвалення відповідною комісією Науково-методичною радою з питань освіти для використання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Вимоги до перевірки зошитів регламентуються методичним листом Міністерства освіти і науки України від 27.12.2000 р. № 1/9-529 «Орієнтовні вимоги до виконання письмових робіт і перевірки зошитів з природничо-математичних дисциплін у 5-11 класах» (окрім кількості контрольних робіт).

Вимоги щодо обсягу домашніх завдань регламентуються методичним листом Міністерства освіти і науки України від 29.10.07 р. № 1/9-651 «Про обсяг і характер домашніх завдань учнів загальноосвітніх навчальних закладів».

Оцінювання навчальних досягнень учнів з математики здійснюється відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.2011 № 329) та критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з математики, затверджених наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 30.08.2011 р. № 996 «Орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти з предметів інваріантної складової навчального плану» (додаток 11).

Контроль навчальних досягнень учнів здійснюється у вигляді поточного, тематичного, семестрового, річного оцінювання та державної підсумкової атестації. Формами поточного оцінювання є індивідуальне та фронтальне опитування; тестова форма контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів; робота з графіками, схемами, діаграмами; виконання учнями різних видів письмових робіт; взаємоконтроль учнів у парах і групах; самоконтроль тощо. Поточне оцінювання учнів з математики проводиться безпосередньо під час навчальних занять або за результатами виконання домашніх завдань, усних відповідей, письмових робіт тощо. Інформація, отримана на підставі поточного контролю, є основою для коригування роботи вчителя на уроці. Наголошуємо, що поточне оцінювання учнів учитель повинен здійснювати обов'язково з відповідними фіксованими записами в журналі.

Тематичному оцінюванню навчальних досягнень підлягають основні результати вивчення теми (розділу). Під час вивчення кожної теми учитель підтримує зворотній зв'язок з учнями через поточне оцінювання, перевірку

виконання домашніх завдань, ведення зошита, проведення 1-2 коротких самостійних робіт (10-15 хвилин), діагностичної самостійної роботи (25-45 хвилин), письмової контрольної роботи (бажано з використанням тестових технологій).

У структурі викладу теми рекомендуємо підтримувати проведення уроку узагальнення знань, умінь, навичок та уроку корекції знань, умінь, навичок (після контрольної роботи).

Тематична оцінка виставляється за результатами опанування учнями матеріалу теми впродовж її вивчення з урахуванням поточних оцінок, різних видів навчальних робіт (самостійних, контрольних робіт) та навчальної активності школярів. У календарно-тематичному плануванні значні за обсягом теми доцільно поділити на підтеми (10-15 годин), які містять логічно завершений навчальний матеріал. Слід враховувати необхідність проведення різних видів самостійних робіт, включати завдання практичного характеру до змісту тематичних контрольних робіт та приділяти таким задачам значну увагу при вивченні тем.

У класах математичного та фізико-математичного профілів ефективною є рейтингова система оцінювання, вона не вимагає істотної перебудови навчального процесу, добре поєднується із заняттями в умовах особистісно-зорієнтованого навчання.

При формуванні підсумкової оцінки вчитель має оцінювати реальні досягнення учня, а не підраховувати його середній бал.

Забезпеченню високого рівня викладання математики, підвищенню рівня навчальних досягнень учнів сприяє наявність обладнаного навчального кабінету у відповідності до Положення про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів. При роботі в кабінеті математики доцільно керуватися інструктивно-методичними матеріалами «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладах» (лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.02.12 року №1/9-72).

Рекомендації щодо роботи з обдарованими учнями подані в інформаційному збірнику «Математичні олімпіади Хмельниччини» 2012, 2013р.р.. Рекомендуємо залучати школярів до участі у:

- II, III, IV етапах Всеукраїнської учнівської олімпіади з математики;
- Всеукраїнському конкурсі-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України;
- Міжнародному математичному конкурсі «Кенгуру»;
- Internet-олімпіаді;
- заочному математичному конкурсі «Золотий ключик»;
- Всеукраїнському турнірі юних математиків;
- Всеукраїнському турнірі юних математиків імені професора М.Й.Ядренка.

Методичну роботу з педагогічними кадрами в містах і районах області рекомендуємо спрямовувати на:

- підвищення кваліфікації та професійної майстерності кожного педагогічного працівника, розвиток творчого потенціалу педагогічних колективів навчальних закладів, досягнення позитивних результатів навчального процесу;
- організацію науково-методичного супроводу ви-

вчення математики у зв'язку з оновленням змісту математичної освіти;

- формування інноваційної культури вчителя математики;
- вдосконалення підготовки та проведення уроків математики з використанням активних форм організації діяльності учнів;
- використання новітніх інформаційних технологій, електронних підручників, програмних засобів навчання;
- активізацію роботи з молодими вчителями математики;
- вивчення та розповсюдження перспективного педагогічного досвіду.

Подасмо перелік необхідних учителям математики Інтернет-ресурсів.

http://www.mon.gov.ua	Міністерство освіти і науки України
http://www.teacher.at.ua	Методична скарбничка
http://sites.google.com/site/matematikaonline	Математика в школі онлайн
http://www.matholymp.org.ua	Математичний олімпіадний рух
http://www.math.ru	Матеріали з математики в Єдиній колекції цифрових освітніх ресурсів
http://www.bymath.net	Вся елементарна математика
http://www.formula.co.ua	Математика для школи
http://www.problems.ru	Задачі (допомога при підготовці гуртків та факультативних занять у школі)
http://www.olimpiada.ru	Математичні олімпіади для школярів.
http://www.kvant.info ; http://kvant.mccme.ru	Науково-популярний фізико-математичний журнал «Квант».
http://www.ukrtyt.blogspot.com/	Турнір юних математиків
http://www.etudes.ru	Математичні етюди
http://mathworld.ru/about	Світ математики
http://yroki.at.ua/	Творчий вчитель математики
http://metodportal.net/	Методичний портал
http://mysl.lviv.ua/	Країна міркувань
http://www.testmath.com.ua/	Вивчаємо математику
http://zadachi.mccme.ru/	Задачі
http://matematika-na5.narod.ru/	Математика – на 5!
http://www.igraza.ru/	Ігри, ребуси, загадки
http://www.golovolomka.hobby.ru	Головоломки, логічні задачі
http://www.danetka.ru/cgi-bin/main.pl	Граємо в логічну гру «Ситуації»
Deltamatem.km.ua	Математичний сайт ХОІППО

Методичні рекомендації щодо вивчення інформатики у 2013-2014 н.р.

Інваріантний курс у 5 класі

У 2013/2014 н.р. 5 класи загальноосвітніх навчальних закладів перейдуть на навчання за новими програмами для учнів 5–9 класів ЗНЗ, з якими можна ознайомитися на сайті Міністерства освіти і науки України за адресою: www.mon.gov.ua.

Програма розрахована на учнів, які до 5 класу не вивчали інформатику

У 5 класі Інформатика вивчатиметься за програмою «Інформатика. Навчальна програма для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» (автори Жалдак М.І., Морзе Н.В., Ломаковська Г.В., Проценко Г.О., Ривкінд Й.Я., Шакотько В.В.) із розрахунку 1 година на тиждень. Програма розрахована на учнів, які до 5 класу не вивчали інформатику.

Метою навчання курсу є формування і розвиток предметної ІКТ-компетентності та ключових компетентностей для реалізації творчого потенціалу учнів і їх соціалізації в суспільстві, що забезпечить готовність учнів до активної життєдіяльності в умовах інформаційного суспільства.

Завданнями навчання інформатики в основній школі є формування в учнів знань, умінь, навичок і способів діяльності:

- проводити основні операції над інформаційними об'єктами, зокрема створювати та опрацьовувати інформаційні об'єкти в різних програмних середовищах;
- здійснювати пошук необхідних інформаційних матеріалів (відомостей) з використанням пошукових систем, зокрема в Інтернеті;
- алгоритмічно, логічно та критично мислити;
- висувати нескладні гіпотези навчально-пізнавального характеру і перевіряти їх при розв'язуванні практичних задач з використанням ІКТ;
- використовувати засоби ІКТ для обміну повідомленнями та організації співпраці при розв'язуванні навчальних, зокрема тих, які виникають при навчанні інших предметів, дослідницьких і практичних життєвих завдань;
- планувати, організовувати та здійснювати індивідуальну і колективну діяльність в інформаційному середовищі;
- безпечно працювати з інформаційними системами.

Цей курс розглядається як необхідний інструмент, який в сучасному інформаційному суспільстві сприятиме більш успішному навчанню учнів, формуванню предметної і ключових компетентностей, всебічному розвитку дитини шкільного віку. ІКТ розглядаються в курсі як об'єкт вивчення і як засоби навчання.

Відповідно до навчальної програми у 5 класі будуть вивчатись наступні розділи:

Назва розділу	К-сть год.
Інформація, інформаційні процеси, системи, технології	4
Комп'ютер як універсальний пристрій для опрацювання даних	10
Створення та опрацювання графічних зображень	9
Створення та опрацювання мультимедійних презентацій	9
Резерв	3
Всього	35

Навчальний час, який відводиться на вивчення курсу інформатики, рекомендується розподіляти таким чином: 30% навчального часу відводиться на засвоєння теоретичних знань, 70% – на формування практичних навичок роботи з сучасною комп'ютерною технікою та ІКТ.

Комісією з інформатики науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України була схвалена для використання в ЗНЗ з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного циклу навчальна програма «Інформатика. 5-9 класи загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного циклу» (за ред. академіків НАПН України А.М. Гуржія і В.Ю. Бикова). Її опубліковано в журналі «Комп'ютер в школі та сім'ї», № 6 за 2012 рік. Враховуючи спеціалізацію навчального закладу, вчитель може обрати для роботи цю програму. При цьому слід врахувати, що школи не будуть забезпечуватись підручниками, що їй відповідають.

Наводимо особливості підручників з інформатики для 5 класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Підручник «Інформатика. 5 клас» (авт. Ривкінд Й.Я., Лисенко Т.І., Чернікова Л.А., Шакотько В.В.)

В основу викладення навчального матеріалу в підручнику покладено об'єктний і алгоритмічний підходи. У кожній темі визначені основні об'єкти, вивчення яких передбачає:

- наведення означення або опису об'єкта;
- перелік його властивостей та їх стисла характеристика;
- опис множини можливих значень властивостей об'єкта;
- розгляд операцій над об'єктами, які потрібно виконати, щоб змінити значення властивостей;
- наведення класифікацій об'єктів, вивчення яких передбачено програмою, з визначенням ознак їх класифікації.

Алгоритмічний підхід полягає у представленні способів виконання операцій над об'єктами у вигляді алгоритмів. Це сприятиме розвитку в учнів алгоритмічного мислення, що виражатиметься в умінні поділяти задачі на підзадачі, чітко формулювати правила виконання окремих операцій, враховуючи можливості їх виконавців. Це є також пропедевтикою вивчення теми «Алгоритмізація» у наступних класах. Оскільки поняття алгоритму учні вивчатимуть тільки у 6 класі, то в підручнику 5 класу використовується аналог - поняття «послідовність дій, які потрібно виконати, щоб досягти поставленої мети». Опис цих послідовностей дій у змістовій частині пунктів і подальше їх застосування у системі вправ дає можливість самостійного опанування та закріплення учнями діяльнісної складової навчального матеріалу.

Названі підходи роблять можливим використання підручника у навчальних закладах з різними типами апарат

них та програмних засобів. Платформонезалежний огляд об'єктів та їх властивостей формує цілісне уявлення про предмет вивчення. Структура алгоритмів діяльності залишається схожою для різних версій програмного забезпечення, відрізняється лише у незначних деталях, і це дає можливість сформулювати певну логіку у підходах до опанування різними версіями програмних засобів.

У підручнику виділено такі структурні елементи, як вступ, розділи, пункти, ілюстративний матеріал, наочні схеми, таблиці, алгоритми способів діяльності, запитання для самоконтролю та тренувальні завдання, обов'язкові практичні роботи, узагальнення обов'язкового навчального матеріалу, словник термінів.

Кожен розділ підручника відповідає одному розділу програми. Розділи складаються з пунктів, які, своєю чергою, містять підпункти. Матеріал кожного пункту подається за єдиною схемою, відповідно до технології діяльнісного підходу: мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний та оцінно-результативний компоненти.

На початку кожного розділу наводиться анонс, в якому в стислій формі з ілюстраціями подається зміст розділу. На початку кожного пункту наведені запитання для актуалізації знань, на яких базується подання нового матеріалу. Учителю може обговорити з учнями відповіді на ці запитання на уроці безпосередньо перед вивченням нового матеріалу, а може задати на попередньому уроці як домашнє завдання на повторення.

Викладення практичного матеріалу базується на використанні операційної системи Windows XP та програм пакету Microsoft Office 2007. Окремі види програмних засобів, що описані у підручнику, є авторськими або вільно розповсюджуваними, для них можливе налаштування українського інтерфейсу.

Для підвищення інтересу до вивчення предмета підручник, крім основного матеріалу, містить рубрики: «Для тих, хто хоче знати більше», «Це цікаво знати». Для забезпечення можливостей роботи з підручником у навчальних закладах з різною матеріальною базою та для надання можливостей самостійного виконання завдань на домашніх комп'ютерах введено рубрики «Для тих, хто працює з Windows 7».

Наприкінці кожного пункту розміщено рубрику «Найважливіше у пункті» з узагальненням навчального матеріалу, наведені запитання для самоконтролю, які розподілені за рівнями навчальних досягнень, та практичні завдання для формування основних складових предметної ІКТ-компетентності. Учителю може використати їх безпосередньо на уроці або як домашнє завдання.

Завдання, наведені після кожного пункту, диференційовані за рівнем складності. Їх кількість дещо перевищує потрібну для використання на уроках та вдома. Це дає змогу вчителю реалізовувати індивідуальний підхід та диференціацію в навчанні, добирати для виконання ті завдання, які найкраще сприятимуть досягненню навчальних цілей уроку. Окремо виділені завдання, які автори рекомендують для роботи вдома, завдання, що відносяться до додаткового матеріалу або передбачені для опрацювання у парах чи невеликих групах.

Для методичної підтримки викладання інформатики за даним підручником авторами створено веб-сайт «Інформатика для всіх», розміщений за адресою <http://allinf.at.ua>, на якому викладатимуться різноманітні методичні та дидактичні матеріали: календарне планування курсу, файли-заготовки для виконання тренувальних вправ і практичних робіт, корисні посилання, інші матеріали.

**Підручник «Інформатика. 5 клас»
(авт. Морзе Н.В., Барна О.В., Вембер В.П.,
Кузьмінська О.Г., Саражинська Н.А.)**

Навчальний матеріал підручника структуровано, згідно з базовою навчальною програмою. Загальна кількість тем підручника відповідає кількості годин, передбачених програмою на вивчення курсу протягом року, теми згруповані відповідно до розділів чинної навчальної програми. В межах кожної теми (уроку) передбачені різні види діяльності учнів, для кожного з яких виділена окрема рубрика.

Рубрика «Обговорюємо» містить запитання на перевірку та самоконтроль навичок мислення базових рівнів: знання та розуміння. Завдання рубрики «Міркуємо» мають на меті перевірити в учнів вміння застосовувати знання та сприяють формуванню в учнів навичок мислення вищих рівнів: аналіз, синтез, оцінювання. Для реалізації особистісно зорієнтованого навчання зміст навчальних завдань диференційовано за рівнем складності з відповідними позначками. Деякі завдання передбачають використання вчителем різних прийомів та форм організації діяльності дітей для здійснення диференціації за рівнем креативності та за об'ємом, коли зміст завдання для всіх учнів є однаковим, а робота диференціюється за ступенем самостійності учнів, за характером навчальних дій, за об'ємом пропонованого матеріалу відповідно до часових меж.

Рубрики «Обговорюємо» та «Працюємо в парах» передбачають формування у дітей вміння спілкуватися та аргументувати свою думку на базі отриманих знань. Робота в парах передбачає обговорення запитань, які не носять репродуктивний характер, а демонструють вміння учнів застосовувати нові поняття, використовуючи в усному мовленні нові терміни, знаходити та доводити причинно-наслідкові зв'язки, встановлювати відповідності з міжпредметними, вербальними, схематичними і символічними моделями, дозволяють мати різні погляди на одне явище, об'єкт, процес, приклад тощо.

В рубриці «Діємо» містяться інструкції щодо виконання завдань при роботі з файлами, в середовищі графічного редактора та редактора презентацій, які дозволяють кожній дитині в індивідуальному темпі опанувати основні вміння та навички. Вправи цієї рубрики диференційовані: покрокові інструкції для виконання завдань; детальні вказівки для виконання нових операцій, запитання-нагадування сформованих навичок; виконання завдань за планом, зразком чи створення такого плану. Навички дослідницької діяльності формуються завданнями рубрики «Досліджуємо». Завдання, наведені в рубриці «Головоломки», сприятимуть розвитку логічного мислення учнів та доповнять творчу компоненту при навчанні інформатики.

На матеріалі підручника в учнів поступово формується вміння виявляти рівень обізнаності з теми вивчення та власні навчальні потреби, ставити пізнавальні задачі на початку уроку чи вивчення теми, реалізовувати заплановане та здійснювати само-рефлексію. На початку кожної теми пропонується карта знань «Ти дізнаєшся», а для узагальнення та рефлексії наприкінці теми передбачена рубрика «По-

вторюємо», в якій наочно подано основний матеріал теми. Рубрика «Словничок» містить перелік нових термінів, які вводились в цій темі; в рубриці «Оцінюємо» учням пропонуються твердження про знання і вміння, яких вони мали набути протягом вивчення теми та пропонується оцінити свої знання та вміння. Твердження повністю відповідають вимогам навчальної програми. Узагальнення матеріалу здійснюється за допомогою узагальнюючої оцінки знань та вмінь щодо матеріалу розділу та навчальних проектів у рубриці «Узагальнюємо».

Особливістю уроків-практичних робіт є наявність двох частин: теоретичної та практичної, які забезпечують дотримання санітарно-гігієнічних умов використання комп'ютерів для учнів 5-го класу. У теоретичній частині пропонуються завдання, кожне з яких має два варіанти. Кількість балів, що відповідає конкретному завданню, є індикатором його рівня складності. Різномірності завдання містить і практична складова такого типу уроків.

У підручнику наведено Алфавітний покажчик та Глосарій основних термінів і понять.

Інваріантний курс у 9-11 класах

Програми розраховані на учнів, які до 9 класу не вивчали інформатику.

Інформатика з 9-го класу може вивчатися за програмами:

- «Навчальна програма для учнів 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів». Рекомендовано МОН України.

- «Навчальна програма для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту». Рекомендовано МОН України.

- «Навчальна програма для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Академічний рівень». Рекомендовано МОН України.

- «Навчальна програма для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту». Завадський І.О., Дорошенко Ю.О., Потапова Ж.В.

- «Навчальна програма для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Академічний рівень». Завадський І.О., Дорошенко Ю.О., Потапова Ж.В.

- «Єдиний базовий курс. 9–11 класи». Завадський І.О., Дорошенко Ю.О., Пилипчук О.П., Шестопалов Є.А.

Залежно від профілю школи інформатика в 10–11 класах вивчається на рівні стандарту або на академічному рівні. При цьому рівень стандарту передбачає по 1 тижневій годині в обох класах, академічний – 1 год. в 10 класі і 2 год. в 11 класі. Програма академічного рівня включає в повному обсязі програму рівня стандарту, розширюючи окремі теми та доповнюючи їх перелік.

Профілізація старшої школи здійснюється шляхом запровадження курсів за вибором, для вивчення яких відводиться час відповідним навчальним планом або із варіативної частини навчального плану. Обсяги, тривалість і тематика курсів за вибором обираються з урахуванням профілю навчального закладу, часу, відведеного на вивчення інформатики, матеріальних і кадрових можливостей школи.

Інформатика в інформаційно-технологічному профілі

Вивчення інформатики в 10–11 класах на профільному рівні здійснюється за програмою академічного рівня, доповненою навчальними модулями курсів за вибором із розрахунку 5 годин на тиждень.

- Навчальні програми з інформатики для профільного навчання, для класів з поглибленим вивченням інформатики, програми курсів за вибором надруковані у збірнику програм для загальноосвітніх навчальних закладів «Інформатика. Програми для профільного навчання» (Видавнича група BHV, 2009 р.)

Профільні курси за вибором у старшій школі

Профільне навчання інформатики у старшій школі здійснюється за одним або кількома напрямками спеціалізації: офісні технології, програмування, веб-дизайн, комп'ютерна графіка тощо.

Курси за вибором вивчаються за програмами:

- Основи комп'ютерної безпеки (17 год.). Пасько В.П., Прокопенко Н.С. <http://sites.google.com/site/osvitaonline/>

- Основи комп'ютерної графіки (35 год.). Березовський В. С., Потієнко В. О., Завадський І. О. <http://sites.google.com/site/osvitaonline/>

- Основи Інтернету (17 год.). Левченко О. М., Завадський І. О., Прокопенко Н. С. <http://sites.google.com/site/osvitaonline/>

- Основи створення комп'ютерних презентацій (17 год.). Левченко О. М., Коваль І. В., Завадський І.О. <http://sites.google.com/site/osvitaonline/>

- Основи візуального програмування (35 год.). Завадський І. О., Заболотний Р. І. <http://sites.google.com/site/osvitaonline/>

- Основи веб-дизайну (35 год.). Пасічник О. Г., Пасічник О. В., Стеценко І. В. <http://sites.google.com/site/osvitaonline/>

- Інформаційний працівник (35 год.). Костюков В.П., Мотурнак Є.В. http://informationworker.osvita.info/teacher/?page_id=52

- Microsoft Excel у профільному навчанні (52 год.). Завадський І.О., Забарна А. П. <http://itosvita.ucoz.ua/pdf/Excel.pdf>

- Проектування і опрацювання баз даних (35 год.). Рамський Ю.С., Цибко Г.Ю.

- Сучасні офісні інформаційні технології (70 год.). Дорошенко Ю.О., Лапінський В.В., Карташова Л.А.

- Інформаційні технології проектування (70 год.). Дорошенко Ю.О.

- Основи алгоритмізації та програмування (70 або 105 год.). Костюков В.П., Караванова Т.П. http://itosvita.ucoz.ua/osnovi_prog.doc

- Курс за вибором «Основи алгоритмізації та програмування» для організації профільного навчання у старших класах загальноосвітніх навчальних закладів. 2011. Караванова Т.П., Костюков В.П. http://itosvita.ucoz.ua/index/navchalni_programi/0-6

- Технології. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний напрям. Технологічний профіль. Спеціалізація «Основи дизайну».

Поглиблений курс у 8-11 класах

У процесі поглибленого вивчення інформатики основні завдання курсу суттєво розширюються та доповнюються, що обумовлено необхідністю виявлення та розвитку в учнів логічних здібностей, підготовки їх до участі в олімпіадах, МАН, конкурсах, змаганнях, наукових дискусіях. Посилюється роль формування в учнів стійкого інтересу до інформатики і пов'язаної з нею професійної діяльності, підготовки до навчання у вищих навчальних закладах.

Інформатика у 8-11 класах може вивчатися за однією із програм:

- Програма для поглибленого вивчення інформатики у 8-11 класах
- Програма для поглибленого вивчення інформатики у 10-11 класах

Курси в 6-8 класах

Пропедевтичний курс з 6-го класу

У шостих класах доцільним є впровадження курсів, зорієнтованих на формування алгоритмічного мислення, розвиток логіки, пропедевтику основ програмування. Учні опановують прийоми роботи на комп'ютері, ознайомлюються з поняттями алгоритму і виконавця, командами керування виконавцями, основами програмної обробки подій.

Для творчого самовираження учнів можуть пропонуватися імітаційні середовища програмування, наприклад ЛогоМир (ЛогоСвіти) або Скретч.

Пропедевтичний курс інформатики для 6 класів має передбачати 1 год. на тиждень за рахунок годин варіативної частини навчального плану або за рахунок годин галузі «Технології», всього 68 год.: по 34 год. у кожному класі.

Інформатика у 6 класах може вивчатися за однією із програм:

- «Інформатика. 5–6 класи». Ривкінд Й.Я., Ломаковська Г.В., Колесников С.Я.
- Пропедевтичний курс «ІНФОмандри». Казанцева О. П. http://infomandry.osvita.info/teacher/?page_id=158
- Пропедевтичний курс «Шукачі скарбів. II рівень», 5–8 класи, Коршуно-ва О.В. <http://vesna-books.at.ua/news/2010-08-04-141>
- Курс «Вступ до програмування мовою Лого. 5–6 класи». Пахомова Г.В. <http://aspekt-edu.kiev.ua/>

Базовий курс з 7-го класу

У 7-9 класах доцільно вивчати єдиний базовий курс інформатики, який передбачає навчання учнів володінню комп'ютером, його операційною системою та типовими офісними і загальнонавчальними програмами.

Завершуючи основну школу, учні на практичному рівні мають уміти користуватися комп'ютером, у них повинен бути сформований необхідний мінімум знань, умінь і навичок для подальшого успішного опанування спецкурсів у 10-11 класах профільної школи, незалежно від її профілю.

Єдиний базовий курс інформатики для 7-9 класів має передбачати 1 год. на тиждень у 7-8 класах за рахунок годин варіативної частини або годин галузі «Технології», а в 9-му – 1 год. за рахунок інваріантної частини, всього 102 год.: по 34 год. у кожному класі.

Навчальні заклади, які виділяють 2 і більше годин для вивчення інформатики у 8–9 класах, можуть єдиний базовий курс доповнити вивченням допрофільних курсів за вибором (див. перелік далі).

Інформатика у 7–9 класах може вивчатися за однією із програм:

- Пропедевтичний курс «Основи інформатики. 7 клас». Володіна І.Л., Володін В.В., Дорошенко Ю.О., Столяров Ю.О. <http://www.svitinfo.com.ua/book/structura/osninf7.htm>
- Пропедевтичний курс «Основи інформатики. 8 клас». Володіна І.Л., Володін В.В. <http://www.svitinfo.com.ua/book/structura/osninf8.htm>
- Пропедевтичний курс «Основи інформатики. 9 клас». Володіна І.Л., Володін В.В. <http://www.svitinfo.com.ua/book/structura/osninf9.htm>
- «Єдиний базовий курс. 7–9 класи». Пилипчук О.П., Сальнікова І.І., Шестопалов Є.А. <http://aspekt-edu.kiev.ua/>

Допрофільні курси за вибором в основній школі

У спеціалізованих школах (класах), гімназіях, ліцеях, колегіумах, зокрема з поглибленим вивченням курсу інформатики, години варіативної частини робочого навчального плану та навчально-виробничої практики можуть використовуватися для вивчення курсів за вибором професійного спрямування, та пропедевтичних курсів у 6-8 класах за авторськими програмами з відповідним грифом Міністерства освіти і науки України.

Рекомендації до викладання цих курсів можуть надавати також обласні інститути післядипломної педагогічної освіти.

Для допрофільної підготовки пропонуються програми курсів:

- Факультативний курс з програмування для 7-9 класів. Вапнічний С.Д., Зубик В.В., Ребрина В.А. <http://info.hoippo.km.ua>
- «Основи робототехніки» для вивчення у 5-8 класах. Кожем'яка Д.І. http://www.prolego.org/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=3
- «Комп'ютерні технології для місцевої спільноти» (5 або 6 або 7 клас) Intel® «Шлях до успіху»
- «Комп'ютерні технології та майбутня професія» (8 або 9 або 10 клас). Intel® «Шлях до успіху»
- Прикладна інформатика для гуртків, груп або інших творчих об'єднань. Авторський колектив під керівництвом Журавльової Л.А. http://ciit.zp.ua/menu_r2/programs/pr6.rar

Організація навчально-виховного процесу

Розподіл годин та організація роботи НКК

При організації навчально-виховного процесу, вибору кількості годин у класах, оснащенні навчального середовища в кабінеті інформатики слід користуватись:

• Листом МОН № 1/9-349 від 20.05.13 року. «Про навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів та структуру 2013/2014 навчального року».

• Листом МОН № 1/9-368 від 24.05.13 року. «Про організацію навчально-виховного процесу у 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів і вивчення базових дисциплін в основній школі».

• «Положенням про кабінет інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій навчання загальноосвітніх навчальних закладів», (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України 20.05.2004 №407, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14.06.2004 р. № 730/9329).

• Наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 16.03.2004 року № 81 «Про затвердження Правил безпеки під час навчання в кабінетах інформатики навчальних закладів системи загальної середньої освіти», зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 17.05.2004, за № 620/9219.

Поділ на групи

В усіх класах навчальні програми з інформатики розраховані на вивчення інформатики за умов постійного доступу учнів до комп'ютерів. Для проведення всіх уроків інформатики класи діляться на підгрупи так, щоб кожен учень був забезпечений індивідуальним робочим місцем, але не менше 8 учнів у підгрупі (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 року №128).

<http://osvita.ua/legislation/other/3063>

За рішенням місцевих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування класи можуть ділитися на групи і при наповнюваності, меншій від нормативної, за рахунок бюджетних асигнувань та залучення додаткових коштів (лист Міністерства освіти і науки України від 07.05.2004 року №1/9-252).

Санітарні правила та норми

Згідно з Постановою Головного державного санітарного лікаря України від 30.12.98 №9, безперервна робота з екраном комп'ютера повинна тривати:

- для учнів 10–11 класів на 1-й годині занять до 30 хвилин, на 2-й годині занять – до 20 хвилин;
- для учнів 8–9 класів – до 25 хвилин;
- для учнів 6–7 класів – до 20 хвилин;
- для учнів 2–5 класів – до 15 хвилин.

Детальніше див. «Державні санітарні правила та норми. Влаштування і обладнання кабінетів комп'ютерної техніки в навчальних закладах та режим праці учнів на персональних комп'ютерах» ДСанПіН 5.5.6.009-98

<http://www.zakony.com.ua/lawbase/sedcontent.html?id=129481&p=1>

Організація практичних робіт та оцінювання

Для закріплення нового матеріалу та вироблення практичних навичок на кожному уроці слід виділяти час для виконання тренувальних вправ за комп'ютером. На уроках, де переважає вивчення теорії, також бажано використовувати комп'ютер для виконання тестів та інтерактивних навчальних вправ.

Для оцінювання компетентностей учням пропонують завдання для виконання з використанням комп'ютера та його програмного забезпечення у вигляді практичних робіт, які є обов'язковими для виконання і оцінювання.

Тематичний облік знань учнів проводиться на основі оцінок, отриманих учнями у процесі навчання, і не передбачає проведення додаткових контрольних, самостійних та інших видів робіт.

З метою ефективного використання навчального часу перевірка знання теорії може проводитися за допомогою комп'ютерного тестування.

Державна підсумкова атестація з інформатики передбачається у вигляді тестів у письмовому вигляді.

Міністерство освіти і науки України рекомендує проводити обов'язкову державну підсумкову атестацію з інформатики для класів інформаційно-технологічного профілю та класів із поглибленим вивченням інформатики.

Методичний арсенал учителя повинен оновлюватися або замінюватися шляхом раціонального використання більш ефективних методик і сучасних інформаційних технологій.

Однак вивчення стану справ свідчить про наявність невирішених проблем і прогалин. Так, наприклад, остання Інтернет-олімпіада з програмування показала, що у 11 районах (Вінковецький, Волочиський, Городецький, Ізяславський, Кам'янець-Подільський, Летичівський, Славутський, Старокостянтинівський, Старосинявський, Теофіпольський, Шепетівський) та місті Славута учні після п'яти турів не змогли набрати третину від можливих балів і відтак не потрапили на II етап Інтернет-олімпіади. Це свідчить про неналежне впровадження обласного факультативу з програмування з дистанційною підтримкою автоматизованої перевірки розв'язків завдань учнів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (наказ управління освіти і науки Хмельницької ОДА № 488 від 2 серпня 2010 року «Про обласний експеримент по роботі з обдарованими учнями»), слабку організацію гурткової роботи з програмування. Так, у названих районах зареєструвалися для участі в олімпіадах 75 учнів, а реально брали участь у першому етапі 24 учні, що становить 32 %, а в другий етап не вийшов жоден учень. Крім того, цього року на II етап Всеукраїнської олімпіади з інформатики не потрапив жоден учень від Волочиського району.

Проведене у 2012–2013 н.р. вивчення стану викладання інформатики, рівня знань, умінь і практичних навичок учнів 9-х та 11-х класів у Ярмолинецькому районі виявило, що школярам важко давати обґрунтовані відповіді на запитання, в яких потрібно проаналізувати, описати, здійснити узагальнення певних речей чи процесів. Під час виконання практичних завдань учні не змогли раціонально розподілити час, а тому частина з них не виконала завдання у повному обсязі.

Під час проходження курсів підвищення кваліфікації для вчителів інформатики на вхідному діагностуванні одним із завдань є розв'язування задач в консольному і візуальному режимі. Викликає стурбованість той факт, що вчителі інформатики здебільшого не можуть впоратися з елементарними задачами з програмування.

Чимало шкіл області неналежним чином підключені до Інтернету (низька швидкість передачі даних). Також є проблеми з Інтернет-зв'язком у відділах освіти та методичних кабінетах районів, про що свідчать проведені уже 43 вебінари.

З метою підвищення якості знань учнів, результативності участі учнів на олімпіадах з інформатики методами, вчителям необхідно:

1. Активізувати позакласну роботу з інформатики, продовжувати запровадження експерименту «Робота з обдарованими дітьми. Обласний факультатив з програмування» з дистанційною підтримкою перевірки розв'язків завдань учнів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, сприяти залученню учнів шкіл до експерименту, починаючи з середньої ланки. Відкрити філії факультативу в усіх районах (містах).

2. На засіданні МО вчителів інформатики обговорити шляхи удосконалення навчального процесу з предмета, переглянути вимоги до формування та оцінки знань, умінь та навичок учнів з інформатики, а також спрямувати самоосвітню роботу вчителів інформатики на вдосконалення навичок розв'язування задач з програмування.

3. Сприяти під'єднанню комп'ютерів шкіл (особливо ЗОШ І-ІІ ст.) до мереж широкосмугового доступу до Інтернету.

4. Забезпечити належний стан підключення до Інтернету у відділах освіти та методичних кабінетах районів.

Засоби навчання для 5-11 класів

Засоби навчання у складі навчальних посібників і підручників, робочих зошитів, тренажерів, засобів комп'ютерного тестування, відеоуроків, презентацій, календарних і поурочних планів тощо пропонують:

- Видавництво BHV, <http://itosvita.ucoz.ua/>.
- Видавництво «Аспект», <http://aspekt-edu.kiev.ua>.
- Видавництво «Весна», <http://vesna-books.at.ua/>.
- Видавництво «Гене́за», <http://www.geneza.ua/>.
- Видавництво «Гімназія», <http://www.gymnasia.com.ua/>.
- Видавництво «Деол», <http://hlynsky.lviv.ua/index.php>.
- Видавнича група «Основа», <http://osnova.com.ua/>.
- Видавництво «Школяр», <http://shkolyar.com.ua/>.
- Інформатика для всіх, <http://allinf.at.ua/>.
- Навчальне середовище АЛГО, <http://petriv.ho.com.ua/algo/index.php>.
- Сайт Володіних, <http://www.svitinfo.com.ua/book/structural/>.
- Віртуальний науково-методичний центр інформатики та методики інформатизації освіти. <http://www.lito.kr.ua/>

Викладання курсів за вибором «Основи комп'ютерної графіки», «Основи створення комп'ютерних презентацій», окрім офісних програм, вимагає використання ліцензованих програм Corel Draw, Adobe Photoshop та Adobe Macromedia Flash.

Для освітніх навчальних закладів вартість цих програм значно нижча, ніж для комерційних установ. Наприклад, орієнтовна ціна ліцензії на один комп'ютер становить для Corel Draw CS5 – 730 грн., Adobe Photoshop CS5 – 4020 грн., Adobe Flash Pro CS5 – 3350 грн.

Придбати програмні продукти Adobe та інше програмне забезпечення можна у сертифікованих представників в Україні, наприклад, у:

– компанії «Комплексні рішення» (04071, м.Київ, вул. Хорива, 39-41, 2 поверх), <http://adobe.cs.com.ua/> ;

– ПП Мельон В.Ф. (м. Хмельницький, вул. Пушкіна, 11, кв. 4, тел. 70-08-30);

– компанії «Softline» (03150, м.Київ, вул. Горького, 33-В, БЦ «Максим», 4 поверх), www.softline.ua .

За відсутності коштів для придбання згаданих програм можуть бути використані їхні безплатні відповідники: редактор векторної графіки Inkscape (<http://inkscape.org>), растровий графічний редактор GIMP (<http://gimp.org>) тощо. Детальніше – в журналі «Комп'ютер в школі та сім'ї» №5 за 2009 рік (с.25-30).

Актуальним є захист інформації та боротьба з комп'ютерними вірусами. ТОВ «ЕСЕТ-Україна» пропонує захист робочих станцій та серверів з «дзеркалом» та віддаленим керуванням. Вартість ліцензії залежить від кількості комп'ютерів та терміну дії ліцензії. Детальнішу інформацію можна отримати у провідного менеджера по роботі з партнерами ТОВ «ЕСЕТ-Україна» Панасюк Ольги (тел. +38(044) 545 77 26, моб.: +38 (097) 983 73 42, e-mail: manager@eset.ua). Антивірусне програмне забезпечення виробництва компанії Panda Security S.L., яке було встановлене на комп'ютери, що постачалися до навчальних закладів згідно з проведеними тендерами Міністерства освіти і науки України та Світового банку можна поновити, звернувшись до представництва компанії Panda Security S.L – ТОВ «Сомніум» (03680, м. Київ, вул. Боженка, 15. e-mail: sales@ua.pandasecurity.com; sales@somnium.com.ua).

Засоби навчання з інформатики для 5-11 класів, рекомендовані або схвалені до використання, щороку розміщуються у «Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки для використання в основній і старшій школі у загальноосвітніх навчальних закладах у 2013/14 навчальному році».

Вероніка МАКСИМЕНКО,

Віталій РЕБРИНА,

Олександра СОЛОГУБ,

працівники науково-методичного центру викладання інформатики, інформаційно-комунікаційних технологій і дистанційного навчання ХОІППО.

Особливості викладання фізики та астрономії у 2013-2014 н.р.

Фізика як навчальний предмет займає визначальне місце у формуванні в учнів наукової картини світу і тому відіграє роль базового компонента у змісті природничої освіти.

Загальновизнаною ідеєю сучасної освіти вважається відповідність її шкільного змісту розвитку науки, а також тим методам пізнання, які є вирішальними в науці. Реалізувати цю ідею в середній школі можливо завдяки диференційованому підходу до результатів навчання і структуруванню змісту освіти за різними програмними рівнями залежно від здібностей і освітніх потреб учнів, з урахуванням їхніх пізнавальних інтересів і життєвих намірів. Тому в старшій школі вивчення фізики здійснюється на засадах профілізації навчання, як це пропонує Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, залежно від обраної учнями навчальної програми:

- на рівні стандарту курс фізики обмежується обов'язковими результатами навчання, тобто мінімально необхідною сумою знань і вмінь, які мають світоглядне спрямування;

- на академічному рівні закладаються базові знання з фізики, достатні для продовження навчання за напрямками, де потрібна відповідна підготовка з предмета;

- на рівні профільного навчання в учнів формуються фундаментальні знання з фізики, оскільки з їх удосконаленням учні здебільшого пов'язують своє майбуття у професійному зростанні.

Головна мета навчання фізики у старшій школі полягає в розвитку фізичного знання і наукового стилю мислення учнів на основі базового курсу фізики основної школи, формування в них наукового світогляду, здатності до наукового пізнання світу, усвідомлення екологічної культури життєдіяльності, загальноосвітньої підготовки до майбутньої професії та продовження навчання. Отож зміст фізичної освіти спрямовано на опанування учнями наукових фактів і фундаментальних ідей, усвідомлення ними суті понять і законів, принципів і теорій, які дають змогу пояснити перебіг фізичних явищ і процесів, з'ясувати їхні закономірності, характеризувати сучасну фізичну картину світу, зрозуміти наукові основи сучасного виробництва, техніки і технологій, оволодіти основними методами наукового пізнання і використати набуті знання у практичній діяльності.

Особливістю фізики як шкільного навчального предмета є його спрямованість на застосування знань, умінь та навичок у житті. Результатом навчання зі шкільного курсу фізики має бути не тільки сума знань з предмета, а й достатньо сформований рівень компетентності учня за умов сучасного світу техніки та інформаційних технологій. Тому складовими навчальних досягнень учнів є не лише рівні володіння навчальною інформацією та її відтворення, а й уміння і навички знаходити потрібну інформацію, аналізувати її та застосовувати у стандартних і нестандартних ситуаціях у межах програмних вимог до результатів навчання. Це підтверджують результати моніторингових досліджень та проведення ДПА і ЗНО з фізики.

Методика викладання фізики в основній школі повинна бути спрямована не на суму знань, а на розвиток в учнів фізичного мислення, яке можна визначати як здат-

ність до спостереження фізичних явищ та виокремлення їхніх складових частин, встановлення між ними основних зв'язків, знаходження залежностей між фізичними величинами, якісними та кількісними сторонами фізичних явищ та вміння застосовувати набуті знання.

При вивченні фізики в основній школі суттєві ускладнення виникають в учнів при засвоєнні понять, пов'язаних із застосуванням математичного апарату. Саме математика дає інструменти для аналізу і характеристики явищ та процесів, які вивчаються у фізиці. Сучасні програми з математики дозволяють значною мірою здійснювати науковий підхід до вивчення матеріалу з фізики, забезпечують оволодіння поняттями і методами, які мають велике значення у природознавстві та техніці. Проте детальний аналіз шкільних програм з математики показує їх часткову неузгодженість щодо програм з фізики, а це ускладнює використання математичних знань на уроках фізики. Частина математичного апарату формується в учнів несвоєчасно, можливі неузгодженості в діях учителів фізики і математики щодо використання загальних фізико-математичних понять.

Саме при узгодженому вивченні основ фізики і математики забезпечуються найбільші можливості для формування як фізичних, так і математичних понять з урахуванням психофізіологічних особливостей учнів 7-9 класів. Математичний апарат дає більше можливостей для строгого визначення ряду фізичних величин, сприяє відпрацюванню в учнів загального підходу до їх визначення, для розв'язання графічних задач фізичного змісту.

Водночас фізика, при формуванні математичних понять, повинна відігравати не пасивну роль засобу наочності, а забезпечувати учням можливості уявлення і осмислення цих понять. Такий підхід є найкращим саме в основній школі, коли відбувається ознайомлення із суттю тих чи інших явищ і закономірностей, орієнтація у фактах, без строгого обґрунтування теорій.

Аналіз фізичних явищ і законів, особливо у старшій школі, вимагає не тільки якісних характеристик та причинно-наслідкових зв'язків, необхідним є і кількісний функціональний аналіз. Тому в учнів потрібно не лише формувати обчислювальні навички, але й добиватись розуміння функціональних співвідношень. Для цього має бути досить високий рівень математичного мислення, оскільки для правильного розуміння фізичних закономірностей неприпустимим є ототожнення функціональних та причинно-наслідкових співвідношень. Отже, чітка взаємодія між учителями фізики і математики забезпечить послідовну реалізацію міжпредметних зв'язків, що є суттєвим резервом підвищення якості навчання.

Провідна роль у процесі інтеграції знань, причому не лише прикладних, але й наукових, починаючи з 7 класу, належить фізиці. Фундаментальні теорії, на яких ґрунтується курс фізики (класична механіка, молекулярна фізика, електродинаміка, квантова фізика), дають змогу не лише формувати поняття маси, сили, енергії, а й на основі цих понять здійснювати міжпредметні зв'язки (наприклад, при розв'язуванні задач розглядати не маси фізичних тіл, а маси в живій природі).

Важливо, щоб учитель використовував на уроках знання учнів з інших предметів і показував застосування фізичних знань в інших науках, побуті, поясненні явищ природи, формувал цільну систему знань про оточуючий світ, що, своєю чергою, сприятиме ефективнішому засвоєнню суто фізичного матеріалу.

Курс фізики основної школи ґрунтується на пропедевтиці фізичних знань, що відбувається на більш ранніх етапах навчання.

У початковій школі діти на уроках з різних предметів ознайомлюються з проявами фізичних явищ природи, засвоюють початкові відомості з фізики, оволодівають елементарними навичками пізнання природи. Особливого значення набуває співвідношення сенсорного еталона величини з конкретними властивостями тіл (маса, довжина, площа, об'єм, час, температура та ін.). Зміст фізичної складової тут відображується змістовими лініями споріднених до природознавства освітніх галузей і групується навколо таких тем: людина як жива істота (нормальні умови життєдіяльності – температура, вологість, тиск, земне тяжіння, зір, слух, тактильні дії, довжина кроку тощо); мій будинок (умови побуту, побутові прилади, житлова енергетика тощо); моя вулиця, моє місто (рух транспорту, механіка спортивних ігор тощо); моя планета – Земля (Сонячна система, Земля і Місяць, освоєння космосу тощо).

У 5-6 класах (надалі у 5) здобуті учнями фізичні знання розвиваються головним чином завдяки дослідно-експериментальній діяльності на уроках природознавства, вивчення технологій, математики, під час екскурсій у природу; поповнюється їхній термінологічний апарат, набувають емпіричного сенсу окремі фізичні терміни (швидкість, маса, температура, час, механічний рух, теплота, атом тощо). Зміст інтегрованого курсу природознавства зосереджено навколо понять, які мають загальнонауковий і міждисциплінарний характер – початкові відомості про будову речовини, атом і молекула, простір і час, енергія тощо. Навчальна діяльність учнів спрямовується на подолання протиріччя між науковим сенсом фізичного знання і буденним досвідом учнів, на трансформацію їхньої буденної свідомості в наукову.

Курс фізики основної школи повинен забезпечити учнів початковими знаннями, які в подальшому будуть необхідними для формування філософських узагальнень щодо матерії та форм її існування, закономірного розвитку явищ матеріального світу, його пізнання як відображення природи у свідомості людини. Основою формування в учнів світоглядних понять є положення про об'єктивне існування матерії, незалежно від свідомості людини. Методичним засобом для формування таких уявлень слугує експериментальне обґрунтування понять, законів і теорій, які пов'язані з рухом речовини і поля. Учні повинні засвоїти, що різні форми руху матерії описуються відповідними фізичними теоріями: механікою, молекулярною фізикою, електродинамікою, атомною і ядерною фізикою. На це потрібно звертати особливу увагу учнів основної школи, оскільки для їх мислення характерним є певний механіцизм, яким зумовлюються певні ускладнення у засвоєнні питань молекулярної фізики, електродинаміки, ядерної фізики. Досвід також показує, що в учнів основної школи недостатніми є знання щодо існування у фізиці універсальних понять, величин і законів та прояву в цьому контексті матеріальної єдності природи.

Отже, при вивченні курсу фізики основної школи учитель повинен забезпечити розуміння учнями матеріальної природи фізичних явищ, можливостей щодо їх пізнання та існування закономірного зв'язку між ними, об'єктивного характеру законів, що вивчаються, та причинно-наслідкових зв'язків, діалектико-матеріалістичного

тлумачення найважливіших фізичних понять, законів і теорій, співвідношення між теорією та дослідом.

Ці завдання є досить складними і мають велике значення для розвитку в учнів наукового світогляду, що є підґрунтям для успішного засвоєння курсу фізики старшої школи. Ефективне виконання цих завдань залежить як від професійної кваліфікації вчителя, так і від якості висвітлення важливих світоглядних питань у підручниках з фізики.

Первинне сприйняття і закріплення нових знань на уроці учень повинен продовжити самостійно, доповнивши їх подальшим осмисленням, узгодженням з тими знаннями, які одержані раніше, творчим опрацюванням. Тобто вивчення фізики на уроках повинно доповнюватися домашньою роботою, яка має бути органічною, безпосередньо поєднаною з уроком ланкою навчально-виховного процесу. Як свідчить практика, успішність (або неуспішність) виконання учнями основної школи домашніх завдань в цілому визначає рівень їх навчальних досягнень з фізики. Тому вдосконалення цієї ланки є одним із шляхів підвищення якості фізичної освіти і виховання учнів основної школи.

На момент закінчення основної школи учні мають зробити усвідомлений вибір щодо подальшого навчання. Тому необхідно відновлювати, налагоджувати і удосконалювати систему орієнтації учнів на професії фізико-технічного профілю, допомагаючи молоді у свідомому виборі професії з урахуванням потреб ринку праці. Важливим елементом в системі професійної орієнтації є і робота з батьками.

Вивчення фізики у 2013-2014 навчальному році у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюватиметься за такими програмами:

7-9 класи – Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Фізика. Астрономія. 7-11 класи. – К.: Ірпінськ: Перун, 2005;

8-9 класи з поглибленим вивченням фізики – Програма для 8-9 класів з поглибленим вивченням фізики (Збірник навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного та технологічного циклу. – К.: Вікторія, 2009).

10-11 класи – Програми для загальноосвітніх навчальних закладів 10-11 класи. Фізика. Астрономія. (Київ, 2010)

У 7 класі фізика може вивчатися протягом навчального року (по 1 годині на тиждень) або протягом одного семестру (по 2 години на тиждень).

Астрономія вивчається в 11 класі за однією з двох програм: програмою, що об'єднує академічний рівень та рівень стандарту (розраховану на 17 годин), або за програмою для профільного рівня (розраховану на 35 годин).

Курси за вибором, факультативні заняття, засідання гуртків і секцій, проведення екскурсій сприяють розвитку пізнавального інтересу до вивчення предмета, усвідомленому вибору подальшої освіти та сфери майбутньої професійної діяльності. Для створення належних умов щодо впровадження допрофільного та профільного навчання, залежно від особливостей та роботи загальноосвітнього навчального закладу і потреб учнів, учителем може обиратися тематика курсів за вибором (факультативів) за посібником «Збірник програм курсів за вибором і факультативів з фізики та астрономії» (Видавнича група «Основа», Харків, 2009), а також за програмами, яким надано гриф міністерства.

Нижче у таблиці наведено мінімальну кількість тематичних оцінок (які виставляються у класному журналі та в колонці з написом «Тематична» без зазначення дати) та лабораторних робіт, що оцінюються, для класів, які навчаються за різними програмами:

Клас		Мінімальна к-сть тематичних оцінок	Мінімальна к-сть лабораторних робіт, що оцінюються
7		4	6
8		6	8
8 класи з поглибленим навчанням фізики		8	10
9		6	8
9 класи з поглибленим навчанням фізики		8	8
10	Рівень стандарту	6	4
	Академічний рівень	8	4
	Профільний рівень	10	8
11	Рівень стандарту	5	4
	Академічний рівень	7	4
	Профільний рівень	10	8

Необхідність збільшення кількості тематичних та лабораторних робіт, що підлягають оцінюванню, визнається вчителем. Щодо лабораторних робіт, то слід нагадати, що всі лабораторні, які є в програмі обов'язкові до виконання, можуть бути короткочасні, або і домашні, на розсуд учителя.

Тематичне оцінювання навчальних досягнень учнів забезпечує:

- усунення безсистемності в оцінюванні;
- підвищення об'єктивності оцінки знань, навичок і вмінь;
- індивідуальний та диференційований підхід до організації навчання;
- систематизацію й узагальнення навчального матеріалу;
- концентрацію уваги учнів до найсуттєвішого в системі знань з кожного предмета.

Тематична оцінка виставляється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми впродовж її вивчення з урахуванням поточних оцінок, різних видів навчальних робіт (практичних, лабораторних, самостійних, творчих, контрольних робіт) та навчальної активності школярів.

При навчанні фізики одним із важливих видів навчальної діяльності є фізичний експеримент. Оскільки матеріальна база фізичних кабінетів не завжди може забезпечувати виконання всіх лабораторних робіт і робіт фізичного практикуму, вчитель може замінювати окремі роботи рівноцінними, отже, пропонувати власну тематику робіт. Також декілька короткочасних лабораторних робіт можна об'єднати у межах однієї теми. Дозволяється проведення експериментальних досліджень на наявному у фізичному кабінеті обладнанні за запропонованою вчителем інструкцією. В експериментальних роботах можуть використовуватися саморобні пристрої (зокрема матеріали та речі ужиткового спрямування) за умови дотримання правил безпеки. Під час постановки нестандартних експериментальних робіт учитель повинен враховувати рівень володіння учнями теоретичним матеріалом, знання якого забезпечують успішне її виконання.

Вимоги щодо проведення, оформлення та оцінювання лабораторних робіт та робіт фізичного практикуму, здійснення інструктажів із безпеки життєдіяльності, що

зазначалися в інструктивно-методичних листах попередніх років, залишаються чинними.

Обсяг інформації, потрібної сучасній людині, збільшується з кожним днем. Тому на сьогоднішній головним завданням школи, особливо для реалізації задач профільної освіти, є не передача певних знань, а навчання умінню їх здобувати. Суттєву допомогу щодо формування у школярів загальнонавчальних умінь і навичок, ключових компетенцій можуть надати інформаційно-комунікативні технології. Використання мережі Інтернет в освітньому процесі зумовлює впровадження нових тенденцій в організації навчання — широке застосування інформаційних технологій, орієнтованих не лише на роботу в класі — роботу вчителя з учнями, а й на самостійну роботу учня у класі та за його межами; застосування дистанційних форм навчання. Але рівень володіння інформаційно-комунікативними технологіями вчителями фізики, як показав конкурс «Вчитель року», все ще недостатній.

Виокремимо основні напрями застосування комп'ютерної техніки на уроках фізики та астрономії:

- підготовка друкованих роздаткових матеріалів (контрольні, самостійні роботи, дидактичні картки для індивідуальної роботи);
- мультимедійний супровід пояснення нового матеріалу (презентації, аудіо-, відеозаписи реальних лекцій, навчальні відеоролики, комп'ютерні моделі фізичних експериментів);
- інтерактивне навчання в індивідуальному режимі;
- проведення комп'ютерних лабораторних робіт;
- обробка учнями експериментальних даних (побудова таблиць, графіків, створення звітів);
- контроль рівня знань з використанням тестових завдань;
- використання на уроках і при підготовці до них інтернет-ресурсів.

Враховуючи сказане, при викладанні фізики вчителі повинні звернути увагу на формування в учнів таких умінь:

- встановлювати зв'язок між явищами навколишнього світу на основі знання законів фізики та фундаментальних фізичних експериментів;
- застосовувати основні закони, правила, поняття та принципи, що вивчаються в курсі фізики середньої загальноосвітньої школи;
- вивчати загальні риси і суттєві відмінності змісту фізичних явищ та процесів, межі застосування фізичних законів;
- використовувати теоретичні знання для розв'язування задач різних типів (якісних, розрахункових, графічних, експериментальних, комбінованих тощо);
- складати план практичних дій щодо виконання експерименту, користуватися вимірювальними приладами, обладнанням, обробляти результати дослідження, робити висновки щодо отриманих результатів;
- пояснювати принцип дії простих пристроїв, механізмів і вимірювальних приладів з фізичного погляду;
- аналізувати графіки залежностей між фізичними величинами, робити висновки;
- правильно визначати та використовувати одиниці фізичних величин.

Віктор ГУДЗЬ,
методист фізики та астрономії Хмельницького
ОІППО.

Шкільна хімічна освіта у 2013-2014 н.р.

Нова парадигма освіти визнає учня головним суб'єктом у навчально-виховному процесі, а головним завданням – формування конкурентноспроможної особистості, здатної самореалізуватися, самовизначитися в реаліях сучасного життя. Сьогодення потребує від людини не тільки певної суми знань, умінь і навичок, а й, що важливіше, вміння самостійно здобувати і застосовувати на практиці нові знання, співпрацювати, спілкуватися, адаптуватися до нових обставин, знаходити шляхи розв'язання життєвих проблем.

Одним із найважливіших шляхів поліпшення якості шкільної хімічної освіти є забезпечення її практичної спрямованості, формування екологічної культури, розвитку у школярів ключових компетенцій.

Загальновідомо також, що якість хімічної освіти залежить від навчально-методичного, матеріально-технічного забезпечення, наявності сучасних засобів навчання.

У 2013-2014 н.р. вивчення курсу хімії починається у 5 класі з пропедевтичного інтегрованого курсу природознавства, що здійснюватиметься за програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки від 6.06.2012р. №664, яку можна знайти на сайті МОНУ www.mon.gov.ua та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти www.iitzo.gov.ua.

7-9 класи – Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 7-11 класи. – К.:Ірпін; Перун, 2005.

8-9 класи з поглибленим вивчення хімії. Збірник навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного та технологічного циклу. – К.: Вікторія, 2009.

10-11 класи – Хімія. Програми для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: рівень стандарту, академічних, профільний та поглиблене вивчення. – Тернопіль: Мандрівець, 2011.

Звертаємо увагу на те, що зміст навчального матеріалу в темах навчальних програм сформульовано стисло, що дає змогу вчителю творчо планувати вивчення матеріалу. Під час планування необхідно враховувати обов'язкові результати навчання (вимоги до знань, умінь та практичних навичок учнів), що передбачені в кожній темі. Розподіл годин у програмах орієнтовний. Учителю може аргументовано вносити зміни до розподілу годин, відведених програмою на вивчення окремих тем, змінювати послідовність вивчення питань у межах окремих тем. Резервні години можуть бути використані для повторення, систематизації, узагальнення навчального матеріалу, аналізу та коригування знань учнів, контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів.

Типовими навчальними планами з хімії передбачений час на введення курсів за вибором та факультативів. Програми факультативів та курсів за вибором з хімії, рекомендовані Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах:

Навчальні програми курсів за вибором та факультативів. Хімія. – Тернопіль: Мандрівець, 2010.

Хімія. Допрофільна підготовка та профільне навчання: курси за вибором (Дубковецька Г.М. та інші) – Тернопіль: Мандрівець, 2010.

Факультативні курси для учнів спеціалізованих 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів хімічного та біологічного профілів (Речицький О.Н., Юзбашева Г.С.), – Херсон, Айлант, 2011.

Навчальна програма факультативного курсу «Абетка самоосвіти школяра з хімії» 7 клас (Коростіль Л.А.)

Навчальна програма факультативного курсу «Основи хімічної екології» для учнів 10,11 класів (Деленко О.Л., Деленко С.П.).

Навчальна програма факультативного курсу «Розвиток інтелектуальних здібностей шляхом розв'язування творчих, логічних, хімічних задач» для учнів 9,10,11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (Вараниця В.О., Деленко О.Л. та інші).

Зміст програм факультативів та курсів за вибором для учнів 7-9 класів спрямований на розвиток у школярів інтересу до вивчення хімії, сприяє визначенню професійних інтересів школярів та орієнтує на вибір профілю навчання у старшій школі.

Для учнів старшої школи зміст програм факультативів та курсів за вибором з хімії спрямований на внутрішньо-профільну спеціалізацію навчання, вивчення нових спеціальних курсів аналітичної, фізичної, біоорганічної та хімії високомолекулярних сполук, поглиблення узагальнення та систематизацію знань.

Зміст програм факультативів та курсів за вибором, як і кількість годин та клас, в якому пропонується їх вивчення, є орієнтовним. Учителю може творчо підходити до реалізації змісту цих програм, враховуючи кількість годин, виділених на вивчення курсу за вибором (факультативу), інтереси та здібності учнів, потреби регіону, можливості навчально-матеріальної бази школи.

Навчальні програми курсів за вибором можна використовувати також для проведення факультативних занять і навпаки, програми факультативів можна використовувати для викладання курсів за вибором.

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки «Про використання навчально-методичної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах», в організації навчально-виховного процесу дозволяється використання навчальних програм і підручників, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України, а також робочі зошити, зошити для лабораторних та практичних робіт, контролю знань учнів з висновком комісії науково-методичної ради МОНУ «Схвалено до використання у загальноосвітніх навчальних закладах», що розміщені на сайті Інституту інноваційних технологій та змісту освіти.

Навчання хімії в 2013-2014 н.р. у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюватиметься відповідно до типових навчальних планів.

Нижче наведено розподіл кількості годин (тижневе навантаження) на вивчення хімії в основній і старшій школі:

7 клас	8 клас	8 клас (погл. вивч.)	9 клас	9 клас (спец.школи з погл. вивч. іноземних мов)	9 клас (погл. вивч.)
1 год.	2 год.	4 год.	2 год.	1,5 год.	4 год.

Орієнтовний розподіл годин між темами та особливості вивчення хімії у 9 класах спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов надано у методичних рекомендаціях щодо вивчення хімії у 2009/2010 н.р. (лист МОНУ від 22.05.2009 №1/9 – 353).

Активна переорієнтація української освіти на європейські та світові стандарти, надання можливості учневі здобути якісні функціональні знання спричинили перехід на профільне навчання в старшій школі, яке забезпечує диференціацію освіти, створює оптимальні умови для виявлення нахилів,

розвитку інтересів і здібностей кожного учня, забезпечує глибшу підготовку старшокласників у тій галузі знань і діяльності, до яких у них сформувалися стійкі інтереси і здібності.

Відповідно до концепцій профільного навчання у старшій школі воно здійснюється за природничо-математичним напрямом, який конкретизується в окремі профілі навчання, наприклад: хіміко-біологічний, хіміко-технологічний, агрохімічний, екологічний профіль навчання, тощо. Кожен з них передбачає вивчення предмета на одному із трьох рівнів змісту освіти.

10 клас			11 клас		
рівень стандарту	академічний рівень	профільний рівень	рівень стандарту	академічний рівень	профільний рівень

Оскільки навчальні заклади можуть збільшувати кількість годин на вивчення предметів інваріантної складової за рахунок годин варіативної складової (лист МОНУ від 29.04.11. №1/9-325), рекомендуємо в 10 класах академічного рівня виділити на навчання хімії 2 години, збільшуючи кількість годин на вивчення окремих тем програми академічного рівня так:

«Повторення основних питань курсу хімії основної школи» - 6 годин;

«Неметалічні елементи та їхні сполуки» - 35 годин;

«Металічні елементи та їхні сполуки» - 24 години. У класах технологічного, математичного, фізико-математичного профілів рекомендуємо у 10-11 класах вивчати хімію на академічному рівні, що має бути відображено у пояснювальній записці до робочого навчального плану.

Підвищення ефективності уроку – головне завдання вчителя хімії. Досягнення її залежить від методики навчання, що дозволяє озброїти учнів глибокими знаннями, навчити їх працювати з інтересом. Серед загальних вимог, яким повинен відповідати якісний урок хімії, виділяють такі:

– використання найновіших досягнень хімічної науки, передового педагогічного досвіду побудови уроку.

– реалізація на уроці в оптимальному співвідношенні дидактичних принципів (науковості, посильності, наочності та інше).

– забезпечення умов для продуктивної пізнавальної діяльності учнів, здійснення міжпредметних та внутрішньопредметних зв'язків, зв'язок навчального матеріалу з життям, практичною і побутовою діяльністю учнів, формування хімічної культури, безпечного поводження з речовинами, матеріалами та хімічними процесами.

Методику сучасного уроку хімії характеризує система самостійних робіт школярів. Під час їх виконання вчителям необхідно звертати увагу учнів на те, які знання і вміння вони мають отримати, виконуючи те чи інше завдання за підручником, довідниками, Інтернетом тощо.

Широке застосування самостійних дослідницьких робіт на уроках хімії дозволяє успішно вирішити ряд навчально-виховних завдань:

– підвищити свідомість і міцність засвоєння знань школярами;

– відпрацювати в них уміння і навички, передбачені навчальною програмою;

– розвинути в учнів пізнавальні здібності, спостережливість, допитливість, вміння робити висновки, аналізувати, прогнозувати.

Навчання хімії потребує раціонального застосування різних методів та організаційних форм – як тих, що вже міцно закріпилися у шкільній практиці (проблемне, діалогічне, особистісно-зорієнтоване, дослідницьке, групова робота, дидактичні ігри, проектна діяльність тощо), так

і нових, зокрема інтерактивних методів, інформаційних технологій та комп'ютеризації процесу навчання.

Під час навчання інтерактивними методиками учні оволодівають такими уміннями:

– аналізувати ситуацію;

– обговорювати проблему та приймати рішення;

– займати чітку позицію;

– обґрунтовувати свою відповідь;

– чітко висловлювати свою думку або думку колективу, регламентуючи при цьому час;

– ставити чіткі запитання і давати на них змістовні відповіді;

– відшукувати причинно-наслідкові зв'язки, порівнювати, класифікувати, прогнозувати;

– аргументовано оцінювати діяльність.

Підвищення мотивації до навчання та якості освіти зумовлює використання комп'ютера. На перший погляд, навчання з допомогою комп'ютера може здатися більш легким і одночасно зменшити роль учителя у процесі пізнання. Проте машина без викладача й без колективної взаємодії учнів не може створити необхідних передумов для навчання.

Дедалі актуальнішими є використання педагогічних програмних засобів навчання. На допомогу вчителю впроваджені останніх років підготовлено низку електронних посібників, серед них: «Бібліотека електронних наочностей. Хімія 8-11 «Мальва», корпорація «Квазар-Мікро», «Віртуальна хімічна лабораторія», «Практичні роботи з хімії», «Органічна хімія» тощо.

Ці програмні засоби дають змогу вчителю самостійно конструювати урок, включаючи до змісту демонстрації, проведення віртуальних експериментів, перевірку знань та вмінь учнів. Поєднання віртуального й реального хімічного експерименту сприяє використанню дидактичного потенціалу мережі Інтернет. З цією метою пропонуємо для використання вітчизняний сайт ХІМПРОМ (<http://himprom.ua>), на якому і вчителі, і учні зможуть одержати інформацію про вплив хімії на всі сфери діяльності людини: від сільського господарства до вуглецевих нанотрубок, від складу продуктів харчування до найсучасніших досягнень науки у створенні нових лікарських препаратів для боротьби з онкозахворюваннями тощо.

Оцінка результатів навчальної діяльності учнів, як при усній, так і письмовій формі контролю, здійснюється на основі критеріїв оцінювання результатів діяльності учнів за поелементним аналізом знань та практичних умінь. Для здійснення контролю необхідно підбирати завдання за зростанням рівня складності: від розпізнавання окремих об'єктів, що вивчалися, до творчих завдань, що вимагають логічного аналізу та синтезу набутих знань у нестандартних, досі невідомих ситуаціях. При проведенні державної підсумкової атестації робота оцінюється відповідно до рівнів змісту та форм і складності завдань, що можна прочитати у пояснювальній записці до збірника завдань з ДПА.

Якщо учень навіть правильно формули для обчислень, але припустився математичної помилки, то таке завдання вважається виконаним частково правильним і не може бути оцінене максимальним балом. Учитель підсумовує бали по всіх частинах роботи і здійснює шкалювання – переведення суми балів у оцінку відповідно до рівнів вивчення. На ДПА учням дозволяється користуватися періодичною системою хімічних елементів Д.І.Менделєєва, таблицею розчинності кислот, основ і солей у воді, рядом напруг металів та рядом електронегативності неметалічних елементів.

Під час проведення занять в кабінеті хімії особливої уваги потребує дотримання правил безпеки життєдіяльності, які наведено в інструктивно-методичних матеріалах «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-

математичного напряму загальноосвітніх навчальних закладів» (лист МОНУ 01.02.2012 №1/9-72). З ним можна ознайомитися на сайтах МОНУ www.mon.gov.ua і Інституту інноваційних технологій і змісту освіти www.iitso.gov.ua.

Навчальною програмою з хімії передбачено використання у навчально-виховному процесі реактивів, котрі визначено як прекурсори. Відповідно до постанови кабінету Міністрів України від 5.01.2011р. №4 речовини, що містять не менш як 45% (H_2SO_4) і 15% (HCl), підлягають тим же заходам контролю, що і прекурсори. З огляду на зазначене, рекомендуємо зберігати сульфатну та хлоридну кислоти у вигляді їх водних розчинів з масовими частками менше 45% (H_2SO_4) і 15% (HCl), а також замінити дослід добування кисню в лабораторії з калій перманганату на добування даного газу каталітичним розкладом гідроген пероксиду.

Кабінет хімії має бути творчою лабораторією вчителя хімії та учнів. В ньому обов'язково повинен бути журнал реєстрації первинного позапланового, цільового інструктажів з безпеки життєдіяльності учнів, паспорт кабінету хімії, акт – дозвіл на проведення занять у кабінеті хімії, інструкції до практичних робіт, рекомендації щодо знищення реактивів, що не мають етикеток, відпрацьованих реактивів тощо.

Показниками якості хімічної освіти є участь школярів у олімпіадах, конкурсах, турнірах. Кращі результати у підготовці учнів до інтелектуальних змагань демонструють міста Хмельницький, Кам'янець-Подільський, Шепетівка, Нетішин, а також Хмельницький обласний ліцей-інтернат. У роботі з обдарованими учнями важливо сформулювати повагу до особистості учня та підтримати мотивацію до творчості, до навчання, культивування професійного і морального партнерства, спрямування на спільну діяльність для досягнення поставленої мети, уміння самостійно знайти розв'язки ускладнених і творчих завдань.

Підготовка і проведення олімпіад, турнірів, написання учнівських наукових робіт потребує неперервного підвищення кваліфікації вчителя хімії, що реалізується у процесі самоосвіти там під час роботи методичних

об'єднань, семінарів, тренінгів, курсів тощо.

Підвищення якості хімічної освіти є основною метою методичної роботи у 2013-2014 н.р., тому діяльність методичних служб усіх рівнів повинна бути спрямована на підвищення професіоналізму вчителів у галузі науково-методичного забезпечення освітнього процесу. Протягом року рекомендується провести чотири засідання методичного об'єднання вчителів хімії, організувати роботу творчих і проблемних груп, шкіл удосконалення педагогічної майстерності, передового педагогічного досвіду, молодих вчителів тощо.

На серпневих нарадах учителів хімії пропонується обговорити:

- Новий Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти;
- нормативно-правове і науково-методичне забезпечення освітнього процесу з хімії у 2013-2014 н.р.;
- програми та підручники, навчальні та навчально-методичні посібники з хімії, що мають обов'язково гриф МОНУ;
- діяльнісний підхід до формування ключових компетентностей учнів;
- аналіз результатів навчального процесу за 2012-2013 н.р., ДПА та ЗНО;
- особливості викладання хімії в загальноосвітніх навчальних закладах;
- проведення конкурсу «Вчитель року – 2013» та підготовка до нього.

Залишається актуальним напрям методичної роботи з освоєння педагогами сучасних освітніх технологій, в тому числі інформаційних, як однієї з умов підвищення якості хімічної освіти.

Галина ДУБКОВЕЦЬКА,
завідувач центру природничо-математичних пред-
метів Хмельницького ОІППО.

Шкільна природнича освіта у 2013-2014 н.р.

Модернізація сучасної шкільної природничої освіти базується на Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти, Концепції Державної цільової соціальної програми підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року, Концепціях біологічної та екологічної освіти. Основною метою освітньої галузі «Природознавство» на сучасному етапі є формування в учнів природничо-наукової компетентності як базової, екологічної культури, здорового способу життя, ціннісних орієнтацій на гармонійну взаємодію людини і природи, а також ідей сталого розвитку. Реалізувати основні завдання галузі покликані шкільні предмети «Біологія», «Екологія» і «Природознавство».

У 2013-2014 навчальному році вивчення біології, екології, природознавства у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюватиметься за такими програмами:

Природознавство – Програма для загальноосвітніх навчальних закладів: Природознавство. 5 клас. <http://mon.gov.ua/>

Біологія. 7-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Біологія. 7-11 класи. – К.: Ірпін: Перун, 2005.

Поглиблене вивчення біології. 8-9 класи. Програма для 8-9 класів з поглибленим вивченням біології (Збірник навчальних програм для загальноосвітніх навчальних за-

кладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного та технологічного циклу.-К.: Вікторія, 2009).

10-11 класи. Програма для профільного рівня (Збірник програм для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень. – Тернопіль: Мандрівець, 2011).

Екологія. 11 клас. Програма для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту, академічний рівень. Навчальна програма для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень. – К.: 2010.

Кількість годин, передбачених програмами для вивчення тем або розділів, є орієнтовною і може бути змінена вчителем. Резервні години можуть бути використані для повторення, систематизації, узагальнення навчального матеріалу, коригування знань, контролю навчальних досягнень учнів. Навчальні програми передбачають проведення екскурсій. Учитель має право самостійно обирати час їх проведення, використовуючи для цього резервні години або години навчальної практики. (Лист МОН України № 1/9-61 від 06.02.2008 «Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу під час проведення навчальних екскурсій та навчальної практики учнів»).

Навчання біології, екології, природознавства у 2013-2014 н.р. у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюватиметься відповідно до типових навчальних планів, затверджених наказами Міністерства освіти і науки (від 03.04.2012 № 409 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня» (зі змінами) та від 05.02.2009 №66 « Про внесення змін до наказу МОН України від 23.02.2004 №132 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи» та від 27.08.2010 №834 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів III ступеню»).

Основна школа:

Предмет	Клас	Тижневе навантаження
Природознавство	5	2
	6	1
Біологія	7	2
	8	2
	9	3 (у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням іноземних мов – 2,5*)
Поглиблене вивчення біології	8	4
	9	4

* Орієнтовне тематичне планування вивчення біології у 9-х класах спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов міститься в інструктивно-методичних рекомендаціях (Лист Міністерства освіти і науки України від 22.05.2009 року №1/9-353).

У 2013- 2014 н.р. вивчення природознавства у 5 класі здійснюватиметься за новою програмою, розробленою на основі нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. №1392) і затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2012 р. № 664. Програма визначає обов'язковий перелік способів діяльності, мінімальну кількість демонстрацій, практичних робіт, завдань дослідницького практикуму, проектних видів робіт, спостережень. В основу програми покладені компетентнісний, особистісно зорієнтований і діяльнісний підходи. Все це потребує зміни методики викладання предмета в частині посилення ролі практичної діяльності на уроці, організації роботи в малих групах тощо. Детально ознайомитися з методичними рекомендаціями МОН України та кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних дисциплін ХОІППО щодо викладання природознавства у 5 класі можна за адресами:

<http://mon.gov.ua/>

<http://visnyk.hoippo.km.ua/>

У старшій школі кількість годин на тиждень для вивчення біології за рівнями змісту становить:

Рівень змісту	Біологія		Екологія	
	10 клас	11 клас	10 клас	11 клас
Рівень стандарту	1.5	1.5	–	0.5
Академічний рівень	1.5	1.5		
Профільний рівень	5	5	2	2

Рівень змісту освіти, на якому вивчається біологія, визначається профілем навчання. Таблицю відповідності рівня змісту біологічної освіти і профілю навчання наведено у методичних рекомендаціях (Лист МОН Укра-

їни від 21.08.2010 р. №1/9 – 580). З метою забезпечення умов для опанування учнями 10-11 класів змісту біології на академічному рівні навчальний заклад може виділити додатково 0.5 години на вивчення біології за рахунок варіативної складової. У такому разі вчитель використовує програму академічного рівня, збільшуючи кількість годин на вивчення окремих тем програми. Орієнтовний розподіл годин між темами для такого варіанту навчання біології на академічному рівні наведено у методичних рекомендаціях (Лист МОН України від 09.06.2011 р. № 1/9-454).

Програми факультативів та курсів за вибором з біології та екології, рекомендовані Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах: 7-11 класи - Збірник навчальних програм курсів за вибором та факультативів з біології для до- профільної підготовки та профільного навчання. - Кам'янець - Подільський: Аксіома, 2009. Також інформуємо, що деякі програми екологічного змісту містяться у збірці програм з географії (Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина I: Київ-2010) і можуть бути використані як факультативні курси або курси за вибором з біології і екології. Зміст програм курсів, як і кількість годин, що передбачена у програмах, є орієнтовними. Учителю може творчо підходити до реалізації змісту цих програм, враховуючи інтереси та здібності учнів, потреби регіону, можливості навчально-матеріальної бази кабінету. Навчальні програми курсів за вибором можна використовувати для проведення факультативних занять і навпаки. Курс за вибором (факультатив), програма якого розрахована на 35 годин і більше, може вивчатися упродовж двох років.

Видами оцінювання навчальних досягнень учнів з природничих предметів є поточне, тематичне, семестрове, річне оцінювання і державна підсумкова атестація. Поточне оцінювання здійснюється у процесі поурочного вивчення теми. Однією з форм поточного оцінювання є оцінювання виконання лабораторних і практичних робіт, які є важливою складовою навчання біології і екології. Саме під час проведення цих робіт у школярів виробляються практичні уміння і навички, формуються науково - дослідницькі компетенції. Оцінюючи лабораторну (практичну) роботу, вчителю необхідно оцінювати навчальну діяльність учнів не лише за кінцевим результатом, а й за процесом його досягнення, зважати на рівень самостійності учнів у виконанні роботи та формулюванні висновків з урахуванням вікових особливостей школярів. Оцінювання лабораторних і практичних робіт здійснюється відповідно до вимог Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів. Оцінювання лабораторних і практичних робіт з біології здійснюється на розсуд учителя і в залежності від способу виконання (демонстраційне, фронтальне, групою, індивідуальне) або у всіх учнів класу, або вибірково у окремих учнів. При цьому наголошуємо, що у жодних рекомендаціях МОН України не прописано, що учитель може не перевіряти роботи.

Лабораторні та практичні роботи оформляються в робочих зошитах. У навчальному процесі можуть використовуватись робочі зошити або зошити для лабораторних і практичних робіт з друкованою основою, які мають гриф «Схвалено до використання у загальноосвітніх навчальних закладах». Відпрацювання пропущених учнем лабораторних, практичних чи контрольних робіт вважається недоцільним. Оцінка за ведення зошитів з біології в класний журнал не виставляється.

Тематичне оцінювання здійснюється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми відповідно до вимог навчальних програм. Окремий урок тематичної атестації з метою здійснення відповідного оцінювання,

не проводиться. Тематична оцінка виставляється з урахуванням поточних оцінок за різні види навчальних робіт (усних відповідей, лабораторних, практичних, самостійних, творчих робіт та контрольної, якщо вона проводиться у цей час).

Обов'язковим є проведення однієї контрольної роботи в семестр. Зміст завдань контрольної роботи може охоплювати зміст однієї теми або кількох навчальних тем. Час проведення контрольної роботи та її зміст визначає вчитель. Для контрольної перевірки, згідно з критеріями оцінювання й вимогами програми з біології до результатів навчання, необхідно використовувати завдання різної форми і різних рівнів складності. Завдання для контрольної роботи мають опиратися не тільки на базові знання учнів, а й на вміння їх застосовувати. Тому поруч із завданнями, що передбачають уміння учнів розпізнавати біологічні факти, поняття, терміни, властивості організмів, особливості процесів, необхідно включати завдання, що вимагають від учнів описувати й характеризувати організми та процеси, порівнювати і класифікувати, використовувати діаграми, таблиці, графіки, надавати або вибирати пояснення, розкривати причинно-наслідкові зв'язки, висловлювати власну думку. Необхідно також включати до контрольної роботи завдання у тестовій формі і відкриті завдання із короткою відповіддю, що вимагають від учня самостійно сформулювати відповідь на поставлене запитання та відповідно її оформити.

Контрольні роботи оформляються в зошиті для контрольних робіт або на окремому аркуші (зі штампом навчального закладу) та зберігаються в кабінеті біології впродовж року.

Звертаємо увагу на проведення сучасного уроку з біології, екології та природознавства. Сучасний урок – це урок, на якому вчитель вміло використовує усі можливості для розвитку особистості учня, глибокого і свідомого засвоєння ним знань, формування ціннісного ставлення до власного здоров'я і навколишнього середовища; урок, який ґрунтується на самостійній діяльності учнів, їх самоорганізації, формуванні компетенцій самонавчання. Сучасний урок характеризується гнучкістю і варіативністю, чіткою спрямованістю на досягнення високого результату, на розвиток розумових здібностей і практичних умінь школярів. Зацікавленість предметом виникає в учня тільки тоді, коли вчитель пояснює матеріал доступно, розкриває факти, явища в системі, цілісності, у взаємозв'язку. Свідоме сприйняття знань спонукає до вироблення в учнів міцних навичок. Знання, здобуті власними силами, з цікавістю, є набагато ґрунтовнішими. Якість завченого без розуміння і цікавості є сумнівною, швидко забувається учнем. Тому доцільно так будувати урок, щоб залучати учнів до активної співпраці, спонукати їх думати, ставити питання і знаходити відповіді на них, робити висновки, брати безпосередню участь в експериментах, дослідках, вести спостереження. Педагогічна майстерність вчителя проявляється саме у вмінні сформувати поле комфортного навчання, в якому учень, як унікальна і неповторна особистість, стане активним суб'єктом навчання. Використання сучасних технологій навчання, професійна компетентність учителя забезпечать реалізацію цих завдань, дадуть можливість знайти індивідуальний підхід до кожного учня, виявити і розвивати обдарованих учнів. Повага до особистості учня, створення мотиваційної установки до навчання, культивування професійного і морального партнерства, спрямування на спільну діяльність для досягнення поставленої мети – основні складові системної роботи вчителя з обдарованими учнями.

Методичні служби області допомагають вчителю виробити такий системний підхід у роботі зі школярами.

В основі всього – орієнтація вчителя на особистісно зорієнтований урок на засадах самореалізації, самоактуалізації, єдності змістових, технологічних і методичних компонентів, проведення курсів за вибором, факультативних і гурткових занять. Важливим компонентом системного підходу є і робота із залучення школярів до участі у природничих конкурсах, турнірі юних біологів, олімпіадах різних етапів, конкурсах-захистах Малої академії наук тощо.

Відносно новою формою роботи з обдарованими учнями є Всеукраїнський турнір юних біологів. Завдання, що пропонуються на турнірі, вимагають глибоких теоретичних досліджень, навичок, нестандартного мислення, вміння доповідати і полемізувати. Саме система роботи учителів біології під керівництвом Гудкової Надії Петрівни, вчителя біології НВК №2 м.Шепетівки, вчителя-методиста, дозволила добре підготувати збірну команду області «Ерпента», яка виборола диплом III ступеня на Всеукраїнському турнірі.

Результати участі школярів області на IV етапі олімпіади з біології є задовільними: диплом II ступеня здобула учениця 8 класу НВК №2 м.Шепетівки Дейнега Лілія (вчитель біології Гудкова Н.П., учитель-методист); дипломом III ступеня нагороджена учениця 11 класу НВК №1 м. Шепетівки Трофімчук Тетяна (вчитель біології Зайцева Т.Г., Заслужений учитель України), яка отримала і диплом I ступеня на Всеукраїнському етапі конкурсу-захисту МАН. Однак відсутність призових місць у 2012-2013 навчальному році на олімпіаді з екології свідчить про те, що для успішної підготовки команди школярів області необхідно:

- чітко слідувати методичним рекомендаціям щодо організації дослідницької роботи і створення екологічних проектів;
- формувати у школярів інтелектуальні, загальноосвітні та специфічні уміння: роботу із статистичними, науковими і Інтернет-ресурсами, довідковою літературою, з малюнками, графіками, таблицями; уміння розв'язувати задачі з екології, що не передбачені змістом програми;
- працювати з обдарованими учнями впродовж навчального року, а не лише напередодні олімпіади;
- укласти угоду про співпрацю із ВНЗ з метою наукового керівництва екологічними проектами, надання консультацій, можливостями роботи у дослідних лабораторіях.

За результатами участі учнів у Міжнародному інтерактивному природничому конкурсі «Колосок» у 2012-2013 н.р. область посіла третє рейтингове місце. Понад 30 тис. школярів брали участь в конкурсі, що становить до 15% від загальної кількості учнів в області (Лист МОН України від 04.06.2013 №1/9-401).

Однією з важливих ланок удосконалення педагогічної майстерності участь учителів у виставці «Хмельниччина на шляхах реформування», конкурсах фахової майстерності. Так, за підсумками 2-го етапу Всеукраїнського конкурсу «Парк педагогічної майстерності» (Наказ МОН України від 10.04.2013 №426) у номінації «Галерея дозвілля» переможцями у 2012-2013 навчальному році стали вчителі біології НВК №4 м.Хмельницького Єршова О.Б., Віркун В.О. та учитель біології НВК №10 м.Хмельницького Бітюк М.Ю.

Разом з тим, слід звернути увагу керівників методичних об'єднань учителів природничих предметів не тільки на методичну підготовку вчителів, а й на рівень їх теоретичної підготовки з предмета, що особливо прослідковується на курсах підвищення кваліфікації вчителів при вихідному діагностуванні.

З метою підвищення якості роботи районних (місь-

ких) методичних об'єднань вчителів біології та екології пропонуємо:

1. До тематики засідань районних методичних об'єднань учителів на наступний початковий рік включити питання з теоретичних основ курсу «Біологія» (наприклад: Біотехнологія – наука майбутнього; Сучасна класифікація рослин і тварин; Пріони. Їх значення у житті тварин і людини).

2. Урізноманітнювати форми творчої майстерності вчителів (наприклад, участь у науково-практичних конференціях, постійно діючих семінарах, роботі творчих груп, авторських школах, школах вищої педмайстерності).

3. Проаналізувати на рівні району результати участі школярів у олімпіадах III етапу, II етапу конкурсу-захисту МАН, кількісні та якісні показники конкурсу «Колосок».

4. Включити до тематики засідань МО питання підготовки учнів до ДПА і аналіз її результативності.

5. Розробити рекомендації поліпшення природничої освіти у школах району(міста) за результатами аналізу контрольних робіт, моніторингових досліджень, ДПА, ЗНО.

Учителям необхідно:

1. Впроваджувати інноваційні педагогічні технології у навчальний процес з природничих предметів.

2. Постійно працювати над підвищенням власного рівня теоретичної підготовки з біології та опановувати комп'ютерні технології навчання.

3. Використовувати матеріал мережі Інтернет як під час уроків, так і в роботі з обдарованими учнями.

4. Сприяти осучасненню матеріально-технічної бази кабінетів біології, забезпеченню безпеки життєдіяльності учнів.

Методистам біології районних(міських) методичних кабінетів рекомендовано:

1. Активізувати роботу методичних угруповань з питань впровадження нового Стандарту базової та повної загальної середньої освіти, реалізації Концепції Державної цільової соціальної програми підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року, програми «Природознавство», 5 клас.

2. Взяти на контроль виконання практичної частини програм з природничих предметів.

3. Забезпечити системно-діяльнісний підхід у роботі з обдарованими учнями.

4. Сприяти популяризації Міжнародного природничого інтерактивного конкурсу «Колосок».

5. Пропагувати необхідність поширення сучасної фахової літератури для вчителів природничих предметів.

6. Систематично проводити моніторингові дослідження якості природничої освіти.

Лілія МИРНА,
методист біології і екології
Хмельницького ОІППО.

Про викладання географії у 2013/2014 н.р.

Вивчення географії у 2013-2014 н.р. буде здійснюватись за збірниками програм:

Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Географія. Економіка. 6-11; видавництво Перун. 2005, 2006 рр.

Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Географія. Економіка. видавництво Навчальна книга; 2005.

Збірник навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного та технологічного циклу. Географія України. видавництво Вікторія; 2008.

Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи Географія. Економіка. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень. – Київ, 2010.

Географічні курси вивчатимуться в уже традиційному порядку:

6 клас – «Загальна географія» (70 год , 2 год на тиждень) закладає основи формування у школярів понятійно-термінологічного апарату фізичної географії, через розгляд на доступному віковому рівні знань про географічну оболонку, закономірності її будови і розвитку.

7 клас – «Географія материків і океанів» (70 год , 2 год на тиждень). Навчальний предмет, який розкриває знання про диференціацію і цілісність природи Землі, розширює і конкретизує уявлення учнів походження

материків і океанів, просторову неоднорідність Землі.

8 клас – «Фізична географія України» (52 год , 1,5 год на тиждень). Навчальний предмет, який забезпечить вивчення особливостей природи як умови життя та господарської діяльності людини.

9 клас – «Економічна і соціальна географія України» (52 год , 1,5 год на тиждень). Навчальний предмет, в якому розкриваються питання населення і трудових ресурсів держави, розвитку і розміщення господарства. Географії України в 9-му класі відводиться роль завершального для основної та пропедевтичного для старшої школи.

Як і в попередні роки, вивчення географії України у 8 та 9 класах рекомендуємо завершувати 17-годинними курсами (за рахунок годин варіативної складової навчального плану) фізичної та економічної й соціальної географії Хмельницької області. Спираючись на краєзнавчий принцип, учитель поглиблює розкриття наукових географічних понять. Здобуті знання сприятимуть прищепленню учням любові до рідної землі, створять підґрунтя для того, щоб у подальшому учень орієнтувався на географічну освіту. Викладання курсу має здійснюватись відповідно до програми «Рідний край», що надрукована у збірнику програм «Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Частина І» (Київ, 2010).

Вивчення географії в старшій школі на рівні стандарту, академічному та профільному забезпечується у

процесі вивчення курсу «Соціально- економічна географія світу» з використанням навчальної програми для ЗНЗ, видавництва «Перун» та підручників, що рекомендовані МОНмолодьспорт України «Географія. 10 клас.» Г. Уварова, В. Пестушко Генеза. 2010; «Географія. 10 клас.» В. Коберник, Р.Коваленко, Оберіг. 2010. Вивчення географії у 10-х класах стандартного (базового) і академічного рівнів у 2012-2013 навчальному році буде здійснюватися у межах систематичного курсу «Соціально-економічна географія світу», загальний обсяг якого 52 години (1,5 години на тиждень). У сучасному змісті курсу «Соціально-економічна географія світу» підсилено ідеї економізації, соціологізації, екологізації і гуманізації шкільної географії.

Організація профільного навчання з географії буде здійснюватися в 10-11 класах за навчальною програмою «Географія. Профільний рівень» (авт. Т.Г. Гільберг, Л.Б. Паламарчук, В.В. Безуглий) та підручниками «Географія. Підручник для 10 кл. загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень», (авт. Л. Б. Паламарчук, Т.Г. Гільберг, В.В. Безуглий), Генеза. 2010, «Географія. Підручник для 11 кл. загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень», (авт. Л.Б. Паламарчук, Т.Г. Гільберг, А.І. Довгань) Генеза. 2011.

Даний курс розрахований на 350 годин (по 5 годин на тиждень у 10-11 класах) й охоплює десять взаємопов'язаних розділів. Кожен розділ включає теми, в яких висвітлено основний зміст навчального матеріалу.

Необхідною складовою успішного навчання з географії є картографічна грамотність. Сучасна картографічна база засобів навчання представлена стінними картами, атласами, контурними картами комп'ютерними картографічними програмними педагогічними засобами навчання, які видаються двома видавництвами – ДНВП «Картографія» та ПрАТ «Інститут передових технологій». Їх продукція пройшла науково-методичну експертизу предметної комісії та комісії із засобів навчання та шкільного обладнання і отримала грифи «Рекомендовано МОНмолодьспорт України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах».

Вивчення географічних курсів за вибором та факультативів рекомендується за такими збірниками програм:

Географія. Програми для профільного навчання в

загальноосвітніх навчальних закладах (Педпреса, К, 2005);

Географія. Програми курсів за вибором та факультативів. Ч. 1, Ч. II (Київ, 2010).

Серед географічних курсів, які найбільш суттєво пов'язані з географічним профілем пропонується до використання «Основи геоінформаційних систем і технологій. 10-11 кл.» (Рекомендовано Міністерством освіти і науки України, лист №1/11-8752 від 20.09.2010 р.).

Для вивчення курсу підготовлено навчальний посібник «Основи геоінформаційних систем і технологій» видавництва ДНВП «Картографія» (автори В.І. Остроух, Л.М. Даценко). Навчальний посібник схвалено до використання в загальноосвітніх навчальних закладах (лист МОНмолодьспорт України від 15.03.2011 р. за №1.4/18-779).

Курс покликаний сформувати в учнів теоретичну базу знань з основ геоінформатики, умінь і навичок ефективного використання сучасних геоінформаційних систем і технологій у своїй діяльності, що має забезпечити розуміння принципів представлення і візуалізації географічної інформації в геоінформаційних системах та навичок роботи в сучасному геоінформаційному програмному забезпеченні випускниками шкіл.

Курс розрахований на вивчення основ геоінформаційних систем і технологій у 10-11 класах старшої школи загальноосвітніх навчальних закладів усіх профілів природничо-математичного, технологічного напрямів. Вивчення курсу пропонується в обсязі 35 навчальних годин після вивчення основ інформатики за програмою 9 класу та географії за курсами 6-9 класів, опанування основних засад роботи з комп'ютерною технікою та комп'ютерною графікою, мережею Інтернет та просторового уявлення про земну поверхню.

Перелік посібників, які можуть бути використані при вивченні географії постійно оновлюється, друкується у щорічному інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та розміщені на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки (www.mon.gov.ua) та веб-сайті Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitzo.gov.ua).

Денис ГАЛКІН,
методист Хмельницького ОІППО.

Про викладання економіки у 2013/2014 н.р.

Актуальність шкільної економічної освіти обумовлена радикальними змінами в економічній системі нашої країни. Концепція сучасної національної школи звертає увагу на те, що сьогодні випускників треба наділяти не стільки конкретними знаннями і навичками, скільки закладати в них базу творчого мислення і культури. Саме це створює умови для всебічного розвитку особистості, що пристосована до самостійного життя в умовах ринкової економіки. Економічні знання, отримані учнями, дозволятимуть

аналізувати інформацію, осмислено сприймати сучасні події, орієнтуватися в економічних програмах уряду, вступати у цивілізовані відносини і приймати економічно виважені рішення.

Викладання економіки у 5-9 класах загальноосвітньої школи може бути організоване за рахунок шкільного компоненту освіти за програмами «Подорож у світ економіки» (5-6 клас), «Сімейна економіка» (7 клас), «Людина і світ професій» (8 клас), «Основи економіки» (8-9 клас), «Особиста

готовність учнів до вибору професій економіко – підприємницької сфери» (9 клас), «Ділова активність» (9 – 10 клас).

Інтеграція економічних і правових питань у 8-9 класах може бути представлена факультативними курсами на основі законодавства про захист прав споживача. Для викладання цих курсів рекомендуємо використати програму «Основи споживчих знань», яка має навчально-методичне забезпечення : навчальний посібник та практикум для учнів. Споживча освіта має стати складовою формування громадянина демократичного суспільства. Вміння орієнтуватись на ринку товарів і послуг, знаходити інформацію споживчого характеру повинно бути пріоритетним у підготовці учня до самостійного життя.

При організації допрофільного вивчення економіки у 8-9 класах за рахунок варіативної складової навчального плану рекомендується вивчати курс «Моя економіка» (автори Л.М.Кириленко, Л.П.Крупська, І.М.Пархоменко, І.Є.Тимченко).

У класах з поглибленим вивченням економіки пропонуємо до використання програми «Основи економіки» (авт. Клим'юк І. І.) або

«Основи економіки» (автори Л.М.Кириленко, Л.П.Крупська, І.М.Пархоменко, І.Є.Тимченко).

У старшій школі економіка як базова дисципліна з наступного, 2013/2014 навчального року викладається в 11-класах усіх профілів, окрім економічного (одна година на тиждень). На профільному рівні економіка викладається у класах економічного профілю. Навчання здійснюється з використанням програм, які знайомі вчителям:

– Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Економіка. 11 класи. Рівень стандарту, академічний рівень. – К., 2010;

– Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Економіка. 10-11 клас. Профільний рівень. К., 2010;

– Програми для профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. Програми спецкурсів і факультативів. 10-11 кл. (видавництво Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2003,2006);

– Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів (курси за вибором) Частина І. 10-11 класи (для 11 класу), (видавництво . Аксіома, 2008);

– Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів (курси за вибором). Частина ІІ, (видавництво: Аксіома, 2008);

– Економіка. Програми курсів за вибором та факультативів. – К., 2010;

– Основи споживчих знань. (Гільберг Т.Г., Капіруліна С.Л., Довгань А.І. та ін.). ЄС і ПРООН, 2008.

Вивчення економіки у 2013-2014 н.р. для загальноосвітніх навчальних закладів рівня стандарту й академічного рівня, як і в попередньому навчальному році, має такі особливості:

– навчальна дисципліна викладається у 11 класах, а програма розрахована на 35 годин, що охоплюють години вивчення матеріалу на уроках, включно з тими, які призначені для виконання практичних робіт, та резервний час;

– програмою передбачено чотири розділи – «1. Основи економічного життя суспільства», «2. Ринкова економіка», «3. Національна економіка як ціле», «4.

Світова економіка» – які охоплюють десять тем.

Для вивчення навчальної дисципліни економіка рекомендовано підручники-переможці Всеукраїнського конкурсу підручників для 11-их класів:

І. Економіка (рівень стандарту, академічний рівень). 11 клас (авт. Радіонова І.Ф.), видавництво «Аксіома», 2011.

ІІ. Економіка. (рівень стандарту, академічний рівень), 11 клас (авт. Крупська Л.П., Тимченко І.Є., Чорна Т.І.). – Харків: Ранок, 2011

Профільне навчання економіки у старшій школі забезпечується вивченням курсу «Економіка» протягом 210 годин навчального часу (по три години на тиждень у 10-му та 11-му класах), введенням курсів за вибором та факультативів і близьких до економіки предметів: математики на академічному рівні та географії на профільному.

Вивчення економіки у 2013-2014 н.р. на профільному рівні у загальноосвітніх навчальних закладах з поглибленим вивченням економіки, також не буде відрізнятися від попереднього навчального року:

– навчальний предмет викладається у 10 та 11 класах, програма розрахована на 105 годин, що охоплюють 90 годин на вивчення матеріалу на уроках, 10 годин – на виконання практичних (лабораторних) робіт та 5 годин – резервного часу в кожному класі;

– програма включає п'ять розділів – 1. «Вступ до економічної теорії», 2. «Фундаментальні поняття ринкової економіки та ринкова інфраструктура», 3. «Теорія і практика підприємницької діяльності», 4. «Національна економіка та роль уряду у її функціонуванні», 5. «Світова економіка та інтеграційні процеси», які охоплюють двадцять чотири теми.

В 11 класі учні переходять до вивчення підприємництва та різних аспектів діяльності фірм, особливостей національної економіки та ролі уряду у її функціонуванні, а також особливостей розвитку світової економіки та інтеграційних процесів у світі.

Університетом банківської справи Національного банку України з метою виховання освіченого фінансового споживача та підготовки його до взаємодії з фінансовою системою розроблено для загальноосвітніх навчальних закладів курс за вибором «Фінансова грамотність». Пропонований курс для 10 класу (34 год.) забезпечено навчальною програмою, робочим зошитом для учня та навчальним посібником, які схвалені комісією з економіки Науково – методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України.

Перелік посібників, які можуть бути використані при вивченні економіки постійно оновлюється, друкується в щорічному інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України та розміщені на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки: (www.mon.gov.ua) та веб-сайті Інституту інноваційних технологій і змісту освіти : (www.iitso.gov.ua).

Денис ГАЛКІН,
методист Хмельницького ОІППО.

Викладання предметів художньо-естетичного циклу у 2013/2014 н.р.

Художньо-естетичний цикл

Сьогодні мистецтво у системі сучасної освіти розглядається як суттєвий компонент загальної освіти школяра. Його могутній пізнавальний і виховний потенціал пов'язаний з естетичною природою, завдяки якій досягаються найскладніші потаємні процеси духовного життя людини, її внутрішнього світу.

Сучасне навчання, мистецьке зокрема, ґрунтується на засадах особистісно-зорієнтованого і компетентнісного підходів, визначених в основних нормативних документах освіти – державних стандартах, навчальних планах, програмах.

Початкова школа

2013/2014 н.р. – другий рік упровадження нових навчальних програм для початкової школи, створених відповідно до нового Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого Постановою КМУ № 462 від 20.04.2011. Відповідно, вивчення мистецьких дисциплін у 1-2 класах здійснюватиметься за новими навчальними програмами, затвердженими МОНмолодьспорту (наказ від 12.09.2011 № 1050):

- «Музичне мистецтво» авт. Л.Хлебнікова, Дорогань Л.О., Івахно І.М., Кондратова Л.Г., Корнілова О.В., Лобова О.В., Міщенко Н.І.;

- «Образотворче мистецтво» авт. Шмагало Р.Т. Марчук Ж.С., Вачкова І.Б., Чорний О.В., Гнатюк М.В.;

- «Мистецтво» авт. Масол Л.М., Гайдамака О.В., Очеретяна Н.В., Дмитренко О. М.

Програми розміщені на веб-сайті Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua), видруковані у видавництві «ВД «Освіта», 2012 р. та фаховому науково-методичному журналі «Мистецтво та освіта» (№№ 1-4 за 2012 рік).

Учні 3-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів у 2013/2014 н.р. опануватимуть мистецтво за навчальними програмами 2006 р. в. (К.: «Початкова школа», 2006):

- «Мистецтво» (авт. Масол Л.М., Белкіна Е.В., Оніщенко О.І., Очеретяна Н.В., Рагозіна В.В.);

- Музика (авт. Ростовський О.Я., Хлебнікова Л.О., Марченко Р.О.);

- «Музика» (авт. Лобова О.В.);

- «Образотворче мистецтво» (авт. Любарська Л.М., Вовк Л.В.).

Відповідно до нових навчальних програм, авторськими колективами – переможцями Всеукраїнського конкурсу рукописів підручників для учнів 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів, поетапно створюються навчально-методичні комплекти (підручник, робочий зошит) відповідно для кожного класу і з кожного навчального предмету:

- «Мистецтво» авт. Масол Л.М., Гайдамака О.В., Очеретяна Н.В. вид-во «Генеза»;

- «Музичне мистецтво» авт. Аристова Л.С., Сергієнко В.В., вид-во ВД «Освіта»;

- «Музичне мистецтво» авт. Лобова О.В., вид-во «Школяр»;

- «Образотворче мистецтво» авт. Калініченко О.В., Сергієнко В.В., вид-во ВД «Освіта»;

- «Образотворче мистецтво» авт. Трач С.К., Резніченко М.І., вид-во «Навчальна книга - Богдан».

Нове покоління підручників характеризується багатим ілюстративним рядом – репродукції творів різних видів мистецтва, світлини, наочність виконання практичних завдань з образотворчого мистецтва, вокальних вправ з музичного мистецтва тощо. У підручниках вміщено основний навчальний (текстовий та ілюстративний) матеріал, який учні мають опанувати на уроках.

Більшості підручників притаманний діалогічний виклад навчального матеріалу: система запитань і завдань спонукає дітей до творчості, спілкування, роздумів, залучення до спільної мистецької діяльності. Крім того, у деяких підручниках введені казкові персонажі, які допомагатимуть учням осягати таємниці мистецтва – Музикус і Триольчик (у підручнику авторів Аристової Л.С. і Сергієнко В.В.), чарівниця Гармонія, королева Композиція, принц Декор та пан Колорит (авторів Калініченко О.В. і Сергієнко В.В.), Барвик і Лясолька (в підручнику інтегрованого курсу «Мистецтво»).

У 2013/2014 н.р. нові підручники отримають учні 2 класу. Кожен з підручників повністю реалізує вимоги навчальної програми, разом з тим має свої особливості.

Зміст підручника інтегрованого курсу «Мистецтво» структуровано відповідно до домінуючих ліній – музичне мистецтво, образотворче мистецтво, кожне з яких реалізує основні види діяльності на уроці: сприймання мистецтва та художньо-практична діяльність (спів, малювання), які сприяють опануванню учнями провідної теми року «Краса природи в мистецтві». У підручнику вміщено різноманітні види завдань, які сприятимуть розвитку творчості дитини – створи мелодію, інструментальний та ритмічний супровід, «оживи картину», «створи звукові картини» «придумай і виконай ролі» і т.п. Для мотивації творчості учнів у підручнику також вміщені віршики, загадки. Завдання на порівняння та знаходження відповідностей, завдання «допоможи Барвику/Лясольці..», «розкажи своїм друзям, рідним..» тощо мотивуватимуть пізнавальну активність маленьких школярів. У додатку підручника вміщено цікаву мистецьку абетку, а також ноти та тексти пісень для вчителя.

Зміст підручника «Образотворче мистецтво» авторів Калініченко О.В., Сергієнко В.В. побудовано за наскрізним тематичним принципом та з урахуванням варіативності художньо-практичних завдань, які учень самостійно вибирає з кількох запропонованих варіантів, що дозволяє втілити особистісно розвиваючу парадигму освіти. Багатим є художнє оформлення підручника: у ньому широко представлено репродукції художніх творів високого ґатунку вітчизняних і зарубіжних митців, наведено методичні рисунки до кожної теми. Ілюстрації підручника виконують не тільки естетичну, але й методичну функцію: оформлення тематичних заставок, колонитулів та колонцифр спрямоване на краще усвідомлення, закріплення навчального матеріалу.

Підручник «Образотворче мистецтво» для учнів 2 класу авторів Трач С.К., Резніченка М.І. – це подання навчального матеріалу з урахуванням традицій українського національного мистецтва в контексті зі світовою культурою, а також у тісному взаємозв'язку із суб'єктивним досвідом другокласників та специфікою наочно-образного мислення

дітей цього віку; використання міжпредметних зв'язків, що сприяють проникненню учнів в образну сутність творів образотворчого мистецтва; побудова багатьох уроків на казкових образах, уявних мандрівках, що збуджує позитивні емоції, допомагає формуванню культури естетичного сприйняття та розвиває уяву; чергування видів діяльності учнів на кожному уроці (сприймання теоретичного матеріалу, ознайомлення із творами мистецтва, навчальні вправи, творчі завдання); включення у зміст багатьох уроків колективної творчої діяльності на основі інтегрування різних видів мистецтв, а також творчо-ігрової та оцінної діяльності у вербальних та невербальних варіантах.

Підручник «Музичне мистецтво» для 2 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Аристова Л. С., Сергієнко В. В.) є концептуальним продовженням серії підручників для початкової школи цього авторського колективу. Підручник структуровано відповідно до вимог програми за 4 розділами — «Типи музики», «Виразальне та зображальне в музиці», «Основні музичні жанри», «Мова музики», що визначає зміст і наповненість конкретних тем-уроків. Структура підручника містить кілька блоків: пояснення нового матеріалу, що відбувається у формі діалогічної бесіди між казковими персонажами — мудрим чарівником Музикосом, веселим хлопчиком Тріольчиком і мешканцями країни Музики (королевою Мелодією та королем Ритмом, паном Темпом і феєю Динамією); завдання і запитання для сприймання музики (Слухаємо музику); завдання для виконання пісень і поспівок (Співаємо разом); запитання для закріплення матеріалу, більшість з яких мають діяльнісний та ігровий характер (Фантазуємо, граємо, жартуємо).

Ілюстрації, подані у підручнику, репрезентують насамперед мистецькі шедеври, а фотографії, вміщені із дидактичними цілями, полегшують засвоєння закономірностей музичного мистецтва. У нотному додатку для вчителя подані ноти та тексти пісень.

Підручник «Музичне мистецтво. 2 клас» автора Лобової О.В. дає змогу ознайомити школярів зі звуковою природою, джерелами та різновидами музичного мистецтва; змістовим і емоційним багатством, виразальними і зображальними можливостями вокальних та інструментальних, програмних і непрограмних творів; з інтонаційною природою, основними елементами мови музики й особливостями її розвитку; вивільнити навчальний процес від зайвої механічної роботи, розвивати аналітичне мислення, забезпечити диференційований підхід у засвоєнні знань. У той самий час підручник дозволяє вчителю, що творчо працює з класом, застосовувати свої методичні прийоми, використовуючи для цього довідкові матеріали

Наголошуємо, що робота з підручником повинна бути одним з видів діяльності учнів на уроках мистецьких дисциплін.

Звертаємо увагу на те, що відповідно до Типових навчальних планів для початкової школи з вивченням російської чи іншої мови національної меншини, спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземних мов (додатки 2-5 до наказу МОНмолодьспорту від 10.06.2011 №572) на вивчення предметів художньо-естетичного циклу передбачено 1 навчальну годину. Проте, для повної реалізації вимог державного стандарту початкової загальної освіти (освітня галузь «Мистецтво») рекомендуємо використовувати додатково 1 годину за рахунок варіативної складової навчального плану.

З метою підвищення якості викладання навчальних предметів художньо-естетичного циклу у початковій школі, під час комплектації педагогічних працівників рекомендується передбачити годинне навантаження з музики, обра-

зотворчого мистецтва та інтегрованого курсу «Мистецтво» насамперед учителів, які мають спеціальну освіту за дипломом (учитель музики, учитель образотворчого мистецтва).

Основна і старша школа

Відповідно до нових Типових навчальних планів, затверджених наказом МОНмолодьспорту від 03.04.2012 №409, освітня галузь «Мистецтво» реалізується навчальними предметами «Образотворче мистецтво», «Музичне мистецтво» або інтегрованим курсом «Мистецтво», рішення про що приймає загальноосвітній навчальний заклад.

У 2013/2014 н.р. на новий зміст навчання переходять учні 5 класів, які навчатимуться за новою навчальною програмою «Мистецтво» (авт. Л.Масол, О.Коваленко, Г.Соцька, Г.Кузьменко, Ж.Марчук, О.Константинова, Л.Паньків, І.Гринчук, Н.Новікова, Н.Овіннікова), що розміщена на офіційному веб-сайті Міністерства (www.mon.gov.ua), та видрукована у фаховому науково-методичному журналі «Мистецтво та освіта» (№№ 1-2 за 2013 рік).

Структура програми «Мистецтво» забезпечує цілісність змісту мистецької освіти в основній школі. Програма складається з блоків відповідно до навчальних предметів: «Музичне мистецтво» і «Образотворче мистецтво» або інтегрований курс «Мистецтво».

Програма побудована за тематичним принципом. Логічна послідовність тем за роками навчання (однакова і для автономного викладання музичного та образотворчого мистецтва, і для інтегрованого курсу) охоплює такі ключові естетичні категорії, як види, жанри, стилі мистецтва. Спільна тематика кожного року розподіляється на окремі теми варіативно, адже змістове наповнення конкретизується відповідно до специфіки кожного з блоків програми.

У кожному з блоків програми висвітлено зміст і вимоги кожного з навчальних предметів освітньої галузі, а також визначено компетентності, яких діти набувають на кінець навчального року з кожного навчального предмета.

Програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, поурочного розподілу навчального художнього матеріалу. Він має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та співу, орієнтуючись на навчальну тематику та критерій їх високої художньої якості, а також розробляти художньо-практичні й ігрові завдання для учнів, враховуючи програмні вимоги, мету уроку, дбаючи про цілісну драматургію уроку.

Відповідно до нової програми почалося створення нового покоління підручників для школи II ступеню. Міністерством рекомендовано використовувати у навчально-виховному процесі такі підручники для 5 класу:

— «Мистецтво» (інтегрований курс) авт. Л.Масол вид-во «Світоч»;

— «Музичне мистецтво» авт. Л.Масол, Л.Аристова, вид-во «Сиція»;

— «Музичне мистецтво» авт. Л.Кондратова, вид-во «Навчальна книга – Богдан»;

— «Образотворче мистецтво» авт. Л.Масол, Калінічен-ко вид-во «Сиція»;

— «Образотворче мистецтво» авт. С.Железняк, О.Ламонова, вид-во «Генеза».

Зміст підручника інтегрованого курсу «Мистецтво» авт. Л.Масол побудовано за моделлю поліцентричної інтеграції мистецьких знань; це передбачає інтегрування домінуючих змістових ліній – музичного та образотворчого мистецтв, які органічно поєднуються в єдиний тематичний цикл на основі естетико-світоглядних орієнтацій, і збагачуються елементами хореографії, театру, кіно, які

входять до мистецько-синтетичної змістової лінії.

За умов інтеграції навчального матеріалу на світоглядному (тематичному) рівні домінують змістові лінії – музичне та образотворче мистецтво – зберігають відносну автономність, адже кожному з них присвячено окремі блоки підручника і кожний послідовно реалізує в рамках спільної теми дидактичні завдання, притаманні опануванню мови саме цього виду мистецтва.

Зокрема, учні під час сприймання та інтерпретації музики мають усвідомити такі основоположні поняття музичного мистецтва, як елементи мови музики і музичні засоби виразності у 5 класі (мелодія, ритм, лад, темп, тембр, динаміка, регістр). З-поміж основ образотворчого мистецтва учні 5-го класу в процесі сприймання та власної практичної діяльності опановують такі важливі поняття, як засоби виразності графіки (крапка, лінія, пляма, штрих), живопису (теплі й холодні основні та похідні кольори й відтінки), форма й розмір предметів, розташування зображень на аркуші (формат, композиція, лінія горизонту, плановість), види й специфіку декоративно-ужиткового мистецтва (орнамент, стилізація, декор, розпис, вишивка, кераміка, народна іграшка тощо). Із синтетичними видами мистецтва – театром, кінематографом, хореографією, цирком, а також різноманітними художніми явищами сучасності, що репрезентують яскравий синтез і взаємодію мистецтв – знайомить учнів, відповідно до програми, другий розділ підручника. Зміст підручника побудований за діалогічним принципом – інформаційні блоки перемежуються різними видами запитань і завдань. У підручнику виділені також окремі рубрики-узагальнення, де завдання структуровані за рівнем складності.

Зміст підручника «Музичне мистецтво» авт. Л. Масол, Л. Аристової, що розкриває тему навчального року — «Види і синтез мистецтв», структуровано за чотирма розділами: «Музика як вид мистецтва», «Народна музика», «Професійна музика», «Взаємодія музики з іншими видами мистецтва». Специфікою даного підручника є тематичне об'єднання параграфів, що дає можливість організувати роботу за умов різної кількості годин. У підручнику запропоновані особистісно орієнтовані рубрики, що відображають формування відповідних компетентностей на уроках музичного мистецтва: «Я у світі музики: сприймаю, розумію»; «Я у світі музики: співаю, відчуваю» (тут подаються тексти пісень і ноти); «Я у світі музики: досліджую, дію».

У підручнику текстові матеріали про музику тісно пов'язані з візуальним рядом (репродукції картин, фотографії, малюнки, схеми, таблиці) і з практичними завданнями: дослідити, поміркувати й визначити ті чи інші музичні явища, створити власні варіанти трактовки пісні, творів.

Ілюстрації, подані в підручнику, репрезентують насамперед мистецькі шедеври, а фотографії, вміщені з певними дидактичними цілями, полегшують засвоєння закономірностей музичного мистецтва, його складних понять. Вони підсилюють практичну спрямованість навчання і є важливим джерелом художньої інформації, засобом розвитку естетичного смаку, музичної культури, уміння «чути музику».

Зміст підручника «Музичне мистецтво» авт. Л. Кондратової побудовано за діалогічним принципом: подання навчального матеріалу через спілкування головних персонажів підручника (хлопчика Богдана — жителя України, який розкриває історію й сучасні тенденції української національної культури, та дівчинку Христину, котра мешкає в одній із країн Європи та розповідає про історію й особливості зарубіжної світової культури). У зміст підручника введено завдання з розвитку дитячої творчості, пропозиція до виконання цікавих творчих проєктів на кожному уроці

(індивідуальних, парних, групових та колективних), завдяки яким учні матимуть змогу набути дослідницьких умінь, навичок і самостійно працювати над обраною темою (що збігається з темою уроку) за поданням алгоритмом.

Підручник «Образотворче мистецтво» авт. О.Калініченко, Л.Масол побудовано за наскрізним тематичним принципом, головною темою якої є космічна подорож, яку супроводжує постійний герой-комунікатор – СФЕРА. Тематизм, репрезентований у змісті, систематично і послідовно розкриває перед учнями світ видів образотворчого мистецтва, який вони опановують під час уявної фантастичної подорожі на Міжгалактичний мистецький фестиваль. Ця експедиція складається з послідовних етапів і подій.

Підручник вміщує багатий і різноманітний зображувальний ряд, що включає зразки творів класичного і сучасного мистецтва до основного тексту: репродукції творів графіки, живопису, скульптури, декоративно-прикладного мистецтва, шрифтів тощо, а також зразки творів для підготовки учнів до виконання практичного завдання. Ураховано принцип варіативності художньо-практичних завдань, які учень самостійно вибирає з кількох запропонованих варіантів. Рубрики «Мистецтво планети Земля» і «Скарбничка мистецької мудрості» дають змогу на тлі провідної космічної тематики демонструвати школярам шедеври класичного мистецтва та розкривати секрети образотворчої діяльності загалом. Для посилення зацікавленості учнів, підвищення пізнавальних інтересів введено рубрику «Конкурс мистецьких ерудитів». А «Словник-путівник» буде постійним помічником школяра в океані складних мистецьких понять і термінів.

Підручник «Образотворче мистецтво» авт. С.Железняк, О.Ламонова репрезентує академічний підхід до навчання малюванню. Підручник знайомить учнів з особливостями мови кожного із різновидів образотворчого мистецтва (графіки, живопису, скульптури) та декоративно-ужиткового мистецтва, а також різноманітними можливостями практичного впровадження цих видів мистецтва у художніх образах. У підручнику виокремлені рубрики, що знайомлять учнів з творчістю видатних митців, різноманітними секретами художньої майстерності – художніми техніками та етапами роботи над ними.

Звертаємо увагу на те, що відповідно до Типових навчальних планів для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов, з поглибленим вивченням предметів технічного (інженерного) циклу, спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів, класів з поглибленим вивченням окремих предметів (додатки № 3, 4, 5, 8 до наказу МОНмолодьспорту від 03.04.2012 №409 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня») на вивчення предметів художньо-естетичного циклу передбачена 1 навчальна година. З метою повної реалізації вимог освітньої галузі «Мистецтво» державного стандарту рекомендуємо використовувати додатково 1 годину за рахунок варіативної складової навчального плану.

Учні 6-8 класів у 2013/2014 н.р. продовжуватимуть навчатися за навчальними програмами «Музичне мистецтво. 6-8 кл.» (авт. Б.Фільц та ін.), «Образотворче мистецтво. 6-7 кл.» (авт. Е.Белкіна та ін.) (вид. «Перун», 2005 р.; www.mon.gov.ua), «Мистецтво. 6-8 кл.» (авт. Л. Масол та ін.) (вид. «Перун», 2005 р.).

У 9 класі дисципліною художньо-естетичного циклу є художня культура, яка вивчається за програмою «Художня культура» авт. Л.Масол, Н.Миропольська (вид. «Перун», 2005 р.; www.mon.gov.ua). Її зміст є логічним узагальненням вивченого учнями на уроках мистецьких дисциплін у 1-8 класах та пропедевтикою подальшого вивчення худож-

ньої культури у старшій профільній школі. Відповідно до рекомендацій Міністерства (лист МОН від 27.01.2009 № 1/9-55), зважаючи на мистецьке наповнення змісту предмета, місцевим керівним органам освіти рекомендовано під час комплектації педагогічних працівників передбачити годинне навантаження з художньої культури насамперед учителів музичного чи образотворчого мистецтва.

З художньої культури у 2013/2014 н.р. учні 9 класу працюватимуть за одним з трьох підручників: авт. Л.Масол; авт. Л.Климова; авт. Н.Назаренко та ін.

Учні 10-11 класів відповідно до обраного профілю вивчають художню культуру за програмами рівня стандарт, академічного та профільного рівня авт. Л.Масол, Н.Мирополюська, що містяться в Збірнику програм з художньо-естетичного циклу для 5-11 класів (вид. «Перун», 2005 р.), Збірнику програм для профільного навчання (вид. «Оберіг», 2009 р.) та розміщена на офіційному веб-сайті МОНмолодьспорту (www.mon.gov.ua).

Навчально-методичне забезпечення, рекомендоване Міністерством до використання в навчальних закладах, зазначено у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційних веб-сайтах МОНмолодьспорту (www.mon.gov.ua) та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitso.gov.ua).

Нагадуємо, що відповідно до наказу МОНмолодьспорту від 02.08.2012 № 882 «Про використання навчально-методичної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах», загальноосвітнім навчальним закладам дозволяється використовувати в організації навчально-виховного процесу тільки ту навчальну літературу, якій надано відповідний гриф МОНмолодьспорту або схвалення для використання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Предмети мистецтва в загальноосвітній школі мають важливе естетико-виховне спрямування, якому підпорядковуються дидактичні завдання, тому вчитель має сприяти зростанню в учнів інтересу до мистецтва, розвитку здатності емоційно реагувати на художні твори і знаходити в них особистісний зміст. Отже, головне завдання вчителя – створити захоплюючу емоційно піднесену атмосферу, щоб кожен урок став справжнім уроком мистецтва, надихав учнів на творчість – в особистісній і соціокультурній діяльності.

Уроки предметів художньо-естетичного циклу доцільно будувати за методом емоційної (художньо-педагогічної) драматургії, який спрямований на активізацію емоційного відношення школярів до мистецтва. Цей метод сприяє створенню атмосфери зацікавленості, живого інтересу до уроку. Його основна функція полягає, насамперед, у тому, щоб допомогти учням зрозуміти, пережити досвід емоційно-естетичного ставлення до навколишнього світу, втілений в образній структурі твору мистецтва, окрім того цей метод покликаний робити процес пізнання мистецтва цікавим і захоплюючим.

Навчальна діяльність учнів з дисциплін художньо-естетичного циклу у 1-8 класах може проводитись у різних формах, проте примусове виконання дітьми письмових домашніх завдань, написання рефератів тощо є нецільним і несприятливим для організації творчої мистецької діяльності.

Навчання художньої культури має базуватися на положенні: «Головне - не кількість інформації і набутих знань, а накопичення особистісного художньо-естетичного досвіду».

Саме тому рекомендуємо педагогам художньої культури перейти із площини монологічного викладу навчального матеріалу у площину конструювання діалогу між учнями. Цьому сприятиме використання різноманітних форм роботи на уроці, зокрема, інноваційних художньо-педагогічних технологій - інтегративних, проблемних, інтерактивних (дискусії, диспути), проектних (індивідуальні, групові та колективні проектні завдання), переважно замінюючи

монологічну форму подачі матеріалу на діалогічну. Проектна діяльність має організовуватися на добровільних засадах: це стосується як вибору теми й обсягу пошукової роботи, так і форм презентації. В умовах особистісно-орієнтованого навчання головним завданням вчителя стає зацікавити учнів предметом, віднайти завдання, які відповідатимуть і здібностям, і можливостям кожного школяра. Проектну діяльність учнів треба ретельно планувати, поетапно відстежувати й оцінювати результати. Вчителів доцільно стежити за виконанням проектів, допомагати учням організовувати свою роботу, вчасно коректувати її, консультувати в разі виникнення труднощів.

Крім того, у старшій профільній школі важливим постає завдання професійної орієнтації учнів. Для цього слід зокрема у профільних класах посилити практичну спрямованість курсу через систему спеціальних творчих завдань з урахуванням інтересів учнів, які водночас виконують функцію «професійних випробувань» з метою реалізувати й перевірити здібності учнів. Ознайомленню зі світом мистецьких професій (реставратора, мистецтвознавця, архітектора, картографа, дизайнера, критика тощо) допоможуть завдання типу: розробити дизайн власного кишенькового годинника; конкурс моделей одягу з використанням елементів, винайдених французькими модельєрами, конкурс лібрето балету, відгуків (рецензій) на переглянутий фільм та ін. Безумовно, кожен педагог може самостійно розробити аналогічні зразки практичних завдань-випробувань.

У 9 та 11 класах предмет «Художня культура» може складатися під час державної підсумкової атестації як предмет за вибором в основній та старшій школі, та як профільний предмет в 11 класі (для учнів, які навчалися у класах з профільним навчанням). У загальноосвітніх навчальних закладах (класах, групах) з поглибленим вивченням предметів, спеціалізованих навчальних закладах, ліцеях, гімназіях, колегіумах таким предметом за вибором може бути той, що вивчався поглиблено. Підготовкою до успішного складання державної підсумкової атестації може бути системне застосування на уроках художньої культури типів завдань, запропонованих у збірниках – завдання на порівняння, узагальнення і систематизацію, здійснення мистецьких аналогій, аналіз-інтерпретацію мистецьких творів, створення міні-проектів.

Основними і обов'язковими видами діяльності на уроках, як уже зазначалося, має бути сприймання та аналіз-інтерпретація творів мистецтва і мистецька діяльність учнів (вокально-хорова, художньо-практична, творча). Тому оцінювання навчальних досягнень здійснюється за основними видами діяльності на уроках відповідно до Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів, затверджених наказом МОНмолодьспорту від 13.04.2011 № 329 «Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти».

Порядок заповнення сторінок класного журналу та оцінювання навчальних досягнень учнів 5-11-х класів ЗНЗ здійснюється відповідно до наказу МОН від 03.06.2008 № 496 «Про затвердження Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11(12) класів загальноосвітніх навчальних закладів».

Основним видом домашніх завдань в основній школі з предмета «Музичне мистецтво» мають бути завдання на слухання та інтерпретацію музики в навколишньому середовищі, а також завдання творчого спрямування. Наприклад: відтворити прослухану музику за допомогою елементарних музичних інструментів, рухів, голосу, придумати назву до музичного твору, продумати інструментарій для музичного супроводу твору, прослуханого на уроці, виконавський план пісні, проаналізувати звуки, створити імпровізацію (вокальну інструментальну, ритмічну, мелодичну) тощо.

З предмета «Образотворче мистецтво» домашніми завданнями можуть бути спостереження за кольорами,

формами, перспективними змінами в просторі, аналіз колориту, орнаментів, природних форм, фактури, текстури, характеру тощо; добір зразків зображень до теми (графіка, живопис, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво, архітектура, дизайн, фото), добір асоціативного ряду, тла, природних матеріалів тощо для майбутньої композиції, виконання проекту та ін.

Домашні завдання з художньої культури можуть бути практично-творчого чи дослідницько-пошукового характеру: виконання проектів, добір асоціативного (візуального, музичного) ряду, підготовка сценарію позакласного заходу, упорядкування картотеки.

Допрофільна підготовка учнів та поглиблене вивчення предметів художньо-естетичного циклу

Особливістю допрофільної підготовки учнів у галузі шкільної художньо-естетичної освіти є її наскрізність та наступність.

Важливу роль в допрофільній підготовці відводиться факультативним курсам та курсам за вибором, що реалізуються за рахунок годин варіативної складової навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів.

Переважає більшість факультативних курсів та курсів за вибором вивчаються учнями впродовж кількох років і взаємодоповнюють один одного за змістом.

Поглиблене вивчення мистецьких дисциплін – запорука якісної допрофільної підготовки учнів основної школи, що в подальшому дасть їм можливість свідомо обрати профіль навчання. У старшій школі вивчення обраних учнями факультативних курсів та курсів за вибором допомагає їм визначитися із вибором майбутньої професії. Вивчення факультативних курсів та курсів за вибором організовується за умови наявності бажання учнів їх вивчати і створення належних умов для їх опанування. Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України сформовано та рекомендовано два збірники програм факультативних курсів та курсів за вибором для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл музичного та художнього профілю (вид. «Ранок», 2009). Запропоновані в збірниках програми можуть використовуватися не лише в спеціалізованих школах, а й у будь-яких загальноосвітніх навчальних закладах для допрофільної підготовки учнів.

До збірника програм факультативних курсів та курсів за вибором музичного спрямування увійшли програми з навчання гри на бандурі, електронних музичних інструментах, програми з ритміки, хорового класу, основ культурології, театру, музичного краєзнавства та інші.

У збірнику програм художнього спрямування представлено програми з художньої праці, дизайну, графіки, креслення, українського народного мистецтва, історії образотворчого мистецтва, етикету тощо.

Для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл музичного і художнього профілю підготовлені збірники програм із профільних предметів (вид. «Ранок», 2009 р.). До збірника програм музичного профілю увійшли програми профільних предметів: музична грамота і сольфеджіо, хоровий та сольний спів, музична література, історія музичного мистецтва, музичний інструмент. Збірник програм художнього профілю складають програми з рисунку, живопису, композиції, комп'ютерної графіки, ліплення, художньої праці.

Профільні предмети реалізують цілі, завдання і зміст конкретного профілю. Вони належать до інваріантної складової навчального плану, тобто є обов'язковими для учнів, які навчаються в спеціалізованій школі з поглибленим вивченням окремих предметів.

Залежно від особливостей та умов роботи, спеціалізований загальноосвітній навчальний заклад може

вносити необхідні корективи щодо вивчення профільних предметів і курсів, зокрема може перерозподіляти час між курсами профільного циклу.

Результатом навчання учнів у школі в галузі художньо-естетичної освіти має стати не тільки система художніх знань і вмінь, на що традиційно спрямовувалась мистецька освіта попередніх десятиліть, а й система особистісних художньо-естетичних цінностей і компетентностей – важливих складників естетично розвинутої особистості, що полягає в її здатності керуватися набутими художніми знаннями й уміннями, готовність використовувати отриманий досвід у самостійній практичній художньо-творчій діяльності.

Провідні фахові видання, що покликані сприяти реалізації змісту освітньої галузі «Мистецтво» у шкільному навчально-виховному процесі:

– науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта» (Київ. «Педагогічна думка»). Виходить чотири рази на рік. Знайомить із новими досягненнями в царині культури, мистецтва і мистецької педагогіки; друкує нові навчальні програми, інформаційні матеріали, методичні рекомендації та розробки, а також нотні додатки.

– науково-методичні журнали «Мистецтво в школі» (Харків. Видавнича група «Основа»). Журнал «Мистецтво в школі» (виходить раз на місяць) містить рекомендації науковців та психологів, конспекти уроків, нотний матеріал, статті з досвіду роботи, сценарії творчих заходів, повнокольорові вкладки з науково-дидактичними матеріалами.

– Всеукраїнський освітньо-мистецький часопис-посібник «АРТ клас» (Видається з 2003 року на базі Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Львівської національної академії мистецтв, Львівської дитячої галереї). посібник для вчителів образотворчого мистецтва, художньої культури, керівників художніх студій.

Інтернет-ресурси на допомогу вчителю

Музейний простір України <http://prostir.museum/>
Національний художній музей України <http://namu.kiev.ua/>
Музей театрального, музичного і кіномистецтва http://www.tmf-museum.kiev.ua/ua/main_ie.htm
Український центр народної культури «Музей Івана Гончара» <http://honchar.org.ua/ukrainian.htm>
Національний музей українського народного декоративного мистецтва <http://www.mundm.kiev.ua/>
Національний центр народного мистецтва Гуцульщини і Покуття <http://hutsul.museum/>
Art of Ukraine – сучасне мистецтво українських художників <http://www.artofukraine.com/artists/>
Пам'ятки України: архітектура, мистецтво, історія <http://www.heritage.com.ua/PU/index.php>
Лувр (Париж, Франція) http://www.louvre.fr/llv/commun/home_flash.jsp
Метрополітен (Нью-Йорк, США) <http://www.metmuseum.org>
Ермітаж (Санкт-Петербург, Росія) <http://www.hermitagemuseum.org/>
Національний музей «Британська галерея Тейт» (Лондон) <http://www.tate.org.uk/>
Музей історії мистецтва (Відень) <http://www.khm.at/>
Музей сучасного мистецтва (Відень) <http://www.mumok.at/>
Класична музика <http://www.classic-music.ru/>
Українська автентична музика <http://www.folk.org.ua/>

Анжела МАХМУТОВА,
завідувач сектора художньо-естетичних дисциплін
Хмельницького ОІППО.

Про вивчення трудового навчання, креслення та предмета «Технології» у 2013/2014 н.р.

Вивчення трудового навчання у 2013/2014 н.р. розпочнеться за новою навчальною програмою, розробленою відповідно до вимог Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1392 від 23 листопада 2011 р. та Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затверджених наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 3 квітня 2012 № 409.

Типовими навчальними планами для загальноосвітніх навчальних закладів на вивчення трудового навчання у 2013-2014 н.р. передбачено:

- у 5, 7, 8 класах – 2 год. на тиждень;
- у 6, 9 класах – 1 год. на тиждень;
- у 10-11 класах (незалежно від профілю) – 1 год. на тиждень;
- у 10-11 класах технологічного профілю – 6 год. на тиждень.

Окрім цього, кількість годин на вивчення навчального предмета може збільшуватись за рахунок часу варіативної складової навчальних планів, передбаченої на навчальні предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації.

Навчання хлопців і дівчат на уроках трудового навчання має відбуватися окремо. Поділ класів на групи здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.02 р. №128, і відбувається за наявності в класі більше 27 учнів для міських шкіл та більше 25 – для сільських.

Якщо кількість учнів у класі не дає змоги здійснити поділ на групи на гендерній основі, можна скористатись іншими варіантами формування груп: з паралельних класів; формування змішаної групи хлопців і дівчат; поділ на групи за рахунок варіативної частини навчального плану.

Реалізація змісту трудового навчання у 5 класах забезпечується навчальною програмою «Трудове навчання. 5-9 класи» за редакцією В.К.Сидоренка, яка має гриф «Затверджено Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України», Київ, 2012. Трудове навчання у 6-9 класах вивчатиметься відповідно до навчальної програми «Трудове навчання. 5-9 класи» (нова редакція) за загальною редакцією В.М.Мадзігона, яка має гриф «Затверджено Міністерством освіти і науки» (від 27.08.2010 № 1/11-8205). Програми з варіативними модулями розміщені на офіційному сайті Міністерства www.mon.gov.ua та на сайті для вчителів трудового навчання trudove.org.ua

Нова навчальна програма з трудового навчання спрямована на досягнення головної мети, а саме: формування технологічно освіченої особистості, підготовленої до самостійного життя і активної перетворювальної

діяльності в умовах сучасного високотехнологічного, інформаційного суспільства.

Зміст предмета має чітко виражену прикладну спрямованість і реалізується переважно шляхом застосування практичних методів і форм організації занять.

Трудове навчання у 5 – 9 класах базується на практичній діяльності учнів. На кожному уроці має бути практична робота. Її зміст визначається вчителем самостійно залежно від теми уроку та виду робіт, що виконуватимуться під час уроку. Засвоєння теоретичного матеріалу доцільно проводити під час практичних робіт, не витрачаючи на це окремого навчального часу. Однак не виключається можливість проведення уроків засвоєння нових знань, під час яких учитель може розкрити навчальний матеріал усього модуля, або його окремої частини. Такі уроки в навчальному процесі можуть бути поодинокими.

Завдяки своїй спрямованості на реалізацію принципу варіативності, програма дозволяє планувати навчальний матеріал відповідно до матеріально-технічного та кадрового забезпечення навчального процесу, віково-статевих особливостей учнів та їхніх інтересів. Вона містить обов'язкову для вивчення складову та варіативну складову.

Обов'язкова для вивчення складова обирається школою із запропонованих блоків залежно від умов поділу на групи хлопців і дівчат, кадрового забезпечення та інтересів учнів. Для 5 класу пропонується на вибір два блоки:

Блок 1. Технологія виготовлення виробів із фанери та ДВП.

Блок 2. Технологія виготовлення виробів з аплікацією.

Обидва блоки містять чотири розділи:

- Основи матеріалознавства.
- Технологія виготовлення виробів.
- Основи техніки, технологій і проектування.
- Технологія побутової діяльності.

Під час вивчення розділу «Основи матеріалознавства» учні ознайомляться з тими матеріалами та їх властивостями, які будуть використовувати в роботі під час освоєння обраного блоку.

Розділ «Технологія виготовлення виробів» є основним у кожному блоці. Під час його вивчення учні ознайомлюються з послідовністю виготовлення виробу, операціями, інструментами, пристосуваннями, які при цьому застосовуються, виготовляють виріб.

Розділ «Основи техніки, технологій і проектування» ознайомлює учнів із технікою, механізмами, машинами, сучасними технологіями та процесами. В цьому розділі також передбачено вивчення основ проектної діяльності, яка буде впроваджуватися при вивченні варіативних модулів. Вивчення теми «Основи проектної діяльності» можливе за двома варіантами:

1) останньою темою обов'язкової для вивчення складової, після якої відразу планується вивчення варіативних модулів;

2) під час освоєння варіативних модулів.

Для набуття учнями корисних навичок під час навчального процесу програмою передбачено розділ «Технологія побутової діяльності». Особливість цього розділу полягає в тому, що кожна його тема може вивчатися в будь-який час, не порушуючи при цьому календарний план. Це може бути після закінчення розділу, блоку чи модуля; перед закінченням чи на початку чверті, семестру, навчального року; у випадках, коли учні з тих чи інших причин (багато відсутніх, невідповідності до уроку, релігійні чи шкільні свята тощо) не можуть виконати заплановану роботу.

Порядок вивчення розділів і тем обов'язкової для вивчення складової визначено навчальною програмою.

5 клас	
Обов'язкова для вивчення складова. Обирається один блок (26 год)	
1. Технологія виготовлення виробів із фанери та ДВП (26 год)	2. Технологія виготовлення виробів з аплікацією (26 год)
Варіативна складова. Два модулі (40 год)	
Варіативний модуль 1 (20 год)	
Варіативний модуль 2 (20 год)	
Резерв часу (4 год)	

Освоєння варіативних модулів здійснюється на основі проектно-технологічної діяльності. Варіативні модулі обираються залежно від матеріально-технічного та кадрового забезпечення навчального процесу, бажання учнів, регіональних традицій. Варіативні модулі, які пропонуються для вивчення у 5 класі:

1. Технологія виготовлення народної ляльки.
2. Технологія виготовлення м'якої іграшки.
3. Технологія виготовлення виробів, оздоблених об'ємною аплікацією.
4. Технологія виготовлення вишитих виробів.
5. Технологія виготовлення швейних виробів (машинним способом).
6. Технологія приготування страв.
7. Технологія плетіння з бісеру.
8. Технологія виготовлення виробів із бісеру на дротяній основі.
9. Технологія писанкарства.
10. Технологія виконання електротехнічних робіт.
11. Технологія оздоблення виробів художнім випалюванням.
12. Технологія виготовлення виробів із тонкого листового металу.
13. Технологія виготовлення виробів із дроту.
14. Технологія виконання аплікації із природних матеріалів.
15. Технологія виготовлення дерев'яної іграшки.
16. Технологія виготовлення виробів із деревини та деревних матеріалів (способом ажурного випилювання).
17. Технологія виготовлення сувенірів із деревних матеріалів.
18. Технологія виготовлення виробів способом металопластики.

19. Технологія виготовлення макетів споруд із деревини та деревних матеріалів.

20. Технологія вирощування рослин (квітів) та догляд за ними.

21. Технологія догляду за тваринами.

22. Технологія оздоблення виробу елементами геометричного різьблення.

Із зазначеного переліку для кожного 5 класу слід обрати по 2 варіативні модулі, на освоєння яких відводиться по 20 годин навчального часу. Освоєння варіативних модулів відбувається за окремо розробленими програмами до них.

Вся проектна документація (зображення виробу, розрахунок матеріалів, послідовність виготовлення тощо) учнями 5 класу виконується в робочих зошитах.

Резерв часу, передбачений програмою, вчитель може використати на підсилення окремих складових навчальної програми на свій вибір.

Результатом діяльності учнів при вивченні кожного блока обов'язкової для вивчення складової програми модуля має бути виріб, а будь-якого варіативного модуля – проект.

Навчальна програма з трудового навчання для учнів 6-9 класів побудована за модульною системою. Вона складається з інваріантних (обов'язкових), варіативних (на вибір) та базового (для класів, що не поділяються на групи хлопців і дівчат) модулів.

Інваріантний зміст трудового навчання розрахований на засвоєння окремими групами хлопців і дівчат. Він займає приблизно половину навчального часу. Інваріантний модуль вивчається у 5-8 класах у першому півріччі.

Варіативні модулі обирає вчитель у залежності від матеріально-технічної бази, фахової підготовленості, регіональних традицій, наповнюваності класів та бажання учнів. Розроблено окремі перелік варіативних модулів для 6 та 7-9 класів. Варіативні модулі розраховані на 16 годин кожен. Їх вивчення відбувається за окремо розробленими програмами.

Зміст трудового навчання для класів, що не поділяються на групи хлопців і дівчат, складається лише з варіативних модулів. При цьому, учні мають освоїти базовий модуль. Наскрізними лініями, що закладені у зміст базового модуля, є:

- проектування виробів;
- конструкційні матеріали;
- основи техніки і технологій.

На освоєння навчального матеріалу, передбаченого базовим модулем, не відводиться окремих годин. Він вивчається інтегровано з вивченням варіативних модулів. Учителеві на початку навчального року слід спланувати перелік та послідовність вивчення варіативних модулів, а також розподілити навчальний матеріал, передбачений базовим модулем.

Трудове навчання у 6-9 класах базується на практичній діяльності учнів. Засвоєння теоретичного матеріалу доцільно проводити під час практичних робіт, не витрачаючи на це окремого навчального часу. Однак не виключається можливість проведення уроків засвоєння нових знань, під час яких учитель може розкрити навчальний матеріал всього модуля або його окремої

частини. Такі уроки у навчальному процесі можуть бути одиничними.

Акцент у роботі з учнями 6 - 9 класів переноситься на розвиток творчого і конструктивного мислення, уміння працювати з інформаційними джерелами, різними видами проектно-технологічної документації; формування в учнів навичок проектної діяльності, уміння здійснювати аналіз та оцінку технологічних об'єктів, свідомо обирати ті чи інші технологічні процеси, трудові прийоми і технічні засоби. Таким чином, знання, уміння та навички, якими повинні оволодіти учні, є передумовою для успішного вирішення ними задач проектно-технологічної діяльності.

Під час роботи у навчальній майстерні на кожному уроці треба звертати увагу на дотримання учнями правил безпечної роботи, виробничої санітарії та особистої гігієни, навчати їх безпечних прийомів роботи, ознайомлювати із заходами попередження травматизму.

З метою свідомого вибору учнями профілю навчання з 8 класу запроваджується допрофільне навчання. У 8-9 кл. учні повинні глибше познайомитися з різними профілями та напрямками навчання. Таке ознайомлення може здійснюватися за рахунок упровадження курсів за вибором та профорієнтаційних курсів.

Курси за вибором дають змогу учням не тільки оволодіти технологією вибору, а й апробувати різний зміст з метою самовизначення.

Іншою складовою допрофільного навчання є профорієнтаційні курси. Міністерством освіти і науки України надано гриф навчальним програмам курсів «Людина і світ професій» для учнів 8-9 класів та «Побудова кар'єри» для учнів 10-11 класів. Зазначені курси за вибором можуть бути розраховані на 9, 18, 35 і навіть 70 год. Програми курсів надруковано на сторінках фахового журналу «Трудова підготовка в закладах освіти» та фахової газети «Трудове навчання».

Головна мета курсу «Людина і світ професій» — підготовка учнів 8-9 класів до вибору профілю навчання у старшій школі. Мета курсу реалізується у процесі виконання комплексу навчальних і виховних завдань.

Учні 10-11-х класів, незалежно від профілю навчання (крім технологічного), освоюють навчальний предмет технології (трудове навчання) за навчальною програмою «Технології. 10-11 класи» (авт.: А.І.Терещук та інші).

Програма має модульну структуру і складається з двох частин – інваріантної та варіативної. Основою інваріантної складової є базовий модуль «Проектні технології у перетворюючій діяльності людини». На вивчення базового модуля у 10-11 класах відводиться по 12 годин. Вивчення другої частини програми передбачається в обсязі 20 годин (один варіативний модуль). Модулі слід обирати з урахуванням побажань учнів, матеріально-технічної бази навчальних шкільних майстерень, фахової підготовленості вчителя. Це дасть можливість учням, незалежно від профілю навчання, оволодіти практичними технологіями, які викликають зацікавленість.

Варіативні модулі мають засвоюватися старшокласниками через проектну діяльність, результатом якої є

творчий проект.

Наразі дозвіл на використання у загальноосвітніх навчальних закладах мають такі варіативні модулі до навчальної програми «Технології. 10-11 класи»:

Технологія бісерного плетіння на дротяній основі.

Технологія художнього різьблення по дереву.

Технологія геометричного гострокутного гуцульського різьблення.

Основи лісового господарства.

Технологія виготовлення малих архітектурних форм.

Технологія вишивання технікою мережки.

Технологія художнього набивання на тканині.

Технологія плетіння спицями

Технологія рельєфного різьблення.

Технологія розпису на склі.

Технологія соломоплетіння.

Технологія інкрустації виробів з деревини.

Технологія токарної обробки деревини.

Технологія вишивання стрічками.

Технологія виготовлення м'якої іграшки.

Технологія вишивання шовковими стрічками.

Технологія писанкарства.

Технологія клаптикового шиття (печворк).

Технологія хлібопекарського та кондитерського виробництва.

Технологія об'ємної вишивки.

Технологія виготовлення листівок.

Технологія ниткової графіки.

Технологія художньої обробки деревини випилюванням.

Технологія в'язання гачком.

Технологія дизайну інтер'єру.

Технологія пірографії (випалювання на деревині).

Технологія дизайну шкільних та офісних меблів.

Технологія ручного розпису тканини.

Технологія виготовлення штучних квітів.

Технологія ліплення.

Технологія ручного ткацтва.

Технологія виготовлення подарункових упаковок.

Технологія виготовлення дитячого одягу.

Технологія дизайну предметів інтер'єру.

Об'ємне комп'ютерне моделювання.

Технологія виготовлення виробів із сучасних деревних матеріалів.

Технологія аплікації з текстильних матеріалів та фурнітури.

Технологія виготовлення народної ляльки-оберега.

Технологія матчворку (конструювання із сірників).

Програми зазначених варіативних модулів друкуються у видавництвах «Літера ЛТД» та «Абетка нова».

Особливістю технологічного профілю є широкий перелік спеціалізацій, за якими може здійснюватися навчання:

Деревообробка.

Кулінарія.

Основи дизайну.

Агровиробництво.

Будівництво. Опоряджувальні роботи.

Енергетика.

Конструювання та моделювання одягу.

Легка промисловість.

Матеріалознавство та технологія
конструкційних матеріалів.
Металообробка.
Основи бджільництва.
Технічне проектування.
Українська народна вишивка.
Художня обробка матеріалів.
Швейна справа.
Технології сільськогосподарського
виробництва.

За наявності відповідного грифа Міністерства освіти і науки профільне навчання може здійснюватися за авторськими програмами з інших, не передбачених переліком, спеціалізацій.

У межах технологічного профілю також можлива професійна підготовка старшокласників. Наказом Міністерства освіти і науки № 904 від 23.09.2010 р. затверджено Типові навчальні плани та Типові програми професійно-технічного навчання для учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Зазначені плани та програми розроблено з метою узгодження Державних стандартів професійно-технічної освіти та навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів.

Професії, за якими здійснюється професійно-технічне навчання, відповідно до Типових навчальних планів та Типових програм, розділено за трьома групами, в залежності від кількості годин, що відводиться на їх опанування.

До першої групи відносяться:

- «Продавець (з лотка, на ринку)»;
- «Водій автотранспортних засобів категорії «В»»;
- «Водій автотранспортних засобів категорії «С»»;
- «Манікюристка»;
- «Штукатур».

На опанування зазначених професій відводиться до 480 годин навчального часу: 6 годин на тиждень в 10 та 11 класах за рахунок технологічного профілю (наказ МОН від 27.08. 2010 № 834, додаток 10) та 10 робочих днів навчальної практики у 10 класі.

До другої групи відносяться:

- «Вишивальниця»;
- «Агент з організації туризму»;
- «Оператор комп'ютерного набору»;
- «Різьбяр по дереву та бересту»;
- Інтегрована професія – «Швачка, Кравець».

На опанування зазначених професій відводиться до 540 годин навчального часу: 6 годин на тиждень в 10 та 11 класах за рахунок технологічного профілю та 20 робочих днів навчальної практики у 10 класі.

До третьої групи відносяться:

- «Секретар керівника (організації, підприємства, установи)»;
- «Касир (на підприємстві, в установі, організації)»;
- «Перукар (перукар-модельєр)»;
- «Молодша медична сестра з догляду за хворими»;
- «Офіціант»;
- «Секретар-друкарка»;
- «Слюсар з ремонту автомобілів»;
- «Столяр будівельний».

На опанування зазначених професій відводиться до 680 годин навчального часу: 6 годин на тиждень в 10

та 11 класах за рахунок технологічного профілю, по 2 години на тиждень в 10 та 11 класах за рахунок варіативної складової навчальних планів та 20 робочих днів навчальної практики у 10 класі.

Збільшення часу навчальної практики передбачається тільки для професійного навчання з метою забезпечення потрібної кількості навчальних годин. Збільшення навчальної практики можна уникнути за рахунок виділення (збільшення) годин з варіативної складової навчальних планів.

У випадку, коли кількість годин на опанування професії менша передбаченої навчальними планами, рекомендуємо запроваджувати профільні курси та курси за вибором профорієнтаційного спрямування, які мають відповідний гриф Міністерства.

Здійснення професійно-технічного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах та міжшкільних навчально-виробничих комбінатах можливе і за іншими професіями, за умови дотримання вимог Державних стандартів професійно-технічної освіти.

Важливою складовою технологічної підготовки школярів є знання ними основ графічної грамоти. Вивчення курсу креслення передбачено в 11 кл. технологічного напрямку в обсязі 2 год. на тиждень.

У 8-11 кл. креслення може вивчатися як курс за вибором. Міністерством освіти і науки України рекомендовано програму «Креслення. 8-11 класи» (В.К.Сидоренко. К.: Шкільний світ, 2001), яка забезпечена підручниками «Креслення» для загальноосвітніх навчально-виховних закладів (В.К.Сидоренко. К.: Школяр, 2004).

У навчальному процесі слід користуватися підручниками, посібниками та навчально-наочними матеріалами, що мають відповідний гриф Міністерства.

Під час роботи у навчальній майстерні особливу увагу слід звертати на дотримання учнями правил безпечної роботи, виробничої санітарії й особистої гігієни, навчати їх тільки безпечних прийомів роботи, ознайомлювати із заходами попередження травматизму.

Учні 11 класу складають державну підсумкову атестацію з предметів освітньої галузі «Технологія».

Зокрема, всі учні, які навчаються за технологічним профілем, складають державну підсумкову атестацію з технологій (профільний рівень).

Учні складають ДПА з технологій у навчальних закладах, на базі яких вони вивчали профільні предмети. Це можуть бути міжшкільні навчально-виробничі комбінати, професійно-технічні навчальні заклади, опорні загальноосвітні школи та ін. Склад комісій та порядок оформлення документації заздалегідь визначаються спільно місцевими органами управління освітою, адміністраціями закладів освіти, на базі яких здійснювалося навчання, та адміністраціями загальноосвітніх навчальних закладів за основним місцем навчання учнів.

Державна підсумкова атестація проводиться окремо від кваліфікаційних іспитів з присвоєння робітничої професії.

Ніна ПАВИЧ,
методист Хмельницького ОІППО.

Вивчення предмета «Фізична культура» у 2013/2014 н.р.

Навчальний предмет «Фізична культура» у загальноосвітніх навчальних закладах спрямований на формування широкого комплексу життєво необхідних знань, рухових умінь та навичок, забезпечення різнобічного розвитку фізичних і безпосередньо пов'язаних з ними психічних якостей. Заняття фізичною культурою повинні увійти до звички школяра. Рух, змагання, самоствердження – природна суть фізичної культури і спорту.

Фізичне виховання потребує орієнтації на:

- вироблення і реалізацію якісно нової, особистісно і компетентісно обґрунтованої основи до підходу збереження і підтримки інтелектуальної та фізичної індивідуальності для додаткових форм фізичного виховання з урахуванням особливостей їх рухового і психофізичного розвитку;

- створення освітнього середовища, яке стимулює рухову активність особистості та її організацію відповідно вікових та психофізичній специфіці розвитку організму;

- інтенсивне включення в освітній процес школи можливостей для додаткових форм фізичного виховання;

- створення умов і механізмів фізичного виховання для занять різної спрямованості за інтересами;

- формування стійкості до асоціальних впливів щодо виникнення шкідливих звичок і неадекватних видів поведінки.

Навчально-виховний процес з фізичної культури у 2013/2014 н.р. здійснюється за робочими навчальними планами, що складаються на основі Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів і затверджуються відповідним органом управління освітою.

Типовими навчальними планами для загальноосвітніх навчальних закладів у 2013/2014 н.р. на вивчення предмета «Фізична культура» в інваріантній складовій передбачено:

- 1-4 класи – 3 години на тиждень;

- 5 класи – 3 години на тиждень;

- 6-7 класи – 2,5 години на тиждень (у загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання, з вивченням російської чи іншої мови національних меншин та в загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання, з вивченням двох іноземних мов – 2 год.);

- 8-9 класах – 3 години на тиждень;

- 10-11 класах – 2 години на тиждень;

- 10 - 11 класах спортивного та військово-спортивного профілів – 5 годин на тиждень.

Години з фізичної культури освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

При складанні розкладу занять на навчальний рік слід враховувати місцеві кліматичні умови, матеріальну базу навчального закладу освіти, кадрове забезпечення вчителями фізичної культури тощо.

Вивчення навчального предмета «Фізична культура» у 2013/2014 н.р. здійснюватиметься за навчальними програмами, які рекомендовані Міністерством:

- 1-2 класи – «Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи» (авт. Круцевич Т.Ю. та ін., 2011р.);

- 3-4 класи – «Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи» (авт. М.Д. Зубалій, В.В. Дерев'янка, О.М. Лакіза, В.Ф. Шегімага, в-во «Ранок», 2006р.);

- 5 класи – «Фізична культура. 5-9 класи» (авт. Круцевич Т.Ю. та ін., 2012);

- 6-11 класи – «Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-11 класи» (за ред. С.М. Дятленка, 2011 р.);

- «Фізична культура для спеціальної медичної групи. 1-4 класи» (авт. В.І. Майєр, в-во «Ранок», 2006);

- «Фізична культура для спеціальної медичної групи. 5-9 класи» (авт. В.І. Майєр, В.В. Дерев'янка);

- «Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. Спортивний профіль. 10-11 класи» (авт. В.М. Ермолова та ін.).

Предметом навчання у початковій школі в галузі фізичного виховання є рухова активність із загальноосвітньою спрямованістю.

Початкова школа (1-2 класи) працює за новою програмою «Фізична культура» для 1-4 класів («Затверджено МОШмолодьспортом» від 12.09.2011 № 1050), яка розроблена відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 № 462).

Навчальний матеріал у програмі розподілений не за видами спорту, а за «школами», до яких увійшли вправи, об'єднані за способами рухової діяльності. Програма робить акцент на розвиток навичок мислення, міжособистісних відносин, творчої співпраці всіх учасників навчально-виховного процесу і покликана сприяти системним реформам національної освіти, процесам її інтеграції до європейського та всесвітнього освітнього простору.

Оцінювання учнів початкової школи здійснюється вербально.

Програми з фізичної культури для 5-11 класів характеризуються спрямованістю на реалізацію принципу варіативності, який передбачає планування навчального матеріалу відповідно до віково-статевих особливостей учнів, їхніх інтересів, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу (спортивний зал, спортивні пришкольні майданчики, стадіон, басейн тощо), кадрового забезпечення. Матеріал програм з фізичної культури спрямований на вирішення виховних, освітніх та оздоровчих завдань на уроках фізичної культури.

Змістове наповнення предмета «Фізична культура» у 5-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів формує самостійно з варіативними модулями. При цьому обов'язковим є включення засобів теоретичної і загальнофізичної підготовки, передбачених програмою для даного класу до кожного варіативного модуля.

На заняттях з фізичної культури рекомендуємо здійснювати особистісно орієнтований підхід до навчання учнів за статевими та індивідуальними особливостями фізичного розвитку, а також з урахуванням їхніх потреб і нахилів, навчити учнів «слухати» й «оцінювати» свій фізичний стан, добирати і використовувати різноманітні засоби свого фізичного вдосконалення, а вчителям відійти від надто узагальнених, «розмитих» завдань навчання.

Оцінювання і перевірка знань, рухових умінь і навичок, техніки виконання фізичних вправ, навчальних нормативів і вимог навчальної програми є важливою складовою навчально-виховного процесу. При оцінюванні вчитель фізичної культури має враховувати рівень досягнень учня, зважаючи на те, що основними функціями оцінювання є

контролюючи, навчальна, діагностична і виховна.

Під час оцінювання рекомендуємо:

- здійснювати індивідуальний підхід, тобто створювати для учня такі умови, які відповідають особливостям його розвитку, рівню фізичного підготовленості, стану здоров'я;
- конкретизувати завдання, визначеного змістом даного уроку, за яке учня буде оцінено;
- застосовувати гласність оцінки (своєчасно інформувати учня про оцінку з коротким аналізом виконання учнем рухової дії);
- врахувати: особисті досягнення учнів протягом навчального року; ступінь активності учнів на уроках; залучення учнів до занять фізичною культурою в позаурочний час; участь у спортивних змаганнях усіх рівнів.

Відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затвердженій наказом МОЗ та МОН від 20.07.2009 №518/674, учні розподіляються на основну, підготовчу та спеціальну медичні групи.

Для учнів основної медичної групи фізична підготовка проводиться в повному обсязі згідно з навчальними програмами з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини.

Учні, які за станом здоров'я віднесені до підготовчої медичної групи, відвідують обов'язкові уроки фізичної культури. Заняття проводяться за загальною програмою фізичної культури, але з можливою затримкою складання нормативів. Оцінювання учнів – за теоретико-методичні знання та техніку виконання вправ. Рекомендовані заняття у фізкультурно-оздоровчих групах загальної фізичної підготовки, прогулянки, ігри й спортивні розваги. Участь у змаганнях – за додатковим дозволом лікаря.

Учні, які за станом здоров'я віднесені до спеціальної медичної групи, відвідують обов'язкові уроки фізичної культури, але виконують корегувальні вправи і вправи для загального фізичного розвитку, які їм не протипоказані.

Учні, незалежно від рівня фізичного розвитку та медичної групи, а також тимчасово звільнені, повинні бути обов'язково присутніми на уроках фізичної культури. Допустимі навантаження для тих учнів, які за станом здоров'я належать до підготовчої та спеціальної медичних груп, встановлює учитель фізичної культури.

Оцінювання учнів здійснюється відповідно до вимог, визначених навчальними програмами.

Залікові навчальні нормативи складають тільки учні основної медичної групи, які на момент прийняття нормативу не скаржаться на погане самопочуття та стан здоров'я.

Оцінка за виконання нормативу не є домінуючою під час здійснення тематичного, семестрового чи річного оцінювання.

Медичне обстеження учнів проводиться щорічно в установленому законодавством порядку. Не допускати на уроках фізичної культури навантаження учнів, які не пройшли медичного обстеження.

В розкладі навчальних занять не рекомендується здвоювати уроки фізичної культури або проводити їх два дні поспіль. Рішення про неможливість проведення занять з фізичної культури на відкритому повітрі у зв'язку з несприятливими погодними умовами виносять учителі фізичної культури (наказ МОН від 01.06.2010 № 521).

Більшість уроків фізичної культури доцільно проводити на відкритому повітрі, за умови, якщо температура повітря не нижче:

- 8°C для 1-2 класів;
- 8°C - -11°C для 3-4 класів;
- 12°C для 5-7 класів;
- 12°C - -15°C для 8-11 класів.

При проведенні занять з фізичної культури слід дотримуватись «Правил безпеки життєдіяльності під час

проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах» (Наказ МОН України від 01.06.2010 №521, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 9 серпня 2010 № 651/17946).

Вивчення предмета у 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється окремо для дівчат і юнаків. Поділ класу на групи здійснюється згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002р. №128 (додаток 2). При наявності можливостей уроки фізичної культури у 5-9 класах варто проводити для хлопців та дівчат окремо.

При забезпеченні належного організаційно-методичного проведення уроку, особистісно-зорієнтованого навчання, індивідуально-дозованого навантаження, дотримання дисципліни, стану спортивного обладнання та інвентарю переважна кількість травм може бути попереджена. На уроках фізичної культури, спортивно-масових заходах систематично здійснювати візуальний контроль за самопочуттям учнів, технічним станом спортивного обладнання та інвентарю.

Для підготовки до державної підсумкової атестації в основній школі з фізичної культури рекомендуємо користуватися посібником «Збірник матеріалів для державної підсумкової атестації з фізичної культури. 11 клас» (авт. Тимошенко О.В. та інш.) – Київ: Центр навчально-методичної літератури, 2013.

Зважаючи на складну ситуацію щодо нещасних випадків на воді через невміння дорослого населення і дітей плавати та відсутність навичок знаходження у водному середовищі, Міністерство запровадило з 2013 року загальнодержавну акцію «Урок плавання» (лист МОНмолодьспорту від 22.03.2013 № 1/9 -209). Її проведення забезпечить підвищення рухової активності учнів, стане ефективним лікувально-профілактичним засобом, спрямовуватиме на набуття життєво необхідних навичок збереження та зміцнення здоров'я наших дітей.

Рекомендуємо до заходів з навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів плаванню в регіонах залучати різноманітні місцеві ресурси: басейни дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів, відвідування яких організовується для учнів із сусідніх шкіл; басейни дитячо-юнацьких спортивних шкіл, баз відпочинку, культурно-розважальних центрів; облаштування та використання громадських пляжів; використання, за сприятливих погодних умов, можливостей літніх пришкольних та оздоровчих таборів тощо.

Для навчання учнів плаванню розроблено навчальні програми, які мають гриф Міністерства, а саме:

- «Плавання» для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи (авт. В.В.Дерев'янка, В.О.Сілкова);
- «Плавання» для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи (авт. В.В.Дерев'янка, В.О.Сілкова);
- «Початкове навчання плаванню учнів загальноосвітніх навчальних закладах» (авт. В.В.Дерев'янка, В.О.Сілкова).

Варто наголосити, що відповідно до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 02.08.2012 № 882 «Про використання навчальної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах», у загальноосвітніх навчальних закладах дозволено використовувати навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники, які мають гриф Міністерства або схвалені відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти.

Олег ШНИРА,
завідувач сектора Хмельницького ОІППО.

Вивчення предмета «Захист Вітчизни» у 2013/2014 н.р.

Головною метою вивчення предмета є допризовна підготовка молоді, що спрямована на забезпечення виконання громадянами конституційного обов'язку щодо захисту національних інтересів України.

Відповідно до поставленої мети окреслено такі завдання з вивчення предмета:

- підготовка допризовної молоді до захисту життя і здоров'я у повсякденному житті, забезпечення власної безпеки та безпеки інших громадян у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу;

- підготовка допризовної молоді до служби в Збройних Силах України та інших військових формуваннях, до виконання військового обов'язку в запасі.

Особливої актуальності набувають ці завдання сьогодні, коли Збройні сили України переходять на професійну основу комплектування. Професійна армія потребує підготовленого резерву, і сучасна школа може забезпечити виконання цього завдання, адже саме на заняттях з предмета допризовна молодь отримує початкову військову підготовку, формують почуття високої патріотичної свідомості та національної гідності.

У 2013-2014 н.р. в навчальних закладах системи середньої загальної освіти учні 10-11 класів вивчатимуть предмет за навчальною програмою, підготовленою авторським колективом під керівництвом Мелецького В.М. Цей навчальний предмет є обов'язковим і включається до інваріантної частини навчального плану та викладається протягом трьох періодів – у 10-11 класах та під час навчально-польових зборів (занять у лікувально-оздоровчому закладі).

Відповідно до Типових навчальних планів для загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки від 27.08.2010 № 834, на вивчення предмета у 2013/2014 навчальному році передбачено:

- у класах з військово-спортивним профільним навчанням – 2 год. на тиждень;

- у класах всіх інших напрямів – 1 год. на тиждень.

Кількість годин може бути збільшена за рахунок варіативної частини навчального плану.

Програма для проведення навчально-польових зборів не залежить від потижневого навантаження і розрахована на 18 навчальних годин.

Вивчення предмета «Захист Вітчизни» проводиться окремо для юнаків та дівчат (відповідно до листа-роз'яснення Міністерства освіти і науки України від 09.10.2002 № 1/9-444). Поділ класу на групи здійснюють згідно з наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел, садків) компенсуючого типу, класів спеціаль-

них загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах» від 20.02.2002 № 128 (додаток 2).

Як виняток, дівчата можуть навчатися за програмою для групи юнаків за умови їх бажання, згоди батьків та відповідно до рішення педагогічної ради навчального закладу. Юнаки, які за станом здоров'я або релігійними переконаннями не можуть вивчати основи військової справи, рішенням педагогічної ради навчального закладу вивчають предмет за програмою для групи дівчат. Навчальний предмет при цьому в обох випадках носить назву «Захист Вітчизни».

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 02.08.2012 № 882 «Про використання навчально-методичної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах», при вивченні предмета дозволено використовувати навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники, які мають гриф Міністерства освіти і науки України або схвалені відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти.

У 2013-2014 н.р. планування роботи з військово-патріотичного виховання слід проводити відповідно до Указу Президента України від 19.10.2012 № 604/2012 «Про заходи у зв'язку з відзначенням 70-річчя визволення України від фашистських загарбників та 70-ї річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років».

Для підвищення ефективності роботи з військово-патріотичного виховання та з метою удосконалення знань, умінь та навичок з предмета, практичного відпрацювання нормативів з цивільного захисту, рекомендується створювати в навчальних закладах гуртки, навчальні програми яких мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України:

- навчальна програма гуртка з козацько-лицарського виховання «Джура» (авт. Бондарчук О.С.);

- навчальна програма гуртка «Зірниця» (авт. Коломоєць Г.А.);

- навчальна програма гурткової роботи з допризовної підготовки, військово-патріотичного виховання та рятувальної справи «Юний рятувальник – захисник» (авт. Ільїна В.М., Коломоєць Г.А.);

- програма гуртка військово-патріотичного напрямку «Школа безпеки» (авт. Олексюк В.Л., Горчинський Л.В., Єпіфанцев І.В.);

- навчальна програма гуртка «Юний миротворець» (авт. Барановський В.І.).

Олег АНТОНОВ,
методист Хмельницького ОІППО.

Про викладання основ здоров'я у 2013/14 н.р.

На вивчення основ здоров'я у 5 класах усіх загальноосвітніх навчальних закладів, відповідно до зазначених Типових навчальних планів, передбачена 1 година на тиждень.

Нова навчальна програма з основ здоров'я реалізує завдання нового державного стандарту.

Державний стандарт визначає здоров'язбережувальну компетентність як ключову, що формується на міжпредметному рівні шляхом інтеграції у зміст всіх предметів інваріантної та варіативної складових Типових навчальних планів, і як предметну, що формується у результаті засвоєння змісту предметів освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура».

Компетентнісний підхід до вивчення основ здоров'я вимагає продовження формування в учнів і застосування ними навичок здорового і безпечного способу життя, здатності дітей передбачати ризики небезпеки та зменшувати їх вплив.

Змістову лінію предмета «Основи здоров'я», яка підпорядкована загальній меті – формуванню і розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів, структуровано за чотирма розділами: «Здоров'я людини», «Фізична складова здоров'я», «Соціальна складова здоров'я», «Психічна і духовна складові здоров'я». Зазначені розділи є наскрізними для початкової і основної школи, що забезпечує наступність вивчення предмета. Водночас концентричний спосіб систематизації змісту дозволяє змінювати, ускладнювати навчальний матеріал, маневрувати його вивчення відповідно до конкретних пізнавальних ситуацій.

Завданнями навчального предмета «Основи здоров'я» в основній школі є:

- формування в учнів знання про здоров'я і безпеку, здоровий і безпечний спосіб життя;
- розвиток в учнів життєво необхідних умінь та навичок, вміння використовувати їх у навчальній та повсякденній діяльності;
- створення мотивації учнів щодо дбайливого ставлення до власного здоров'я, вдосконалення фізичної, соціальної, психічної і духовної складових здоров'я;
- усвідомлення учнями цінності життя і здоров'я, значущості здорового і безпечного способу життя;
- збагачення власного досвіду учнів щодо збереження здоров'я;
- підготовка учнів до забезпечення власної безпеки та безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях.

Знаннєвий компонент здоров'язбережувальної компетентності учнів слід формувати з урахуванням сучасного розуміння сутності здоров'я як складного явища, яке характеризує життєдіяльність окремої людини, групи людей і суспільства загалом. У школярів має накопичуватися інформація щодо сучасного трактування сутності здорового способу життя, його складових та, особливо, його чинників:

- способу життя сім'ї, найближчого оточення та суспільства;
- рівня культури особи, сім'ї, суспільства;
- місця здоров'я в системі цінностей людини та суспільства, у якому вона живе;
- бажання людини берегти своє життя і зміцнювати здоров'я;
- налаштованості на довге здорове життя та на розвиток усіх складових свого здоров'я: фізичної, соціальної, психічної, духовної.

З метою формування ціннісного компоненту здоров'язбережувальної компетентності необхідно ак-

тивізувати мотиваційну і виховну функції навчання, задіяти емоційність навчального матеріалу, що дозволяє формувати позитивний світогляд дитини у ставленні до самого себе й до інших людей. Мотивування і виховання учнів необхідно базувати на позитивних мотивах навчання, активізації їхніх пізнавальних потреб та інтересів. Цьому сприятиме використання завдань на розвиток мотивації (ігрові ситуації та рухливі паузи, персоніфікація запитань, виконання творчих завдань тощо), ілюстрацій, цікавих фактів, гуморесок. Особливої уваги заслуговує включення в навчальний процес опори на життєвий досвід учнів.

Діяльнісний підхід до вивчення основ здоров'я забезпечується відпрацюванням практичних дій при вивченні кожної навчальної теми. Зміст нової навчальної програми з основ здоров'я складається з двох частин: понятійної та діяльнісної, що складаються з вправ для відпрацювання ключових умінь і навичок щодо збереження життя і зміцнення здоров'я (наприклад, виконання вправ для розвитку життєвих (соціально-психологічних) навичок, відпрацювання алгоритму дій, моделювання поведінки, розробка пам'яток тощо). Виконання зазначених вправ є обов'язковим елементом навчальних занять відповідної тематики. Знаком * позначено вправи, які слід виконувати учням не лише в класі, а й вдома з допомогою дорослих.

Для реалізації особистісно зорієнтованого підходу до вивчення основ здоров'я доцільно використовувати навчальні тексти, відеофрагменти, які передбачають рефлексію – встановлення зворотнього зв'язку між зовнішнім світом і внутрішнім станом учня, спеціально дібраними завданнями (наприклад: Як ти поводишся в такій ситуації? Що тобі подобається або не подобається в запропонованих порадах? Що ти відчував, виконуючи цю роль, завдання? Що нам дало виконання певної вправи?), що потребують осмислення дій, колективної комунікації, де кожен учень має змогу реалізувати власний потенціал, усвідомити власний вибір, почуття, емоції.

При плануванні вивчення основ здоров'я учнями 5 класу вчителю необхідно керуватися, насамперед, принципами наступності, перспективності, активності та емоційності. Необхідним є використання системи завдань, спрямованих на уможливлення оволодіння здоров'язбережувальними компетенціями (розвиток життєвих і спеціальних здоров'язбережувальних навичок) та загальнонавчальними вміннями (управління процесом розуміння учнями прочитаного тексту, оволодіння ними уміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, брати участь у проектній діяльності, рольовій грі, розв'язанні конкретних ситуацій тощо).

Особливість методики проведення уроків з основ здоров'я полягає в тому, що оволодіння сприятливими для здоров'я і розвитку особистості життєвими навичками потребує багаторазового вправлення, насамперед у процесі групової взаємодії.

Ефективними на уроках основ здоров'я можуть бути сучасні педагогічні технології, що ґрунтуються на використанні методів інтерактивного навчання, у тому числі й системи завдань і вправ, зорієнтованих на діалогові форми навчальної взаємодії, використання елементів тренінгових форм, проектної діяльності, ведення індивідуальних і колективних портфоліо.

З методів інтерактивного навчання, які є найефективнішими на уроках основ здоров'я, пропонуємо такі.

Мозковий штурм. Використовується для генерування ідей та активізації діяльності учнів щодо розв'язання певної проблеми. Можна застосовувати на початку заняття, щоб з'ясувати обізнаність з темою (виявлення рівня поінформованості). Всі висловлені ідеї можна об'єднати або проаналізувати, використовуючи інші методи (наприклад, концептуальну карту, «павутиння»).

Дискусії-роздуми. Заохочують до обмірковування й обговорення того, що учні спостерігали, чули або читали. Починають дискусію, ставлячи питання, яке вимагає висловлювання власної позиції та інтерпретації (обговорення) власного досвіду, навчальних відеофільмів, текстів підручників, статей, газетних публікацій тощо. Поставлені запитання заохочують учнів співвідносити зміст опрацьованої інформації з власним досвідом.

Обговорення в групах кооперативного навчання (ГКН) забезпечує можливість кожному учаснику навчального процесу висловити власні думки і погляди щодо конкретного питання. Невеликі групи – 5-7 учнів – найоптимальніші для обговорення, оскільки кожен член групи має нагоду висловитися, хоча це можна здійснити і фронтально.

Міні-лекція (узагальнена назва словесного повідомлення інформації). Метод можна використати для повідомлення такої інформації, яка має основоположне значення і яку учні не можуть здобути самостійно. Можуть вважатися ефективними, коли: продовжуються 5-8 хв; включають групову дискусію, покази, демонстрації.

Навчальний фільм. Це знятий та записаний сюжет, представлений особою, яку неможливо запросити на урок та поради якої дуже важливі. Фільм може бути зроблений у форматі інтерв'ю або репортажу з місця події, що дає можливість показати обладнання, предмети, дії, яких немає і не відбувається в класі. Фільм тем не менш повинен бути коротким, 5–8 хвилин. Після фільму доцільне обговорення.

Показ/демонстрація. Забезпечує зв'язок між «знати про» і «бути спроможним зробити». Демонстрацію можна вважати ефективною, якщо учні можуть чітко бачити і розуміти те, що відбувається, та коли мають місце короткі пояснення вчителя і групові обговорення впродовж показу.

Доповнення. Цей метод передбачає надання можливості для доповнення інформації, що характеризує певні факти, ознаки, методи. Учні мають завершити текст так, щоб він мав сенс. Метод використовують у письмовій або усній формі із застосуванням власного досвіду учнів, повідомленнями про випадки в їхньому житті.

Аналіз окремої життєвої ситуації. Стосується заздалегідь визначених сценаріїв, випадків, котрі ґрунтуються на ситуаціях з реального життя, які учні спостерігають, аналізують, роблять висновки, дають рекомендації.

Концептуальна карта (опорна схема). Складання концептуальних карт часто застосовується для того, щоб можна було побачити зв'язок між новою і відомою інформацією. Також цей метод використовується для того, щоб визначити основні поняття або показати зв'язки між поняттями, схематично відобразити структурні компоненти інформації.

Коло знань (карусель). Цей метод залучає кожного до обговорення наданих вчителем фактів з товаришами в групі, а потім – до обміну думками спочатку в іншій групі (кожний учасник переходить в іншу групу як носій частини нової інформації). Насамкінець представники кожної групи в оновленому складі представляють отримані в результаті обговорення знання перед своєю або всіма групами. Для цього методу потрібно заготувати картки з інформацією, яка має бути раціонально викладеною, добре оформленою; найчастіше надається така інформація, яку можна швидко запам'ятати, щоб легко викласти її членам групи.

Дебати. Структура дебатів заохочує учнів знаходити і наводити переконливі аргументи своїм твердженням. У дебатах більшого значення надається конкретним фактам

та знанням, ніж неформальному обговоренню. Групи, утворені для проведення дебатів, мають співпрацювати у процесі пошуку і підготовки своїх аргументів. Важливою умовою ефективного проведення методу є обговорення і прийняття заздалегідь правил співпраці під час дебатів. Метод особливо актуальний, адже він не лише дозволяє оволодіти тим чи іншим матеріалом, але й сприяє розвитку навичок вирішення проблем, творчого та критичного мислення, ефективного спілкування, почуття гідності, чинення опору тиску, міжособистісних взаємин.

Схеми/таблиці досвіду. Такі схеми/таблиці фіксують досвід, яким діляться учні. Вони є важливими ресурсними матеріалами. Темі для схем/таблиць можуть виникати під час запланованих або спонтанних видів діяльності. Зміст схем/таблиць залежить від рівня та різноманітності тем.

Інтерв'ювання. Передбачає зустріч учнів з певною особою (науковці, лікарі, батьки, представники державних служб захисту тощо) для обговорення конкретних тем або проблем. З «перших рук» отримується нова найточніша інформація, відбувається знайомство з точкою зору цієї особи з проблеми, яка цікавить учнів. Метод обов'язково доповнюється таким, що дозволяє зробити висновки, узагальнення; наприклад, дискусії-роздуми.

Взаємонавчання. Цей метод використовується таким чином, що учні, більш досвідчені в якомусь конкретному напрямку («фахівці»), діляться своїм досвідом з іншими членами групи.

Консультативна група. Консультативна група створюється для одержання, корекції, збагачення та поглиблення компетентності під керівництвом учителя. До роботи в цій групі, крім учнів, можна залучити батьків, лікарів, медичних сестер та ін.

Вирішення проблеми. Цей метод найчастіше використовується для оволодіння навичками прийняття рішення. Це – пошук відповідей на запитання або шляхів вирішення проблеми, які можуть бути представлені на занятті.

«Павутиння». Метод зорової репрезентації зв'язків між фактами, поняттями, наслідками чи подіями. Його застосування дозволяє досліджувати й упорядковувати інформацію в певній послідовності за ієрархічним змістом. «Павутиння» зручно будувати на основі будь-якої концептуальної карти.

Уявний образ. Метод спрямований на вироблення навичок створення уявного (віртуального) образу предмета чи об'єкта, події або ситуації. Це розвиває уяву та творче мислення.

Ситуаційні ігри. Дозволяють реалізувати творчий потенціал учнів під час короткого перевтілення, коли розігруються певні життєві ситуації, пов'язані переважно з вибором (корисних чи шкідливих звичок, активного чи пасивного відпочинку, вибором друзів, відмовою від участі в діяльності, пов'язаної з ризиком для життя та здоров'я тощо). Після розігрування певної ситуації в навчальній групі створюється надзвичайно сприятлива нагода обговорити інші можливі шляхи вирішення проблеми, виявити ставлення до тієї чи іншої ситуації та зробити загальні висновки. Звертаємо увагу: ситуаційні ігри передбачають розвиток емпатії (співпереживання), вміння поставити себе на місце іншої людини, а не розвиток акторських здібностей.

Ілюстрування. Ілюструючи певні події, фрагменти підручників чи літературних творів, учні передають свої розуміння, особисте сприйняття і ставлення до прочитаного або почутого. Вони розвивають власне творче мислення, коли зображують ту чи іншу особу, середовище, у якому вона живе, тощо. Ілюстрування розповіді вчителя чи іншого учня розкриває досвід особи.

Екскурсії дозволяють сприймати явища в цілісності, зібрати багатий матеріал для подальшої роботи, набути

нові знання та навички, порівняти теоретичні знання з фактами, які мають місце в реальному житті. Екскурсії чітко плануються (наприклад, до Центру здоров'я, дитячої поліклініки, медичного кабінету школи); їх результати фіксуються і обговорюються при реалізації методів навчання, що відносяться до описаних вище навчальних стратегій.

Зміст предмета вимагає спрямування діяльності учня на розвиток його активності у засвоєнні істин здорового способу життя, на розвиток продуктивного і творчого мислення. З цією метою доцільно використовувати у навчальному процесі завдання, що різняться за характером пізнавальної діяльності учнів (рецептивні, репродуктивні, творчі) та ураховують навчальні і розвивальні цілі (на усвідомлення навчального матеріалу, застосування знань та умінь за зразком, творче застосування набутих знань, формування емоційно-ціннісного ставлення).

Постійної уваги учителя заслуговує співпраця з батьками, дорослими членами сім'ї. Слід звернути увагу учнів і батьків на співпрацю при виконанні завдань, спрямованих на моделювання здоров'язбережувальних компетенцій дітей. Програмою передбачена обов'язкова участь дорослих у виконанні таких завдань (позначені у чинній програмі *): «Прийняття зважених рішень щодо переходу дороги», «Обстеження безпеки своєї оселі», «Відпрацювання навичок вимірювання температури тіла», «Виконання вправ для формування правильної постави та гімнастики для очей».

Оцінювання рівня навчальних досягнень учнів має відбуватися постійно, на всіх етапах розвитку здоров'язбережувальних компетенцій. Особливістю оцінювання здоров'язбережувальної діяльності дитини є відзначення як позитивного навіть мінімального досягнення в школі, вдома, у громаді, для чого необхідна тісна співпраця учителя з батьківською громадою. Партнерство школи і батьківської громади щодо здоров'язбереження дітей уможливорює:

- участь батьків у навчанні і вихованні дітей в умовах школи;
- спільну відповідальність за навчально-виховний процес;
- підвищення рівня здоров'язбережувальної компетентності членів сім'ї;
- участь батьківської громади у прийнятті рішень щодо здоров'я дітей, підвищення значимості громади в управлінні життя суспільства;
- поліпшення здоров'язбережувального середовища школи.

Підручники з основ здоров'я для 5 класів

На конкурсній основі відібрано два підручники з основ здоров'я для 5 класів загальноосвітніх навчальних закладів:

- підручник «Основи здоров'я. 5 клас» – автори: Т.Є.Бойченко, С.В.Василенко, Н.Г.Гущіна, І.П.Василяшко, Н.С.Коваль, О.К.Гурська, видавництво «Генеза»;
- підручник «Основи здоров'я. 5 клас» – автори: І.Д.Бех, Т.В.Воронцова, В. С. Пономаренко, С. В. Страшко, видавництво «Алатон».

Зміст, структура, методичний апарат підручників подорожовані загальній меті – формуванню і розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів. Зміст підручника авторського колективу у складі І.Д.Беа, Т.В.Воронцової, В.С.Пономаренка, С.В.Страшка (видавництво «Алатон») базується на сучасній концепції здоров'я і безпеки з урахуванням вікових особливостей учнів, актуальних потреб, проблем, завдань та основних сфер їх життєдіяльності. Методичний апарат підручника ґрунтується на педагогічній технології «Освіта на основі розвитку життєвих навичок», ефективність

якої у формуванні здоров'язбережувальних компетенцій зумовлена залученням учнів до навчально-виховного процесу в ролі активних суб'єктів, а не пасивних споживачів інформації. Підручник орієнтовано на застосування групової та індивідуальної форм навчання, в процесі якого учні набувають навичок збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього. Знання і практичні навички здобуваються учнями в процесі діяльності: під час ролевих ігор, дебатів, мозкових штурмів, аналізу життєвих ситуацій, роботи в групах, розробки проєктів тощо, що сприяє також формуванню у школярів соціальної та комунікативної компетентностей.

Зміст, структура і методичний апарат підручника авторів Бойченко Т. Є., Василенко С. В., Губіної Н. Г., Василяшко І. П., Коваль Н. С., Гурської О. К. (видавництво «Генеза») розроблено з урахуванням сучасних дидактичних теорій конструювання змісту освіти та положень особистісно зорієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів, а також ключового характеру здоров'язбережувальної компетентності. Рубрики підручника та завдання різного рівня складності спрямовані на поєднання теоретичних знань із практичною діяльністю учнів.

У підручнику вміщено завдання, спрямовані на відтворення, конструювання, творчість. Вони розроблені з урахуванням можливості покрокового розвитку компетенцій, у тому числі й здоров'язбережувальних. У підручниках наведено алгоритми моделювання життєвих навичок, визначених програмою, дослідницькі проєкти, які учні можуть виконати за алгоритмом, що пропонується, або власним.

Міністерство освіти і науки України рекомендує за рахунок годин варіативної складової запровадити факультативи з формування здорового способу життя та профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу, насамперед у 10 – 11 класах, забезпечуючи таким чином неперервність і наступність шкільної превентивної освіти і виконання завдань Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009-2013 роки, затвердженою Законом України від 19 лютого 2009 року № 1026-VI.

Звертаємо увагу керівників навчальних закладів на необхідність забезпечення викладання основ здоров'я і факультативних курсів для молоді з формування здорового способу життя і профілактики ВІЛ-інфекції педагогічними працівниками, які мають документ про проходження навчання за методикою розвитку життєвих навичок (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17.08.2011 № 982 «Про виконання Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД щодо підготовки педагогічних працівників та охоплення навчанням учнівської молоді за програмами розвитку життєвих навичок»).

Неприпустимим є використання годин, відведених на предмет «Основи здоров'я», для довантаження вчителів або класних керівників, що не мають відповідної підготовки.

У рамках реалізації проєктів за підтримки Глобального фонду і Європейського Союзу «Посилення спроможності педагогів у забезпеченні дієвої профілактики ВІЛ/СНІДу, протидії стигмі і дискримінації» навчальні заклади області забезпечені посібниками для учнів, науково-методичними матеріалами. Для ефективного їх використання на уроках та під час проведення факультативних занять необхідно створити тренінгові кабінети.

**Анна ПОЛІЩУК,
завідувач сектора Хмельницького ОІППО.**

Методичні рекомендації щодо навчання дітей з особливими потребами у 2013-2014 н.р.

Навчально-виховний процес у 2013-2014 н.р. для дітей з особливими потребами розглядається як складова державної системи освіти. Актуальність питання підсилюється відповідними нормативно-правовими документами:

- Конституцію України;
- законами України «Про дошкільну освіту», «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про охорону дитинства»;
- указами Президента України від 20.03.2008 № 244 «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні», від 18.12.2007 № 1228 «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями»;
- постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2009 № 784 «Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 роки «Безбар'єрна Україна»;
- наказом МОН України від 11.09.2009р. № 855 «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки»;

Отже, наявна в Україні система спеціального навчання і виховання орієнтується на державні вимоги до загальноосвітньої підготовки учнів.

Особливості психічного і фізичного розвитку дітей обумовлюють специфіку організації, змісту, методів навчання і виховання цих дітей, викликають можливість прямого використання як програмно-методичної документації, розробленої для загальноосвітніх шкіл, так і відповідних стандартів спеціальної освіти.

Планування роботи включає базовий навчальний план для різних типів спеціальних шкіл-інтернатів (шкіл) та зміст освітніх стандартів галузей знань (з переліком навчальних предметів, які їх наповнюють), показники психічного розвитку, інтеграції в суспільство, залежно від характеру та глибини порушення.

У базовому навчальному плані виділяються інваріантна та варіативна складові змісту спеціальної загальної середньої освіти. Інваріантна частина державного компоненту змісту загальної середньої освіти забезпечує єдність шкільної освіти в Україні і включає ту частину змісту освіти, в якій виділяються обов'язкові навчальні галузі загальнокультурного і загальндержавного значення, встановлює мінімальну кількість відведених для їх опанування навчальних годин. Інваріантна частина дає можливість досягти такого рівня розвитку та освіченості, який відповідає потенційним можливостям учня і забезпечує подальше формування його особистості, можливість продовжити навчання та інтеграцію в суспільство. Варіативна складова змісту освіти забезпечує особливі потреби, пізнавальні інтереси і нахили учнів, відображає специфіку конкретного закладу, його корекційну спрямованість, етносоціальну своєрідність регіону, його історію та культуру, національні традиції; вона забезпечує

можливість реалізації індивідуального підходу до школярів. Пропонуємо перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах для навчання дітей з особливими освітніми потребами (за нозологіями):

- Географія. Програми для 6-9 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей;
- Природознавство. Програма для 6-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей;
- Математика. Програми для 5-10 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей;
- Я і Україна. Програми для 5-6 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей;
- Основи здоров'я. Програма для 5-10 класів загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей;
- Образотворче (візуальне) мистецтво. Програми для 5-6 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей;
- Трудове навчання. Квітникарство. Програми для 4-10 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей;
- Трудове навчання. Швейна справа. Програма для 4-10 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей;
- Фізика і побутова хімія. Програма для 7-9 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей;
- Соціально-побутове орієнтування. Програми для 5-10 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей;
- Інформатика 10 клас. Програма для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей глухих та зі зниженим слухом;
- Іноземна мова (англійська) 5-9 клас. Програми для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів інтенсивної педагогічної корекції (для дітей із затримкою психічного розвитку);
- Фізика для 7-9 класів. Програми для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів інтенсивної педагогічної корекції (для дітей із затримкою психічного розвитку);
- Основи інформатики 5-9 клас. Програма пропедевтичного навчально-розвиваючого курсу «Крок у завтра» для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей глухих та зі зниженим слухом;
- Програми для 2-4 класів для дітей із ЗПР;
- Програма із соціально-побутової орієнтації для дітей зі зниженим зором (підготовчий, 1-4 класи);
- Програма та методичні рекомендації з розвитку мовлення для дітей зі зниженим зором молодшого шкільного віку;
- Програма з ритміки для дітей зі зниженим зором (підготовчий, 1-4 класи);

– Програма та пояснювальна записка з образотворчого мистецтва для дітей зі зниженим зором (підготовчий, 1-4 класи);

У Хмельницькій області функціонують різні моделі інтегровано-інклюзивної освіти з урахуванням особливостей діяльності навчальних закладів різних типів для дітей дошкільного та шкільного віку. Навчання здійснюється за такими моделями:

– повна інтеграція, за якої діти з психологічною готовністю до спільного навчання зі здоровими однолітками та рівнем психофізичного і мовного розвитку, що відповідає віковій нормі, включаються до звичайних груп-класів;

– комбінована інтеграція, за якої діти з близьким до норми рівнем психофізичного та мовного розвитку в процесі навчання постійно одержують допомогу вчителя-дефектолога, психолога та вчителя-логопеда;

– часткова інтеграція, за якої діти з особливими потребами, не спроможні на рівні зі здоровими однолітками оволодіти освітніми стандартами, включаються у навчально-виховний процес лише на частину дня;

– тимчасова інтеграція, за якої діти з особливими потребами об'єднуються із здоровими однолітками кілька разів на місяць для проведення спільних виховних заходів.

Організаційно-методичні засади навчання учнів за індивідуальною формою навчання врегульовано Положенням про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 20.12.2002р. №732, Положенням про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 09.12.2010 №1224, Порядком організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011р. №872

Навчання дітей з особливими потребами здійснюється за індивідуальними навчальними планами, що розробляються з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей на основі навчальних програм, рекомендованих МОН України для відповідних типів спеціальних дошкільних закладів або спеціальних шкіл.

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Звертаємо увагу на основні нормативно-правові документи щодо інклюзивної освіти:

– проект «Концепції розвитку інклюзивної освіти» (2009 р.);

– «Національна стратегія розвитку України на 2012-2021 роки», якою визначено завдання «... розширення практики інклюзивного та інтегрованого навчання у дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах для дітей та молоді з особливостями психофізичного розвитку».

– наказ МОН України від 11.09.2009р. № 855 «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки»;

– розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.12.2009р. № 1482 «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 р.;

– лист МОНмолодьспорту № 1/9-384 від 18.05.12 року

«Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», розробленого з метою запровадження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 року № 872.

Навчально-виховний процес у класах з інклюзивним навчанням загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється відповідно до робочого навчального плану школи, за навчальними програмами, підручниками, посібниками, рекомендованими Міністерством для загальноосвітніх навчальних закладів, індивідуальним навчальним планом та індивідуальною навчальною програмою, які розробляються педагогічними працівниками, у тому числі з дефектологічною освітою, які беруть безпосередню участь у навчально-виховному процесі, за участю батьків дитини або осіб, які їх замінюють.

Передумовою у забезпеченні успішності навчання дитини з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі є індивідуалізація навчально-виховного процесу. Для пристосування середовища до потреб дитини, надання додаткових послуг, форм підтримки та організації спостереження за динамікою розвитку учня розробляється індивідуальна програма розвитку, яка містить в собі індивідуальну навчальну програму.

Для дітей з особливими освітніми потребами, які мають інтелектуальні порушення та зі складними вадами розвитку (вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку) на основі робочого навчального плану школи розробляється індивідуальний навчальний план з урахуванням рекомендацій психолого-медико-педагогічної консультації та на основі Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затвердженими наказом МОН України від 03. 11.2004 №849.

Індивідуальний навчальний план визначає перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення, кількість годин, що відводяться на вивчення кожного предмета за роками навчання, та тижневу кількість годин. У плані враховуються додаткові години на індивідуальні і групові заняття, курси за вибором, факультативи тощо.

На основі типових навчальних програм загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі спеціальних, з відповідною їх адаптацією, розробляється індивідуальна навчальна програма дитини з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням. Вона включає в себе систему знань, навичок і вмінь, які мають опанувати учні в навчальному процесі з кожного предмета, а також зміст розділів і тем.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами здійснюється за критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.2011 № 329, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 11 травня 2011 р. за №566/19304.

Учням з особливими освітніми потребами, у тому числі з розумовою відсталістю, які навчалися у класі з інклюзивним навчанням, видається документ встановленого зразка для загальноосвітнього навчального закладу, учнями якого вони були.

Наталія САВЧУК,
методист Хмельницького ОІППО.

Пріоритетні завдання психологічної служби у 2013-2014 н.р.

Зважаючи на посилення уваги щодо ролі психологічної служби у забезпеченні процесів реформування освіти, обласний центр ППСПР проводить щорічний аналіз діяльності районних, міських психологічних служб з метою отримання інформації про стан системи, динаміку, яка спостерігається у розвитку регіональних психологічних служб, наявні проблеми та нереалізовані можливості і на основі цього визначаються пріоритети, актуальні завдання подальшої діяльності.

Станом на 01.06.2013р. в закладах освіти працювало 814 фахівців психологічної служби. З них: 22 методисти з психологічної служби РМК, ММК, 4 завідувачі РЦППСПР; 558 практичних психологів, 224 соціальних педагогів. В структурі служби функціонувало 4 районних центри практичної психології та соціальної роботи: Красилівський, Ізяславський, Новоушицький, Теофіпольський.

Протягом року в розвитку служби спостерігались позитивні тенденції, що проявились у зростанні кількісних та якісних показників. Зокрема, зросла чисельність кадрового складу служби у порівнянні з минулим роком на 20 фахівців.

Аналіз кадрового забезпечення служби підтвердив тенденцію кваліфікаційного зростання спеціалістів служби. Так, за результатами атестації 45 фахівців психологічної служби підвищили свої кваліфікаційні категорії.

Важливо, що протягом останнього періоду активізувалась методична робота керівників психологічних служб районів, міст. Методистами з психологічної служби протягом 2012-2013 н.р. було забезпечено проведення для практичних психологів та соціальних педагогів 145 семінарів (навчальних семінарів, семінарів-практикумів, семінарів-тренінгів, 62 методоб'єднань, 59 інструктивно-методичних нарад. Необхідно відзначити активне поширення семінарів в Інтернет-режимі. Методисти-психологи активніше почали використовувати інші форми навчально-методичного забезпечення: інтервізійні, супервізійні, творчі, динамічні групи; організовувати проведення засідань дискусійних клубів, майстер-класів тощо. У всіх районах (містах) організовано роботу «Шкіл молодого психолога та соціального педагога». Проводились індивідуальні та групові консультації для фахівців служби. Організовувалось проведення спільних семінарів-нарад зі співробітниками відділів охорони здоров'я, ЦССДМ, ССД; засідань круглих столів з обміну досвідом роботи. Добре зарекомендували себе такі форми методичної роботи, як організація і проведення Днів практичної психології у ДНЗ, ЗНЗ, Тижнів психології, Творчих звітів практичних психологів, соціальних педагогів, які атестуються.

Водночас діяльність психологічної служби була пов'язана з низкою проблем, які необхідно буде розв'язувати у новому навчальному році:

- наявність дефіциту ставок практичних психологів у ДНЗ (228,25), ЗНЗ (34,0), позашкільних закладах (9,5); соціальних педагогів у ЗНЗ (159,0).

- У 8 районах (Білогірському, Ізяславському, Кам'янець-Подільському, Красилівському, Новоушицькому, Старокостянтинівському, Теофіпольському, Чемеровецькому) та м. Старокостянтинів у закладах освіти не введено жодної посади соціального педагога;

- відсутність або низька ефективність необхідних соціально-психологічних послуг адміністрації, педагогам, учням, батькам у сільських школах з малою наповнюваністю;

- недостатнє забезпечення фахівців робочими кабінетами (45% практичних психологів працюють у непри-

стосованих для фахової діяльності приміщеннях);

- недостатній розвиток співробітництва практичних психологів, соціальних педагогів з державними центрами, службами та іншими структурами, які опікуються проблемами дітей, з метою скоординованого зусиль щодо попередження поширення негативних явищ насильства, протиправної поведінки, алкоголізму, наркоманії тощо;

- відсутність системності та результативності роботи фахівців служби з дітьми «групи ризику»;

- недостатня співпраця практичних психологів ДНЗ, позашкільних навчальних закладів зі шкільними психологами.

Турбує те, що не у всіх районах забезпечено організацію і проведення регіональних соціально-психологічних досліджень; недостатньо на районних, міських рівнях здійснюється вивчення психологічних аспектів проблематики професійної діяльності педагогів. При плануванні роботи на 2013-2014 н.р. методистам з психологічної служби необхідно врахувати ці зауваження.

Нагальними завданнями керівників районних, міських психологічних служб, над розв'язанням яких необхідно працювати у 2013-2014 н.р. (вони мають бути відображені у річному плануванні роботи) є:

1. Діяльність щодо розвитку мережі психологічної служби, розв'язання проблем кадрового забезпечення.

2. Інтеграція структурних підрозділів психологічної служби, організацій, установ, громадських об'єднань, які здійснюють свою діяльність у сфері психологічного супроводу та соціально-педагогічного патронажу освіти, в цілісну багаторівневу систему надання психологічної та соціально-педагогічної допомоги.

3. Методичне забезпечення соціально-психологічного проектування, моніторингу та експертизи умов та результатів навчальної діяльності у зв'язку переходом на новий Державний стандарт початкової та загальної середньої освіти.

4. Організація надання психологічних послуг адміністрації, педагогам, батькам, учням у сільських школах з малою наповнюваністю.

5. Здійснення моніторингу ефективності діяльності фахівців служби та забезпечення управління якістю надання соціально-психологічних послуг.

6. Методичний супровід професійного становлення та кваліфікаційного зростання практичних психологів, соціальних педагогів.

7. Організація міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії психологічної служби з державними організаціями та службами, які опікуються проблемами дітей та підлітків.

8. Здійснення контролю за дотриманням фахівцями служби вимог нормативно-правових документів.

Акцентуємо увагу на тому, що вся діяльність фахівців психологічної служби має організовуватись у відповідності до вимог нормативно-правових документів, які регламентують її діяльність.

Одним із основних таких документів є «Положення про психологічну службу системи освіти України» (Наказ МОН України 03.05.99 № 127 (у редакції наказу МОН України від 02.07.2009 № 616)

Окрім цього, діяльність практичних психологів регламентована листом МОН «Про планування діяльності, ведення документації і звітності усіх ланок психологічної служби системи освіти України від 27.08.2000 р. №19-

352, а діяльність соціальних педагогів – наказом МОН України «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України» від 28.12.2008 р. №864 та листом МОН України від 05.03.2008р. №119-128.

Відповіді на питання, що стосуються основних функцій та завдань фахівців психологічної служби, посадових інструкцій, нормативно-правового забезпечення окремих аспектів діяльності, планування та змістовного наповнення основних напрямів роботи практичних психологів, соціальних педагогів, оформлення обов'язкової документації та звітності можна отримати з інформаційно-методичних посібників: Панок В.Г. «Психологічна служба». – Кам'янець-Подільський: ТОВ Друкарня Рута, 2012; «Науково-методичні аспекти та нормативно-правові засади організації роботи практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти» /укладачі Л.Пастух, Ж.Страшнюк, – Хмельницький, 2013.

Щодо планування та організації діяльності практичних психологів, ми виходимо із визначення основних завдань психологічної служби системи освіти на 2013-2014 н.р., які полягають у:

- сприянні повноцінному розвитку особистості вихованців, учнів, студентів на кожному віковому етапі, створенні умов для формування у них мотивації до самовиховання і саморозвитку;
- забезпеченні індивідуального підходу до кожного учасника навчально-виховного процесу на основі його психолого-педагогічного вивчення;
- профілактиці і корекції відхилень в інтелектуальному і психофізичному розвитку вихованців, учнів, студентів.

При цьому Міністерство наголошує на необхідності врахування пріоритетів у діяльності, які пов'язані зі специфікою типу навчального закладу.

На виконання вимог нормативних документів практичні психологи, соціальні педагоги дошкільних навчальних закладів при організації планування діяльності у 2013-14 н.р. повинні зосередити увагу на:

- соціально-психологічному забезпеченні створення умов для розвитку дитини відповідно до вікових норм та їхніх індивідуальних особливостей;
- ранньому виявленні відхилень у психофізичному розвитку дітей дошкільного віку та забезпеченні їх подальшої психолого-педагогічної підтримки;
- допомозі (сприянні) дошкільнику у вирішенні актуальних завдань його розвитку, в навчанні, вихованні, процесів адаптації, соціалізації;
- визначенні та забезпеченні психолого-педагогічних умов ефективної організації життєдіяльності дитини в умовах дитячих навчальних закладів;
- роботі з дітьми з особливими потребами та їхніми батьками, створенні сприятливого навчально-розвивального інклюзивного середовища;
- соціально-педагогічному патронажі дітей пільгових категорій (дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей із багатодітних, малозабезпечених, неповних сімей).

Розпорядчі документи МОН наголошують на тому, що діяльність практичного психолога (соціального педагога) в умовах дошкільного навчального закладу повинна розглядатися виключно у співпраці з логопедом, дефектологом, вихователем, батьками.

Основний акцент у щоденній діяльності практичного психолога (соціального педагога) необхідно зробити на роботі з батьками:

- навчити батьків співвідносити новоутворення дитячого віку з віковими і психологічними нормами;

- розпізнавати емоційні прояви у дитини;
- відпрацювати стилі реагування на різні прояви і поведінку;
- сформувати у батьків відповідальне ставлення до виконання батьківських обов'язків тощо.

Практичним психологам загальноосвітніх навчальних закладів необхідно при плануванні та організації своєї діяльності враховувати вимоги нового Державного стандарту початкової загальної освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462), яким передбачено, що:

- психологічний супровід має бути орієнтований на оптимістичну перспективу кожного учня, надання допомоги кожному учневі у соціалізації й адаптації до соціального середовища;

- дитина має право на прояв і повноцінний розвиток свого потенціалу, не залежно від індивідуально-психологічних особливостей, інтересів та схильностей, рівня розвитку в цілому.

Найважливіше завдання діяльності працівників психологічної служби у початковій школі – збереження психологічного здоров'я дітей.

До пріоритетних напрямів практичних психологів ЗНЗ відносяться:

- вивчення рівня готовності дитини до шкільного навчання;
- адаптація до нових умов навчання (1-й, 5-й, 10-й класи);
- вивчення характерологічних особливостей учнів підліткового віку (7-8 класи);
- профілактика поширення насильства, протиправної та інших форм асоціальної поведінки в учнівському середовищі;
- психолого-педагогічна підтримка розвитку здібностей та обдаровань учнів;
- надання психологічної допомоги у вирішенні навчальних труднощів учнів (психологічне забезпечення формування позитивної навчальної мотивації, корекція розвитку пізнавальної та емоційно-вольової сфери тощо);
- підготовка до профільного навчання та професійного самовизначення;
- психологічна експертиза педагогічних інновацій;
- психолого-педагогічна підготовка учнів до ДПА та ЗНО.

В умовах закладів інтернатного типу особливої актуальності набувають питання формування позитивного мікроклімату, соціальної та інших життєвих компетентностей вихованців, уміння встановлювати і підтримувати конструктивні стосунки з іншими, підготовка до самостійного життя. Щодо роботи практичних психологів, соціальних педагогів з педагогами та вихователями шкіл-інтернатів, то вона має бути спрямована на підвищення психологічної культури; ознайомлення і впровадження оптимальних психолого-педагогічних методів впливу на поведінку учнів з урахуванням їх психофізіологічних особливостей.

Актуальними питаннями діяльності практичних психологів, соціальних педагогів закладів профтехосвіти є:

- вивчення особливостей та надання соціально-психологічної допомоги в адаптації учнів до нових умов навчання;
- соціально-психологічне забезпечення формування навичок здорового способу життя та профілактика поширення негативних явищ: тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії;
- підвищення психологічної культури всіх учасників навчально-виховного процесу: учнів, педагогів, батьків;
- надання соціально-психологічної підтримки учням «групи ризику»;
- профілактика правопорушень, злочинності у моло-

діжному середовищі.

Практичні психологи позашкільних навчальних закладів беруть участь у здійсненні навчально-виховної роботи, спрямованої на забезпечення всебічного особистісного розвитку дітей та учнів, збереження їхнього повноцінного психічного здоров'я і реалізують такі завдання:

- сприяння адаптації дітей та учнівської молоді до умов навчання у позашкільному закладі;
- допомога адміністрації та педагогічному колективу у створенні оптимальних умов для розвитку особистості вихованців, враховуючи їхні індивідуальні інтереси, здібності, нахили, обдарування;
- виявлення рівня творчої обдарованості вихованців закладу та надання допомоги керівникам гуртків у розробленні програм індивідуальної роботи з обдарованими дітьми;
- напрацювання системного психолого-педагогічного супроводу розвитку здібностей дітей та надання підтримки обдарованій молоді;
- здійснення професійної орієнтації підлітків, допомога їм у самовизначенні та особистісному розвитку;
- профілактика поширення негативних явищ алкоголізму, наркоманії, насильства, злочинності серед учнівської молоді засобами позашкільної освіти.

Щодо діяльності соціальних педагогів, то необхідно зазначити, що вона безпосередньо пов'язана із питаннями захисту прав і свобод дитини як у межах освітніх закладів, так і поза ними.

З огляду на тенденції розвитку соціально-педагогічної теорії та практики у 2013-2014 н.р., соціальні педагоги закладів освіти мають працювати над реалізацією таких основних напрямів роботи:

– Робота з дітьми (соціальний патронаж соціально-незахищених категорій дітей; соціальний супровід дитини під час адаптації до умов навчального закладу та особливостей навчально-виховного процесу; вивчення особливостей соціального розвитку дитини/сім'ї/колективу; консультування та допомога дітям, які опинилися у складних життєвих обставинах; профілактика та подолання асоціальних проявів у поведінці дітей, негативних явищ в учнівському середовищі; формування життєвої компетентності, здорового способу життя).

– Робота з педагогічними працівниками (просвіта/консультування з актуальних питань навчально-виховного процесу, особливостей сімейного виховання, соціального розвитку дитини; соціально-педагогічний супровід функціонування дитячого/педагогічного колективу на різних етапах його існування; вивчення особливостей педагогічної діяльності).

– Робота з батьками (психологічна просвіта/консультування з питань сімейного виховання, забезпечення прав дитини відповідно до міжнародного та національного законодавства; формування батьківської відповідальності, вивчення особливостей умов сімейного виховання, мікроклімату).

Соціальні педагоги освітніх закладів зобов'язані забезпечувати як пріоритетні та обов'язкові й такі напрями діяльності:

– Соціально-психологічна допомога та підтримка сім'ї, особистості в кризових ситуаціях (здійснюється шляхом з'ясування проблеми, обговорення шляхів її вирішення, розробки плану дій, допомоги в організації виходу з проблеми, координації зусиль найближчого оточення особистості, створення груп підтримки тощо).

– Робота з обдарованими дітьми (виявлення обдарованих і талановитих дітей; індивідуальні консультації для таких дітей та їх батьків, педагогів; групова робота зі школярами щодо розвитку комунікативних навичок, креативності тощо).

– Робота з підлітками «групи ризику» (діагностика

важковиховуваності та акцентуацій характеру; розробка програми педагогічної корекції неадекватної поведінки підлітків; індивідуальна корекція емоційно-вольової сфери, допомога у подоланні психотравмуючих ситуацій; розробка конструктивних поведінкових стратегій щодо подолання труднощів; соціально-педагогічний патронаж).

– Профілактика правопорушень серед неповнолітніх (з'ясування мотивів девіантної поведінки; індивідуальні бесіди, обговорення ситуації в групі чи класному колективі; соціально-психологічна корекція; проведення консультацій з педагогами й батьками з вибору відповідних виховних заходів).

– Орієнтація учнів на здоровий спосіб життя (профілактика тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії, ВІЛ-інфекції, СНІДу: просвітницько-профілактичні бесіди, застосування соціально-перетворювальних програм; тренінгів з розвитку навичок прийняття рішень, захисту від тиску з боку однолітків).

Особливої уваги фахівців психологічної служби потребують питання психологічного забезпечення і соціально-педагогічного супроводу інклюзивної освіти.

Практичний психолог в інклюзивному середовищі формує психологічну готовність учасників навчально-виховного процесу (учнів, батьків, учителів, представників адміністрації) до взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами. Психофізіологічні особливості такої дитини, рівень її розвитку, потенційні можливості щодо опанування знаннями визначаються основними індикаторами, які беруться до уваги при розробці індивідуального плану розвитку. Такий план є динамічним і відображає основні завдання стосовно розвитку дитини, її досягнення, перспективи. До виконання плану долучаються педагоги, батьки, асистенти, профільні спеціалісти. Практичний психолог своєю чергою координує діяльність, визначає напрями, коригує хід виконання плану. З іншого боку, психолог працює безпосередньо з дитиною, котра має особливості психофізичного розвитку, щодо збереження її здоров'я, пошуку та реалізації траєкторії оптимального розвитку, формування позитивної мотивації та стимулювання інтенцій до розвитку.

При здійсненні соціально-психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами фахівцям психологічної служби необхідно керуватися нормативними документами з питань інклюзивної освіти (листи МОН МС України: «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання» № 1/9-529 від 26.07.2012 р.; «Про визначення завдань працівників психологічної служби системи освіти в умовах інклюзивного навчання» № 1/9-1 від 02.01.2013 р.).

Акцентуємо увагу фахівців психологічної служби всіх типів освітніх закладів на тому, що зазначені вище актуальні теми мають бути включені до річних, місячних планів роботи, а також відображені у матеріалах іншої обов'язкової документації та звітності практичних психологів, соціальних педагогів.

Доцільно організовувати за цими темами роботу творчих, динамічних груп, майстер-класів, засідань круглих столів з обміну досвідом роботи; проводити регіональні соціально-психологічні дослідження.

Важливо при плануванні та організації роботи фахівців психологічної служби враховувати специфіку закладу, виявлені за результатами досліджень проблеми, вирішення яких потребують психологічного забезпечення.

Людмила ПАСТУХ,
завідувач Хмельницького ОЦППСР,
Жанна СТРАШНЮК,
методист Хмельницького ОЦППСР.

Про науково-методичне забезпечення системи виховної роботи у навчальних закладах

Пріоритети виховної діяльності навчальних закладів визначені нормативно-правовими документами: Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, програмою «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України», Указами Президента України, Концепцією загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення на 2013-2017 роки, Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» тощо.

У 2013/2014 н.р. 5 класи загальноосвітніх навчальних закладів перейдуть на навчання за новими програмами. Враховуючи це, необхідно особливу увагу приділити методичному забезпеченню діяльності класних керівників.

Пріоритетним напрямом розвитку освіти, як зазначено у Національній стратегії, є виховання людини інноваційного типу мислення та культури через проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості та суспільства. Важливою умовою реалізації цього завдання є модернізація системи науково-методичного забезпечення на основі модульно-синергетичного, системно-функціонального підходів.

Виховання людини інноваційного типу мислення, громадянина-патріота потребує як педагога-фасилітатора, так і методиста-менеджера, котрий може забезпечити впровадження науково-педагогічних інвестицій у виховну роботу навчальних закладів. У цьому зв'язку методистам з виховної роботи доцільно скористатись спектром дослідницьких та апробованих моделей, акмеологічних технологій, систем виховної роботи, проектів, як от:

- «Науково-методичний супровід як необхідний компонент особистісно орієнтованого, акмеологічного підходу класних керівників до формування громадянськості школярів»,
- «Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у виховний процес як необхідна умова саморозвитку дитини»,
- «Підвищення рівня правової культури учнів через системний підхід»,
- «Використання проектних технологій як важливий чинник формування патріотизму учнів».

Науково-методичний центр виховної роботи ОІППО рекомендує на засіданнях творчих груп, методичних об'єднань обговорити, апробувати в опорних навчальних закладах запропоновані проекти. На серпневих засіданнях методичних об'єднань провести аналіз методично-інформаційного супроводу діяльності навчальних закладів з питань виконання Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки в частині забезпечення громадянського, патріотичного та морально-правового виховання учнівської молоді.

Щодо підвищення ефективності організаційно-цільової функції методистів, то її реалізація має бути спрямована на:

– організацію методичного супроводу діяльності педагогів щодо впровадження ідей демократичного громадянства у систему виховання шляхом створення громадсько активних шкіл, дитячо-юнацьких об'єднань, шкільних європейських клубів тощо;

– використання ефективних форм співпраці із громадою щодо створення умов для самореалізації особистості відповідно до її інтересів та можливостей у виборі професії, високої мотивації до праці як основи конкурентоспроможної особистості;

– проведення майстер-класів щодо апробації, презентації інтерактивних форм і методів розвитку творчості та креативної діяльності школярів;

– вивчення та поширення досвіду використання трьохрівневої моделі превентивного виховання, формування правової культури, правового захисту дітей, подолання асоціальних проявів у молодіжному середовищі;

– розробку та впровадження у виховну практику проектних комплексів для реалізації завдань програми «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України»;

– організацію семінарів-практикумів для обговорення концепцій моніторингових досліджень ефективності виховної роботи, рівнів вихованості учнів;

– створення педагогічних майстерень з метою вивчення та апробації модульно-тьюторних, акмеологічних технологій для засвоєння учнем важливих соціальних контекстів, підготовки до усвідомленої діяльності;

– поширення передового досвіду з питань впровадження інформаційно-проектних технологій у систему патріотичного виховання дітей та учнівської молоді;

– створення творчих, етнопедагогічних груп педагогів з метою розвитку виховних систем навчального закладу, класу на культурно-історичних засадах українського народу та інших етносів;

– забезпечення формування в молоді активної життєвої позиції, відповідальності перед Батьківщиною через активізацію діяльності органів учнівського самоврядування;

– створення книг рекордів Добрика, виховних досягнень у краєзнавчо-пошуковій, волонтерській роботі учителів та учнів щодо збереження пам'яток історії та культури, увіковічнення пам'яті ветеранів - героїв Великої Вітчизняної війни;

– забезпечення системи методичного сервісу матеріалами сайту обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

У контексті завдань Національної стратегії розвитку освіти в Україні щодо проектування акмеологічного простору у виховній системі навчального закладу пропонуємо створити методичний модуль для апробації моделі саморозвитку, на засіданнях методичних об'єднань заступників директорів з виховної роботи апробувати модель педагогічного управління процесом всебічного гармонійного саморозвитку учня, його громадянського становлення.

Управління процесом самоорганізації передбачає складові:

1. Управління самопідготовкою (формування творчого потенціалу індивіда).

2. Самореалізація – це втілення цього потенціалу в життя (здійснення педагогічного супроводу самореалізації дитини).

Процес самопідготовки складається з:

– самоосвіти (набуття знань і навичок, що вибирає індивід),

– самовиховання (це розвиток таких моральних якостей, що не гарантуються суспільством і які допоможуть протистояти негативним явищам та вирішити проблеми). Необхідно здійснювати педагогічний супровід процесу.

Процес самореалізації складається з:

Процесу самоактуалізації та самоутвердження.

– Самоактуалізація – це культивування інваріанту самоцінності особистості,

– Самоутвердження – самовираження – це розуміння того, щоб твоє акме ідентифікується як суспільно значима цінність, визнається та оцінюється соціумом.

Технології виховної системи саморозвитку особистості

1. Акмеологічна, як проект послідовного моделювання, тренувального розв'язання проблемних ситуацій. Вона вбирає в себе модельно-тьютерну, проблемно-пошукову та особистісно орієнтовану технології:

– модельно-тьютерні (опанування окремого модуля виховного процесу: екологічний, правовий, економічний, ЗСЖ, патріотичний тощо. Як приклад, досвід роботи класного керівника Волочиської ЗОШ № 5 Брень В.В.;

– проблемно-пошукові (висунення гіпотез, ідей, технік, прийомів);

– особистісно орієнтовані (створення ситуації діяльності).

Враховуючи актуальність впровадження нових стандартів освіти у 2013-2014 н.р. і те, що в новому навчальному році 5 класи загальноосвітніх навчальних закладів перейдуть на навчання за новими програмами, методичні служби мають у системі реалізації інформаційно-цільової функції передбачити створення пропедевтичного модуля методичного забезпечення діяльності класних керівників 5-х класів, зосередити увагу на розробці відповідних програмно-методичних комплексів, кейсів з комплектами матеріалів для роботи з батьками.

З метою забезпечення ефективної діяльності класних керівників 5-их класів рекомендуємо на засіданнях методичних об'єднань обговорити питання готовності до впровадження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, виробити єдині вимоги до учнів, режиму та створити модель тематичного кейсу батьків учнів 5-их класів.

Збереження та зміцнення фізичного здоров'я учнів, їх моральне та громадянське виховання – ці складові постійно мають бути у центрі уваги кожного класного керівника. Особливу увагу маємо звернути на фізичне виховання школярів. Необхідно уважно стежити за станом дитини під час фізичних навантажень будь-якого характеру.

Перед початком навчального року, в третій декаді серпня, доцільним вбачається проведення батьківських зборів разом із дітьми. Необхідно не тільки познайомитися із майбутнім колективом, а й дати можливість школярам відчувати себе повноправними «господарями» школи. На такі батьківські збори варто запросити вчителів-предметників, психолога, педагога-організатора, керівників гуртків

та провести екскурсію територією школи, познайомитися із майбутніми сусідами по кабінету, розподілити обов'язки серед учнів. На цих же зборах обирається батьківський комітет чи органи батьківського самоврядування.

Поради батькам п'ятикласників

1. Якщо вас щось турбує у поведінці дитини, якомога швидше зустріньтеся і обговоріть це з класним керівником, шкільним психологом.

2. Якщо в родині сталися події, що вплинули на психологічний стан дитини, повідомте про це класного керівника: саме зміни в сімейному житті часто пояснюють раптові зміни у поведінці дітей.

3. Цікавтеся шкільними справами, обговорюйте складні ситуації, разом шукайте розв'язання конфліктів.

4. Допоможіть дитині вивчити імена нових учителів, запропонуйте описати їх, виділити якісь особливі риси.

5. Порадьте дитині в складних ситуаціях звертатися за порадою до класного керівника, шкільного психолога.

6. Привчайте дитину до самостійності поступово: вона має сама збирати портфель, телефонувати однокласникам тощо. Не варто відразу послаблювати контроль за навчальною діяльністю, якщо в період навчання у початковій школі вона звикла до контролю з вашого боку.

7. Основними помічниками у складних ситуаціях є терпіння, увага, розуміння.

8. Не обмежуйте свій інтерес звичайним запитанням: «Як пройшов твій день у школі?». Кожного тижня вибирайте час, вільний від домашніх справ, і уважно розмовляйте з дитиною про школу. Запам'ятовуйте імена, події та деталі, про які дитина вам повідомляє, використовуйте їх надалі для того, щоб починати подібні розмови про школу.

Не пов'язуйте оцінки за успішність дитини зі своєю системою покарань і заохочень.

9. Ваша дитина має оцінювати свою гарну успішність як нагороду, а неуспішність – як покарання. Якщо дитина вчиться добре, проявляйте частіше свою радість. Висловлюйте захопленість, якщо у дитини не все гаразд у школі. Постарайтеся, наскільки можливо, не встановлювати покарань і заохочень, вони можуть привести до емоційних проблем.

10. Допомогайте дитині виконувати домашні завдання, але не робіть їх самі. Продемонструйте інтерес до цих завдань. Якщо дитина звертається до вас з запитаннями, пов'язаними з домашніми завданнями, допоможіть їй знайти відповіді самостійно, а не відкажіть їй. допоможіть дитині відчувати інтерес до того, що викладають у школі.

11. З'ясуйте, що взагалі цікавить вашу дитину, а потім встановіть зв'язок між її інтересами і предметами, що вивчаються у школі. Наприклад, любов дитини до фільмів можна перетворити на прагнення читати книги, подарувавши книгу, за якою поставлений фільм. Шукайте будь-які можливості, щоб дитина могла застосувати свої знання, отримані в школі, в домашній діяльності. Наприклад, доручіть їй розрахувати необхідну кількість продуктів для приготування їжі або необхідну кількість фарби, щоб пофарбувати певну поверхню.

12. Докладайте зусиль для того, щоб підтримати спокійну та стабільну атмосферу в домі, коли в житті дитини відбуваються зміни. Намагайтеся уникнути радикальних змін у домашній атмосфері. Спокій домашнього життя допоможе дитині більш ефективно вирішувати проблеми в школі.

Подасмо примірний план районного (міського) семінару з питань науково-методичного забезпечення роботи класних керівників 5-х класів з сім'єю щодо особистісного розвитку учнів 5-их класів.

I. Інформаційно-методичний аспект

1. Розвиток педагогічної майстерності класних керівників 5-х класів щодо забезпечення системного підходу в реалізації задач сімейно-родинного виховання.

2. Інформаційно-методичний коментар рекомендацій Міністерства освіти і науки України щодо впровадження нового Державного стандарту в 5-их класах.

3. Типи зв'язків педагогічної співпраці сім'ї і школи: шляхи модернізації.

4. Організація сімейно-педагогічних студій щодо формування здорового способу життя учнів 5-их класів у сім'ї: проблеми і перспективи.

II. Презентаційний аспект

1. Презентація та захист структурно-функціональної моделі взаємодії школи з батьками учнів 5-их класів.

2. Передовий педагогічний досвід роботи з питань сімейно-родинного виховання дітей та учнівської молоді. Методичний коментар.

3. Педагогічні можливості сім'ї в попередження кібержлочинності: творчий досвід. Використання програми «К. Наомі, 9».

Учасники семінару:

1. Класні керівники 5-их класів;
2. Методист з виховної роботи РМК/ММК;
3. Методисти позашкільних навчальних закладів;
4. Працівники районних (міських) дитячих бібліотек, шкільний бібліотекар;
5. Представники батьківської громадськості.

Рекомендації семінару

1. Основними завданнями сімейного виховання вважати збереження фізичного та духовного здоров'я дитини, захисту її прав, виховання в дітей гуманності (поваги до людей, співчуття і чуйності, доброзичливого ставлення до них, турботи про їхнє благополуччя) і духовності (прагнення до освоєння багатств вітчизняної і світової культури, формування загальнолюдських ідеалів добра, справедливості, чуйності, чесності і порядності, до свого способу життя на основі моральності, культури, краси); виховання дитини свідомим громадянином-патріотом своєї Батьківщини, чесним трудівником, гарним сім'янином; залучення дитини до здорового способу життя і формування в неї відповідних цінностей, умінь і навичок.

2. Упроваджувати в методичну роботу з класними керівниками сучасні форми роботи:

- форуми за участю батьківської громадськості;
- Інтернет-семінари;
- вебінари;
- презентації сучасних систем, моделей сімейно-родинного виховання.

Радимо скористатися в роботі з батьками досвідом роботи гімназії «Міленіум» №318 м.Києва, журнал «Рідна школа» №3 за 2013 р., Концепцію «Щаслива родина».

Валентина ІОВА,
завідувач НМЦВР Хмельницького ОІППО,
Людмила КРАСНОМОВЕЦЬ,
завідувач сектора виховання
Хмельницького ОІППО.

Методичні рекомендації щодо роботи шкільної бібліотеки

У Законі України «Про загальну середню освіту», Законі «Про бібліотеки та бібліотечну справу» важливе місце відводиться інформаційній, культурно-виховній і просвітницькій роботі в закладах освіти. Шкільна бібліотека є важливим засобом і формою втілення в життя цієї вимоги.

У сучасних умовах основними завданнями шкільної бібліотеки є:

- якнайповніше сприяння реалізації державної політики в галузі освіти;
- інформаційне забезпечення всіх аспектів навчально-виховного процесу освітнього закладу в засвоєнні програмних та факультативних знань, самоосвіті школярів;
- виховання інформаційної культури учнів, постійного їх прагнення до пошуку інформації, свідомого, осмисленого добору інформаційних джерел, формування навичок систематизації та особистісної оцінки інформації;
- навчання школярів технологій користування бібліотеками всіх типів;
- сприяння вихованню гармонійної, морально досконалої особистості, свідомої свого громадянського обов'язку, відкритої для інтелектуального,

духовного і творчого розвитку;

– інформаційне забезпечення особистісних потреб користувачів у дозвіллевій (реактивній) діяльності;

– формування авторських програм читачького розвитку школярів, виховання свідомого, вдумливого, грамотного читача з високим рівнем бібліографічної культури;

– всебічне сприяння підвищенню фахової майстерності педагогів, озброєння їх знаннями сутності сучасних освітніх та виховних технологій; педагогізація батьківської громадськості шляхом популяризації педагогічної літератури і надання інформації про неї;

– створення комфортного бібліотечного середовища; реформування бібліотеки в таку, яка б включала як традиційні, так і сучасні носії інформації, мультимедійні технології тощо.

Реалізація завдань шкільної бібліотеки визначає її функції, а саме: основні, виховні, інформаційні. До основних функцій слід віднести: освітні, соціальні, інтелектуальні, самоосвітні, культурологічні.

У реалізації освітніх завдань школи і функ-

цій шкільної бібліотеки важливою є співпраця педагогів та бібліотекаря. У школі доцільно розробити комплексну програму формування бібліотечно-бібліографічної грамотності школярів, яка б передбачала системну та систематичну діяльність педагогів і бібліотекаря у формуванні навичок роботи з інформацією, гарантувала їм можливість володіти вміннями вести інформаційний пошук і використовувати інформацію в подальшому житті.

Співпраця шкільного бібліотекаря з педагогічним колективом має багато аспектів і може виявлятися: у проведенні уроків позакласного читання; занять-практикумів; організації спеціальних екскурсій, факультативів, гуртків; проведенні ігор, вікторин, конкурсів, бібліотечних аукціонів, ділових ігор, бесід, консультацій; допомозі (участі) у днях творчих уроків, уроків-панорам; розробці блоків проектів внутрішньошкільних посібників і бібліографічних путівників.

Бібліотека та бібліотекар мають долучатися й до реалізації навчальним закладом прямих функцій навчання. Їх реалізацію можуть забезпечити бесіди, вікторини, письмові анотації, відгуки, рецензії на книги, заочні читацькі конференції, спільна розробка сценаріїв і проведення масових заходів, літературні вечори, читацькі конференції тощо.

Соціальні функції шкільної бібліотеки можуть реалізуватись в організації постійно діючих книжкових виставок «Пізнай себе», «Етика спілкування», «На порозі вибору професії»; усних журналів «Як подолати життєві труднощі», «Здібності і талант людини», «Я серед людей»; днів здоров'я «Здоровий спосіб життя», «Стратегія здоров'я»; захист проектів «Кроки до життєвого успіху», «Яким я бачу себе у ХХІ ст.?»; функціонуванні на базі шкільної бібліотеки клубів спілкування з проблем соціальної адаптації особистості.

Технологічне наповнення процесу реалізації інтелектуальної функції шкільної бібліотеки можуть складати: книжкові виставки «Для допитливих», «Всезнайкам», «Розвивай свою пам'ять», інтелектуальний клуб знавців літератури, виставки-презентації науково-популярної літератури та статей періодики, оформлення полиць літератури для батьків, вікторини «Що?Де?Коли?», бесіди «Твої перші енциклопедії», «Королівство А-Я», дні казки тощо.

Самоосвітня функція шкільної бібліотеки може бути впроваджена через технології, які формують в учнів практичні уміння та навички роботи з книгою, уміння вести записи прочитаного: складати конспект, тези, робити робочі записи; книжкові виставки «На шляху до пізнання», «Вчись вчитися та пізнавати»; читацькі конференції «Книга – джерело знань», «Самоосвіта в житті видатних людей» тощо.

Забезпечити реалізацію культурологічної функції шкільної бібліотеки можуть клуби літературної та художньої творчості «Відродження», «У світі прекрасного»; бібліографічні огляди «Світогляд українського народу», «Українське мистецтво»; книжкові виставки «Народні мистецтва і ремесла краю», «Мова – душа народу»,

«Я. Земля. Всесвіт», «Перлини душі народної»; співпраця бібліотекаря з учителем факультативного курсу «Світова художня культура»; літературні вітальні тощо.

Шкільна бібліотека має активно долучатися до реалізації школою її виховних функцій та завдань, організовуючи літературні клуби «Первоцвіт»; літературні екскурсії «Літературними стежками рідного краю»; тематичні книжкові виставки «Мій край, моя історія жива», «Право і закон», «Жити, відповідаючи за все»; літературні конкурси, диспути, конференції, гуртки палітурної справи тощо.

Реалізація інформаційної функції шкільної бібліотеки здійснюється через проведення виставок нових надходжень, інформаційних оглядів, тижнів інформації, свят «День книги», «Історія створення книги», «Продовження ваших улюблених книг», випусків інформаційних бюлетенів, вікторин «Подорож до казки», «Хто цей літературний герой?», тематичних дискусій «Про книгу та бібліотеку», «Книжка в твоїх руках» тощо. Значна частка інформаційних запитів може виконуватись із залученням Інтернет-ресурсів, тому для шкільної бібліотеки стало необхідністю мати 3-4 комп'ютери з виходом в Інтернет.

Варто звернути увагу на такі актуальні проблеми:

- комп'ютеризація шкільних бібліотек;
- ведення статистики;
- популяризація літератури;
- бібліотечно-бібліографічне навчання учнів;
- заміна втраченої літератури;
- поповнення фонду художньої літератури.

З метою популяризації роботи шкільних бібліотек рекомендуємо висвітлювати інноваційний досвід у засобах масової інформації.

Світлана ВВЕДЕНСЬКА,
завідувач бібліотеки
Хмельницького ОІППО,
Тетяна ІВАНОВСЬКА,
методист бібліотеки
Хмельницького ОІППО.

Професійний стрес: як його уникнути?

В останні десятиліття стрес є актуальним предметом досліджень різних галузей науки: біології, медицини, психології, соціології. Будучи одночасно самостійним фізіологічним, психічним і соціальним явищем, стрес по своїй суті являє собою ще один вид емоційного стану. Саме тому варто звернути увагу на феномен професійного стресу в працівників освіти.

Професійний стрес – напружений стан працівника, який виникає у нього при тривалій дії емоційно-негативних та екстремальних факторів, пов'язаних з виконанням його обов'язків на роботі. У літературі зазначається, що професійний стрес виникає й у співробітників, недостатньо завантажених роботою, а також у тих людей, які вважають, що не реалізують повною мірою свій професійний потенціал. Такий стан працівника є суттєвим чинником, що впливає на високий рівень захворюваності, насамперед, на серцево-судинні й нервово-психічні, що приводять до стійкої і тривалої втрати працездатності. Крім того, надмірна його тривалість може спричинити синдром емоційного вигорання.

Існують різноманітні організаційно-психологічні заходи, спрямовані на профілактику професійного стресу. Так, наприклад, керівнику закладу освіти психологи рекомендують дотримуватися наступних правил, з метою запобігання виникнення професійних стресів у підлеглих:

1. У понеділок доцільно обмежити обсяг службових заходів (зборів, нарад).

2. Педагогічні наради доцільно проводити на всіх рівнях управління в другій половині робочого дня. Необхідно робити 10-15-хвилинні перерви через 1,5 години роботи.

3. Для запобігання емоційного перенапруження підлеглих необхідно складати чіткі часові плани-графіки нарад, зборів, навчальних занять та консультацій.

4. Для створення сприятливого психологічного клімату в освітній організації слід залучати працівників навчального закладу до участі у прийнятті рішень, пов'язаних з організацією чи реорганізацією структури навчального процесу.

5. Необхідно надавати можливість співробітникам самостійно організовувати свою науково-педагогічну роботу, гуртки та консультації.

6. Потрібно забезпечити чітке визначення посадових обов'язків працівників.

7. Для усунення причин, що ведуть до перевантаженості або недовантаження роботою, керівник закладу повинен належним чином організувати навчально-виховний процес, приймати неупереджені рішення про підвищення на посаді і справедливий розподіл обов'язків.

8. Рекомендується забезпечити в навчальному закладі систему надання співробітникам соціальної підтримки, яка мінімізує негативні наслідки професійного стресу.

9. Багато формувати у працівників позитивну емоційну реакцію на стресові обставини, змінювати інформаційне значення деяких подразників за рахунок втрати ними патогенних властивостей шляхом використання методики раціональної психокорекції.

10. Варто створити систему заходів, спрямованих на профілактику професійного стресового стану і збереження здоров'я освітян.

11. Доцільно створення центрів відновлення працездатності (ЦВР). Робота фізкультурно-оздоровчого центру має проводитися під контролем лікаря, а спеціальні інструктори-методисти повинні складати комплекси фізичних вправ, оновлювати та удосконалювати програми цілеспрямованої гімнастики і нервово-м'язової релаксації.

Працівники ж освітніх закладів, для подолання стресових ситуацій своєю чергою повинні пам'ятати, що саме від них залежить сприйняття дії всіх стресогенних факторів. Тому необхідно у кожній стресовій ситуації знайти найоптимальніше її вирішення.

Отже, прояви професійного стресу зачіпають різні сторони психіки. Передусім це стосується характеристик загального емоційного фону, який набуває негативного, похмурого, песимістичного відтінку. При тривалому професійному стресі людина стає більш тривожною у порівнянні з її нормальним станом, втрачає віру в успіх і може впасти в депресію. На тлі такого зміненого настрою в людини, яка переживає професійний стрес, відзначаються більш сильні емоційні спалахи, найчастіше – негативного характеру. Це можуть бути емоційні реакції дратівливості, гніву, агресії, аж до афективних станів.

Тривалий чи повторюваний короткочасний професійний стрес може призводити до зміни характеру людини, в якому з'являються нові риси чи посилюються вже наявні: інтроверсія, схильність до самозвинувачень, занижена самооцінка, підозрілість, агресивність.

Список літератури

1. Бодров В. О. Проблема подолання стресу / В. О. Бодров // Психологічний журнал. – 2006. – № 2. – С.113–123.

2. Марищук В. Л. Поведение и саморегуляция человека в условиях стресса / В. Л. Марищук, В. И. Евдокимов. – СПб. : Питер, 2011. – 258 с.

3. Селье Г. Стресс без дистресса / Ганс Селье. – М. : Прогресс, 1992. – 165 с.

Марія ІВАНОВА,
практичний психолог психологічної служби відді-
лу освіти, молоді та спорту
Хмельницької райдержадміністрації.